

Nr 19

Regeringens proposition om lagstiftning om skydd mot avlyssning;

beslutad den 6 februari 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag om nya straffbestämmelser i brottsbalken till skydd mot olovlig avlyssning med tekniska hjälpmedel.

Brottet, som har betecknats som olovlig avlyssning, föreslås innefatta avlyssning eller upptagning som sker i hemlighet och som avser tal i enrum, samtal mellan andra och förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten inte äger tillträde och som gärningsmannen inte själv deltar i eller som han obehörigen berett sig tillträde till. Även ett olovligt anbringande av tekniska hjälpmedel med uppsåt att utföra olovlig avlyssning eller inspelning föreslås bli straffsanktionerat.

I propositionen föreslås även att sådan ändring vidtas i rättegångsbalken att i mål om bl. a. olovlig avlyssning rätten kan förordna att förhandling skall hållas inom stängda dörrar om rätten finner att offentligheten skulle vara till men för enskild.

Vidare föreslås en ändring i skadeståndslagen (1972:207) som innebär att ersättning för personligt lidande, s. k. ideellt skadestånd, skall kunna utdömas även på grund av bl. a. olovlig avlyssning.

Slutligen föreslås vissa ändringar i radiolagen (1966:755) angående tillstånd att inneha och använda radiosändare eller därmed jämfäst material, bl. a. byggsatser för tillverkning av radiosändare. Syftet med förslaget i denna del är att minska riskerna för missbruk av radiosändare till men för annans integritet.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1975.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 4 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas två nya paragrafer, 4 kap. 9 a § och 4 kap. 9 b §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

9 a §

Den som i annat fall än som sägs i 8 § olovligen medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud i hemlighet avlyssnar eller upptager tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst, vartill allmänheten icke äger tillträde och som han själv icke deltagit i eller som han obehörigen berett sig tillträde till, dömes för olovlig avlyssning till böter eller fängelse i högst två år.

9 b §

Om någon anbringat tekniskt hjälpmedel med uppsåt att bryta telehemlighet på sätt som sägs i 8 § eller att utföra brott som sägs i 9 a §, dömes för förberedelse till sådant brott till böter eller fängelse i högst två år, om han ej är förfallen till ansvar för fullbordat brott.

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, *olovlig*

Nuvarande lydelse

som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Föreslagen lydelse

avlyssning som icke förövats å allmän plats eller förberedelse till sådant brott, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

2 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 5 kap. 1 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

5 kap.

1 §¹

Förhandling vid domstol skall vara offentlig.

Kan det antagas, att vid förhandling skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, eller att till följd av offentligheten något kan uppenbaras, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hållas hemligt för främmande makt, äge rätten förordna, att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar. Förordnande, som nu sagts, må ock meddelas, om anledning förekommer, att till följd av offentligheten yrkeshemlighet skulle röjas.

I mål om ansvar för utpressning må rätten, *om målsäganden begär det eller rätten eljest finner det lämpligt*, förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen. I brottmål skall, när skäl äro därtill, förhandling som angår personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt, äga rum inom stängda dörrar.

Föreslagen lydelse

I mål om ansvar för utpressning, *brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada i anledning av sådant brott* må rätten förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar, *om rätten finner att offentligheten skulle vara till men för enskild*. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen. I brottmål skall, när skäl äro därtill, förhandling som angår personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter

¹ Senaste lydelse 1964:166.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

och personliga förhållanden i övrigt, äga rum inom stängda dörrar.

Förhör med den som är under femton år eller lider av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten må hållas inom stängda dörrar.

Är eljest för särskilt fall föreskrivet, att förhandling må hållas inom stängda dörrar, vare det gällande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

3 Förslag till

Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom förordnas, att 5 kap. 1 §¹ skadeståndslagen (1972:207) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, *genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning* eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

¹ 1 kap. 3 § och 5 kap. 6 § enligt förslag i prop. 1975:12.

4 Förslag till Lag om ändring i radiolagen (1966:755)

Härigenom förordnas i fråga om radiolagen (1966:755)¹, att 2, 4 och 10 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §²

Radiosändare får här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Tillstånd meddelas för viss tid.

Radiosändare får här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. *Sådant tillstånd erfordras även för innehav här i riket av radiosändare som är ofullständig eller av byggsats för tillverkning av radiosändare. Tillstånd meddelas för viss tid.*

Införsel till riket av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare är tillåten endast för den som har tillstånd enligt första stycket.

Radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare får ej överlåtas eller upplåtas till den som saknar tillstånd enligt första stycket.

Regeringen äger förordna om avgift för innehav av radiosändare.

4 §²

Bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Bestämmelserna i 2 § första, andra och fjärde styckena samt 3 § äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

¹ Lagen omtryckt 1972:240.

² Med nuvarande lydelse avses lydelse enligt prop. 1975:8.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela föreskrifter för innehav och användning av sådan radiosändare och mottagare.

10 §¹

Den som innehar eller använder radiosändare i strid *mot bestämmelserna i denna lag* eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § eller som driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 § *dömes till böter eller fängelse i högst ett år.* Sändare som använts såsom hjälpmedel vid eller varit föremål för brott enligt *denna lag* kan förklaras förverkad. Bestämmelserna i 36 kap. brottsbalken äga därvid tillämpning.

Den som bryter mot föreskrift som meddelats med stöd av 4 § andra stycket *dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Detta gäller dock ej i fråga om radiosändare eller mottagare på örlogsfartyg, militärt luftfartyg eller militärt motorfordon.*

Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som

1. innehar eller använder radiosändare *utan att ha tillstånd enligt 2 § första stycket* eller använder radiosändare i strid mot villkor som föreskrivits vid meddelande av sådant tillstånd,

2. innehar ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare *utan att ha erhållit tillstånd enligt 2 § första stycket,*

3. uppsåtligt eller av oaksamhet överlåter eller upplåter radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare i strid mot bestämmelsen i 2 § tredje stycket,

4. driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 §, eller

5. bryter mot föreskrift som meddelats med stöd av 4 § andra stycket *om det ej är fråga om radiosändare eller mottagare på örlogsfartyg, militärt luftfartyg eller militärt motorfordon.*

Sändare som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt första stycket 4 och radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare som varit föremål för brott enligt

¹ Med nuvarande lydelse avses lydelse enligt prop. 1975:8.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

första stycket 1, 2 eller 3 kan förklaras förverkad. Bestämmelserna i 36 kap. brottsbalken äga därvid tillämpning.

Om ansvar för den som bryter mot 2 § andra stycket finns bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

Den som vid lagens ikraftträdande innehar ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare och avser att behålla radiosändaren eller byggsatsen skall före utgången av oktober 1975 söka tillstånd att inneha egendomen i enlighet med vad som sägs i denna lag. Göres ansökan inom den föreskrivna tiden får sändaren eller byggsatsen innehas utan tillstånd till dess tillståndsfrågan slutligt prövats. Avslås ansökningen skall innehavaren avhända sig egendomen inom två månader från dagen för avslagsbeslutet. Sker det dömes ej till ansvar.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj: Konungen i statsrådet den 15 november 1974.

Närvarande: Ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, GEIJER, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, CARLSSON, FELDT, SIGURDSEN, GUSTAFSSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *lagstiftning om skydd mot avlyssning* och anför.

1 Inledning

Som ett resultat av den tekniska utvecklingen har under senare år kommit fram många nya apparater för ljudupptagning, ljudöverföring och fotografering. Mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror kan vidare numera tillverkas i sådant format att de lätt kan döljas. Vissa apparattyper kan utan svårighet anbringas på sådant sätt i ett rum att de lätt undgår upptäckt. Det finns också kamerautrustning som möjliggör fotografering på så stora avstånd att det kan ske helt i smyg.

Möjligheterna att med hjälp av sådan teknisk apparatur i hemlighet skaffa sig underrättelse om andras förhållanden har alltså ökat kraftigt. Denna utveckling har på många håll i världen och även hos oss väckt farhågor från integritetsskyddssynpunkt.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades år 1966 sakkunniga¹ för att utreda frågan om förstärkt integritetsskydd på personrättens område. De sakkunniga, som har antagit namnet integritetsskyddskommittén (Ju 1967:62), avlämnade i september 1970 delbetänkandet (SOU 1970:47) Skydd mot avlyssning. I betänkandet läggs fram förslag om lagstiftningsåtgärder som är riktade mot bruket av sådan akustisk apparatur som kan användas för att skaffa kunskap om andra personers privata angelägenheter. I oktober 1974 avlämnade integritetsskyddskommittén sitt andra delbetänkande (SOU 1974:85) Fotografering och integritet. Kommittén föreslår i detta betänkande nya regler som är riktade mot i huvudsak fotografering utan lov av personer som befinner sig i avskildhet och personövervakning med hjälp av televisionskamera. I ett kommande betänkande avser kommittén att företrädesvis ta upp frågan om åtgärder mot utnyttjande av uppgifter om enskildas privata förhållanden.

Kommitténs lagförslag såvitt gäller skydd mot avlyssning torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

¹ Justitiekanslern Bengt Lännergren, ordförande, riksdagsmännen Thure Dahlberg, dåvarande riksdagsmännen Kaj Björk, Gunnar Larsson och Henrik Åkerlund samt hovrättslagmannen Anders Litzén och generaldirektören Olle Lindqvist.

Efter remiss har yttranden över delbetänkandet (SOU 1970:47) Skydd mot avlyssning avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt, televerket, generaltullstyrelsen, statens avtalsverk, kommerskollegium, länsstyrelserna i Kalmar och Älvsborgs län, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) gemensamt med Sveriges industriförbund, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare (domareföreningen), Sveriges radiohandlares riksförbund, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges Radio aktiebolag, Pressens samarbetsnämnd (för Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen), Sveriges fastighetsägareförbund och Hyresgästernas riksförbund.

RÅ har bifogat yttranden av överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt av länsåklagarna i Kalmar, Västmanlands och Kopparbergs län. Kommerskollegium har överlämnat yttranden från Stockholms handelskammare, Gotlands handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg samt handelskammaren för Örebro och Västmanlands län. Länsstyrelsen i Älvsborgs län har bifogat yttranden av polismyndigheterna i Alingsås, Ulricehamns och Ämåls distrikt.

Yttrande har vidare inkommit från Föreningen Sveriges sändaramatörer.

2 Avlyssningsapparaturens verkningsätt och förekomst

2.1 Inledning

I detta avsnitt lämnas en kortfattad redogörelse för avlyssningsapparaturens verkningsätt och förekomst. Redogörelsen begränsas till apparatur som är särskilt intressant från integritetsskyddssynpunkt. I övrigt hänvisas i denna del till vad som finns redovisat därom i betänkandet (s. 22–33).

Med avlyssningsapparatur avses här apparatur som gör det möjligt att avlyssna, registrera och återge ljud.

2.2 Ljudupptagnings- och sändarapparatur

2.2.1 Mikrofoner

Mikrofoner har till uppgift att fånga ljudvågor. Man kan skilja mellan tre olika huvudtyper. Det finns mikrofoner som för sin funktion kräver att de är placerade i närheten av ljudkällan. De kallas närverkande mikrofoner och kan vara konstruerade på flera olika sätt. Dessa mikrofoner kan göras mycket små. Den minsta storleken kan f. n. anges

till någon kubikcentimeter. Vanligen måste mikrofoner emellertid förses med ett hölje som något ökar storleken. Höljet kan bl. a. ha till syfte att ge mikrofonen en bättre riktverkan genom att avskärma den från ovidkommande ljudkällor. En annan uppgift kan vara att dölja mikrofonen. Det förekommer sålunda att höljen till mikrofoner har utformats som manschettknappar, reservoarpennor och cigarrettändare.

En annan typ av mikrofoner är kontaktmikrofoner som påverkas av vibrationer utan att luften verkar som mellanled. Hit räknas s. k. spikmikrofoner som fästes vid en spik som i sin tur kan drivas in i en vägg. Mikrofonen kommer därefter att vibrera i takt med väggens vibrationer.

Den tredje huvudtypen är avståndsverkande mikrofoner. Dessa har en konstruktion som medger att de kan fånga upp särskilt mycket av de från en viss ljudkälla utgående ljudvågorna eller i särskilt hög grad förmår utestänga ljudvågor från andra än en bestämd ljudkälla. En metod är att använda en konkav reflektor varigenom ljudvågor som träffar reflektorn reflekteras till en mikrofon. Andra metoder utnyttjas i de s. k. ljudkikarna.

För att en mikrofon skall kunna bidra till ljudåtergivningen fordras att den står i förbindelse med en förstärkare och en strömkälla. Förstärkarens uppgift är att höja spänningseffekten. Strömkällan kan vara ett batteri, vars livslängd är begränsad och som därför måste bytas ut. Det vanliga elnätet eller telefonnätet kan också användas som strömkälla.

2.2.2 Radiosändare

Med radiosändare avses enligt 1 § radiolagen (1966:755) anordning för att med hjälp av elektromagnetiska vågor, vilkas frekvenser är lägre än 3 000 gigahertz och som utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare, sända ljud, bild eller annat meddelande. Radiosändare finns i ett stort antal utföranden. I detta sammanhang bör särskilt uppmärksammas de mycket små radiosändare för ljudsändning som har kommit till användning vid avlyssning och som går under benämningen bugs. Sådana radiosändare innehåller flera komponenter. Förutom själva radiosändaren, som består av transistorer, kondensatorer och motstånd, behövs mikrofon, strömkälla och antenn. Radiosändaren kan med hjälp av modern teknik framställas som en enhet, en s. k. integrerad krets. Bl. a. tack vare dessa metoder kan radiosändare göras mycket små. Vad som kräver utrymme är i huvudsak mikrofonen och strömkällan.

Om strömkällan är ett batteri har dettas storlek betydelse för radiosändarens räckvidd och brukstid. Räckvidden beror också på terrängförhållanden och antennens utformning. Ofta räcker det att sändaren når ett par hundra meter till en radiomottagare som kan återge ljudet eller med hjälp av en med mottagaren förbunden radiosändare föra det vidare. Brukstiden beror främst på strömkällan. Livslängden hos ett batteri kan förlängas om radiosändaren är i funktion endast när behov

föreligger. Olika metoder finns att med hjälp av reläsystem automatiskt eller genom signaler utifrån sätta igång eller stänga av radiosändaren. Är radiosändaren inkopplad på elnätet eller telefonnätet begränsas inte brukstiden av strömkällan.

2.2.3 Trådsändare

Enligt 1 § radiolagen avses med trådsändare anordning för att med hjälp av elektromagnetiska vågor vilka är bundna vid särskilt anordnad ledare sända ljud, bild eller annat meddelande. I sin enklaste form består trådsändare av mikrofon, strömkälla, tråd och hörtelefon eller högtalare. En typ av trådsändare använder det vanliga elnätet som tråd eller bärvåg. Härigenom bortfaller behovet av tråddragning och särskild strömkälla. Ett annat slag av trådsändare är snabbtelefonen. I regel är denna försedd med en anordning som visar när kontakt har etablerats med en annan snabbtelefon. Denna anordning kan emellertid kopplas ifrån.

2.2.4 Telefonter

Den vanliga telefonen kan betraktas som en trådsändare jämte mottagare. Från integritetsskyddssynpunkt intar telefonen en särställning genom att den är allmänt förekommande och lätt kan användas för avlyssning. Telefonsamtal kan avlyssnas och registreras med hjälp av annan akustisk apparatur. Dessutom kan även andra samtal än telefonsamtal avlyssnas och registreras med hjälp av telefonnätet. Som tidigare angetts kan telefonnätet också användas som strömkälla för annan apparatur.

Vid ett vanligt telefonsamtal omvandlas ljudvågor via telefonapparatens mikrofon till elektriska signaler som förs över nätet, linjen, till mottagarapparaten i vilken signalerna återvandlas till ljudvågor via transformatorn och hörtelefonen. Signalerna eller spänningsvariationerna kan någonstans på linjen med hjälp av något ledande material föras över till en särskild hörtelefon eller till en bandspelare eller radiosändare. Spänningsvariationerna finns också i telefonapparaterna och kan åtkommas på induktiv väg med hjälp av en s. k. adapter. En annan möjlighet är att inuti telefonapparaten placera en radiosändare som sänder signalerna till en mottagare. Telefonnätet tillhandahåller i så fall erforderlig energi.

För att telefonen skall kunna användas för samtal krävs att strömkretsen sluts. Detta sker när telefonluren lyfts från klykan. Det är emellertid också möjligt att sluta strömkretsen genom att koppla förbi den spärr, som bryter strömkretsen, när luren ligger i klykan. Sker detta kommer ljudvågor, som träffar telefonapparatens mikrofon, att såsom spänningsvariationer föras ut på linjen, även när luren ligger i klykan. Det blir därigenom möjligt att avlyssna vad som förekommer i rummet. Telefonen kan för detta ändamål förses med en känsligare mikrofon utan att detta

behöver märkas. I detta sammanhang kan nämnas att det torde vara möjligt att få kontakt med en sålunda preparerad telefon genom att på nummerskivan på en annan apparat slå numret utan att ringsignal hörs i den uppringda apparaten.

2.3 Laserutrustning

Laser är en strålningskälla, vars strålar är nästan parallella och enfasiga. Lasern kan moduleras av elektrisk ström eller spänning, varigenom laserstrålarnas ljusstyrka kommer att variera i takt med spänningsvariationerna. Om dessa spänningsvariationer svarar mot ljudvågor, kan därför lasern fungera som en anordning för överföring av ljud. Ett sätt att åstadkomma detta är att förbinda lasern med en mikrofon. I sådant fall kan laserstrålarna jämföras med radiovågor och lasern med en radiosändare. Lasern faller emellertid utanför radiolagen, eftersom frekvensen överstiger 3 000 gigahertz. En annan metod är att låta laserstrålarna reflekteras från ett föremål, som av ljudvågor har bringats att vibrera. Som exempel på sådana föremål kan nämnas en fönsterruta eller en bit folie. Rutan eller folien fungerar då som ett slags mikrofon. I dessa situationer är själva lasern placerad på avstånd från det vibrerande föremålet. Laserstrålarna kan fångas i en mottagaroptik och via den få påverka en elektrisk ström. Denna spänningsvariationer kommer att svara mot laserstrålarnas variationer, dvs. mot ljudvågorna. Via hörtelefon, högtalare, bandspelare eller radiosändare kan sålunda de elektriska spänningsvariationerna omvandlas till uppfattbara ljudvågor. Det bör understrykas att nu nämnda metoder för ljudöverföring via laser inte kan anses fullt utprovade. Den praktiska användbarheten är därför än så länge oviss.

2.4 Avlyssningsapparaturens förekomst i Sverige

De flesta av de i det föregående nämnda apparaterna kan i dag köpas i Sverige. Försäljningen sker såväl genom vanlig butikshandel som genom postorderfirmor. Försäljning av apparatur som är särskilt utformad för avlyssningsändamål torde företrädesvis ske genom den senare kanalen. Postorderfirmor har även tillhandahållit s. k. byggsatser för tillverkning av exempelvis radiosändare. Byggsatserna består av erforderliga komponenter jämte beskrivning hur de bör sättas samman. Beskrivningen kan även köpas separat. Priserna på avlyssningsapparatur varierar starkt. Det finns enkla mikrofoner och bugs som kostar ett par tior. Radiosändare med högre prestanda kan kosta några tusen kronor. Förstärkare, transistorer, motstånd, kondensatorer, högtalare och övriga komponenter som kan ingå i en avlyssningsutrustning säljs i den vanliga butikshandeln. Dessa komponenter har en mångfald olika användningsområden, och priserna är som regel förhållandevis låga.

3 Gällande rätt

3.1 Fridsbrotten

Huvudbestämmelserna om skydd för den personliga integriteten finns i 4 kap. brottsbalken (BrB). Enligt 6 § första stycket döms den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, för hemfridsbrott till böter. Enligt andra stycket i samma paragraf döms den som eljest obehörigen intränger eller kvarstannar i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe för olaga intrång till böter. Tredje stycket innehåller en särskild straffskala för grova fall av hemfridsbrott och olaga intrång. Med bostad avses inte endast varaktig bostad utan även tillfällig sådan, t. ex. ett hotellrum, en hytt på ett fartyg eller ett tält. Som exempel på lokaler som skyddas mot olaga intrång kan nämnas – förutom arbetsplatser – föreningslokaler, skolsalar samt trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i hyresfastigheter. Bestämmelserna om hemfridsbrott och om olaga intrång avser att ge den enskilde skydd att få vistas ostörd i sin bostad och på sin arbetsplats. Bestämmelserna innebär också ett visst skydd mot integritetskränkningar med hjälp av teknisk apparatur, eftersom ett sådant förfarande ibland förutsätter att gärningsmannen måste bereda sig tillträde till bostaden eller arbetsplatsen för att anbringa apparaturen.

Enligt 7 § inträder straff för ofredande för den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan. Bestämmelsen torde knappast kunna tillämpas på fall av olovlig avlyssning även om den är ett uttryck för att individen tillerkänns ett vidsträckt skydd mot att bli störd av andra människor. Bestämmelsen är tillämplig oavsett var den angripne befinner sig.

I 8 § föreskrivs straff för den som olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse eller såsom telefonsamtal, telegram eller annat telemeddelande är under befordran genom allmän befordringsanstalt. Gärningen benämns brytande av post- eller telehemlighet och straffet är böter eller fängelse i högst två år. I fråga om de muntliga meddelanden som omfattas av lagrummet består den straffbelagda gärningen i att utan lov av någon av de samtalande lyssna till meddelandet eller spela in det på band eller på annat sätt registrera det. Däremot krävs det inte att gärningsmannen tar del av det inspelade eller registrerade. Bestämmelsen torde inte omfatta förfaranden som innebär att man via det vanliga telefonnätet lyssnar till andra samtal än telefonsamtal. Samtal som förs över snabbtelefoner och andra privata ledningar skyddas inte. Inte heller skyddas telefonsamtal, telegram eller andra telemeddelanden som sänds via radio, eftersom radiomeddelanden får avlyssnas av vem som helst. I 10 § kungörelsen (1967:447) om mottagare för radiosändning eller trådsändning föreskrivs emellertid att

den som i sådan mottagare har avlyssnat här avsedda meddelanden inte får obehörigen föra dem vidare.

Bestämmelserna i 4 kap. 9 § BrB om intrång i förvar stadgar straff för den som, utan att fall är för handen som avses med bestämmelsen om brytande av posthemlighet, olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet.

Enligt 11 § får hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande som inte har förövats på allmän plats eller intrång i förvar åtalas endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal finnes påkallat från allmän synpunkt. Grova fall av hemfridsbrott och olaga intrång, ofredande på allmän plats samt brytande av post- eller telehemlighet ligger under allmänt åtal utan begränsning.

3.2 Inskränkningar i rätten att använda teknisk apparatur

Gällande rätt innehåller endast i mycket begränsad omfattning bestämmelser som inskränker rätten att använda teknisk apparatur för avlyssning.

2 § 3 mom. telefonreglementet (1963:18) innehåller förbud mot att apparat eller ledning av vad slag det vara må, som inte tillhör televerket, utan verkets medgivande anbringas på eller anslutes till televerkets apparater eller ledningar. Bestämmelsen innebär, att användande av telefonadapttrar och andra metoder för telefonavlyssning med tekniska hjälpmedel eller för utnyttjande av telefonnätet som strömkälla eller till avlyssning av andra samtal än telefonsamtal är förbjudna, om de inte företas med televerkets medgivande. Syftet är emellertid endast att skydda televerkets egendom mot åverkan. Överträder abonnenten förbudet kan det leda till avstängning av telefonen. Om åtgärderna vidtas av utomstående, kan bestämmelsen om brytande av telehemlighet bli tillämplig.

Enligt 2 § andra stycket telefonreglementet får televerket inte i annat fall än när det med stöd av lag har förordnats om avlyssning vidta eller tillåta sådana anordningar beträffande telefonnätet, som är avsedda att bereda person utom televerket möjlighet att avlyssna samtal på telefonnätet utan att minst en av de samtalande vet om det. Bestämmelsen hindrar inte televerket från att tillhandahålla abonnent extra hörtelefoner, talregistreringsapparater och andra sådana anordningar, som gör att andra personer än de samtalande kan ta del av telefonsamtalet.

I några fall gäller att ingripande mot bruk av teknisk apparatur kan ske därför att begagnandet av apparaturen är störande. Som exempel kan anföras domstols offentliga förhandlingar. Enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken (RB) ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Skulle ordföranden exempelvis finna att en privat bandupptagning är störande kan han förbjuda den. Den som inte efterkommer en

sådan föreskrift kan dömas till böter (9 kap. 5 § RB).

I 2 § radiolagen föreskrivs att radiosändare inte får användas utan tillstånd av televerket.

Inskränkningar i rätten att begagna teknisk apparatur för avlyssning eller inspelning kan också följa av andra regler. Den som inte har rätt att delta i eller lyssna till en viss förhandling, exempelvis domstols överläggning till dom, torde inte heller ha rätt att bereda sig tillgång till vad som där förekommer med hjälp av avlyssnings- eller inspelningsapparatur. Någon annan sanktionsmöjlighet än rätt att avlägsna apparaturen torde vanligen inte föreligga.

3.3 Telefonavlyssning i brottmål m. m.

Om någon kan skäligen misstänkas för brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år kan rätten enligt 27 kap. 16 § RB på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren ge tillstånd till *telefonavlyssning*. En vidare förutsättning är i sådant fall att det finnes vara av synnerlig vikt för utredningen att undersökningsledaren eller åklagaren får del av samtal till och från telefonapparat som innehas av den misstänkte eller eljest kan antas komma att begagnas av honom. Tillstånd till telefonavlyssning skall begränsas att gälla viss tid, högst en vecka från den dag då tillståndet delges telefonanstaltens föreståndare. Uppteckning av avlyssnat telefonsamtal får granskas endast av rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. I den mån uppteckningen innehåller något som saknar betydelse för utredningen, skall uppteckningen efter granskningen omedelbart förstöras.

Beträffande vissa slags brott finns särskilda bestämmelser om telefonavlyssning. Enligt lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål kan telefonavlyssning få äga rum även vid brott för vilka lägre straff än fängelse i minst två år ingår i straffskalan. De brott som då avses är sabotage, vissa högmålsbrott samt spioneri och vissa andra brott mot rikets säkerhet. Tillstånd till telefonavlyssning kan gälla i högst en månad från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare. I brådsakande fall kan åklagaren eller undersökningsledaren förordna om telefonavlyssning. Sådant förordnande skall ofördröjligen anmälas för rätten. Lagen har senast förlängts att gälla till utgången av juni 1976 (prop. 1974:53, JuU 17, rskr 202).

Enligt lagen (1969:36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. får förordnande om telefonavlyssning vidare meddelas enligt 27 kap. 16 § RB vid förundersökning angående grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling av narkotika. Giltighetstiden för tillståndet får bestämmas till högst en månad. Lagen har förlängts att gälla till utgången av juni 1975 (prop. 1974:52, JuU 16, rskr 201). Liknande bestämmelser finns i lagen (1973:162) om särskilda åtgärder till förebyggande av vissa våldsdåd med internationell bakgrund. Även denna lag är tidsbegränsad och har förlängts till utgången av juni 1975 (prop. 1974:55, JuU 12, rskr 150).

I detta sammanhang kan nämnas att Kungl. Maj:t nyligen tillsatt en utredning (Ju 1974:08) med uppgift att göra en översyn av de olika regler som nu finns om telefonavlyssning. I direktiven till denna utredning anför bl. a. att en viktig uppgift för de sakkunniga blir att undersöka om det är möjligt att ytterligare stärka rättssäkerhetsgarantierna vid telefonavlyssning.

För televerkets personal gäller enligt 3 § telefonreglementet att uppgift om telefonsamtals innehåll eller om namn på de personer eller nummer på de telefonapparater, mellan vilka samtal har utväxlats, inte får delges andra än de samtalande eller abonnenterna på de vid samtalet använda telefonapparaterna eller någon som är befullmäktigat ombud för en av dessa personer. Undantag från dessa bestämmelser föreskrivs bl. a. för de fall i vilka annorlunda har stadgats i lag. Liknande bestämmelser gäller beträffande telegram och telex enligt telegrafreglementet (1959:582).

Televerkets personal undertecknar en särskild tystnadsförbindelse i överensstämmelse med nyss återgivna bestämmelser. Brott mot tystnadsplikten kan medföra ansvar enligt 20 kap. 3 § BrB. Uppsåtlig telefonavlyssning som görs av televerkets personal kan ibland vara lovlig, när avlyssningen ingår som ett led i personalens tjänsteåligganden. Kontrollörer, reparatörer och telefonister måste sålunda kunna lyssna till samtal för att förvissa sig om att ledningarna fungerar som de skall. Om en anställd överskrider den rätt att lyssna som tillkommer honom, kan ansvar för tjänstefel enligt 20 kap. 4 § BrB även komma i fråga.

3.4 Näringsrättsliga bestämmelser

Näringsrättsliga bestämmelser finns endast beträffande *radiosändare*. Bortsett härifrån får akustisk apparatur fritt tillverkas, importeras, exporteras, försäljas och innehas.

Enligt 2 § radiolagen får radiosändare här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket innehas eller användas endast av den som har tillstånd därtill. Tillstånd meddelas för viss tid och kan förknippas med villkor. Tillståndsmyndighet är televerket, när fråga är om annan än statlig myndighet. Den som innehar eller använder radiosändare utan tillstånd eller inte iakttar villkor som har meddelats i samband med tillstånd kan enligt 9 § radiolagen dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Dessutom kan sändaren förklaras förverkad.

3.5 Utnyttjande av information om annan

3.5.1 Tystnadsplikt

I avsnitt 3.3 har redogjorts för den tystnadsplikt som åligger anställda vid televerket. För andra tjänstemän i offentlig tjänst finns bestämmelser om tystnadsplikt i olika specialförfattningar och i 20 kap. 3 § BrB. Även för andra än offentligt anställda finns regler om tystnadsplikt i skilda författningar. Som exempel på personer som sålunda är underkastade

vissa inskränkningar på detta område kan nämnas advokater samt bank- och sjukvårdspersonal.

Ämbetsansvarskommittén föreslår i sitt slutbetänkande (SOU 1972:1) Ämbetsansvaret II en ny ansvarsregel i BrB, enligt vilken straffansvar skall inträda endast vid brytande av sådan tystnadsplikt som finns reglerad i lag eller annan författning. Ansvarsregeln avses ersätta såväl nuvarande 20 kap. 3 § BrB som större delen av de skiftande straffbestämmelser som återfinns i de författningar vari själva tystnadsplikten upptagits. Med undantag av vissa särfall föreslår kommittén också, att dessa straffbestämmelser upphävs. Den nya regeln blir alltså normalt tillämplig på envar som är underkastad författningsgrundad tystnadsplikt vare sig han är offentlig funktionär eller ej.

3.5.2 Förtal

Förtal i BrB:s mening föreligger, när någon utpekas som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller när om honom lämnas uppgift som är ägnad att utsätta honom för andras missaktning. Förtal bestraffas enligt 5 kap. 1 och 2 §§ BrB. Straff för förtal kan inträda, även om den nedsättande uppgiften är sann. Endast om den som lämnar uppgiften var skyldig att uttala sig, t. ex. i samband med vittnesmål, eller om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgiften kan han undgå straff.

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har i sitt år 1972 framlagda betänkande (SOU 1972:88) Ärekränkning föreslagit vissa ändringar i de nuvarande lagbestämmelserna om straff för förtal. Förslaget innebär sammanfattningsvis, att till 5 kap. 1 § BrB fogas ett nytt stycke, enligt vilket straffrihet för ett uttalande, som i och för sig skulle utgöra förtal, skall inträda även i sådant fall då det, med hänsyn till det sätt på vilket uppgiften framfördes samt övriga omständigheter, kan anses påkallat från allmän synpunkt att uppgiften lämnades. Ett häremot svarande stadgande föreslås i tryckfrihetsförordningen (TF). Kommittén föreslår även vissa ändringar i BrB och TF beträffande straffbarheten för förtal av avliden. Förslaget innebär, såvitt gäller straffbarheten vid förtal av avliden, inte någon egentlig ändring av vad som nu gäller. Däremot kommer de efterlevandes rätt till skadestånd enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207) att försvinna.

3.5.3 Skydd för yrkeshemligheter m. m.

Visst skydd för näringsidkares yrkeshemligheter har skapats genom lagen (1931:152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. I 3 § första stycket i denna lag föreskrivs sålunda att i näringsverksamhet anställd person, som under tid då tjänsteavtalet gäller, i avsikt att bereda sig eller annan fördel eller att göra skada, obehörigen använder sig av eller yppar fabrikationssätt, anordning, affärsförhållande eller annat som han

under samma tid har fått kännedom om och som han vet utgör en arbetsgivarens yrkeshemlighet, straffas med böter eller fängelse i högst ett år. Skyldighet att ersätta skada föreligger också. Enligt 5 § straffas under vissa förutsättningar även den som i avsikt att bereda sig eller annan fördel eller att göra skada obehörigen använder sig av yrkeshemlighet som han har fått del av genom meddelande från en anställd som anges i 3 §.

Bestämmelserna tar sikte på att bestraffa vissa former av lojalitetsbrott. På vad sätt den anställda har fått kännedom om yrkeshemligheten är likgiltigt. Det kan ha skett exempelvis med hjälp av teknisk apparatur. Utredningen om illojal konkurrens har i betänkandet (SOU 1966:71) Otillbörlig konkurrens föreslagit en utvidgning av skyddet för yrkeshemligheter. Främst skall detta ske genom att straff skall kunna ådömas var och en som på otillbörligt sätt bereder sig tillgång till företagshemlighet. Enligt ett uttalande i betänkandet skall den som olovligen utforskar företagshemlighet med teknikens hjälp i regel anses ha berett sig tillgång till hemligheten på otillbörligt sätt. Under remissbehandlingen har förslaget inte mött någon erinran. Betänkandet har i denna del ännu ej lett till lagstiftning.

Vissa bestämmelser till skydd för enskilds personliga förhållanden eller för affärs- och yrkeshemligheter finns även i t. ex. datalagen (1973:289) och inkassolagen (1974:182). Enligt 13 § datalagen får registeransvarig eller annan som tagit befattning med personregister ej obehörigen yppa vad han till följd därav fått veta om enskilds personliga förhållanden. Av 11 § inkassolagen följer att den som är eller har varit verksam i inkassoverksamhet för vilken krävs tillstånd enligt denna lag ej obehörigen får yppa vad han till följd därav fått veta om enskilds personliga förhållanden eller om yrkes- eller affärshemlighet. Båda dessa bestämmelser är straffsanktionerade.

4 Utländsk rätt

4.1 Norden

4.1.1 Danmark

Huvudbestämmelserna om skydd för den personliga integriteten finns i 263 och 264 a–264 d §§ straffeloven. I 263 § 1. och 2. stadgas förbud att utan tillstånd dels bryta eller undandra någon ett brev, telegram eller annat slutet meddelande eller uppteckning eller att göra sig bekant med innehållet, dels att skaffa sig tillgång till annan persons förvaringsutrymmen. I samma paragrafs 3. stadgas straff för den som utan lov med hjälp av en apparat i hemlighet avlyssnar eller tar upp uttalanden som görs i enrum, under telefonsamtal eller annat samtal mellan andra eller vid förhandlingar på slutet möte, som gärningsmannen inte själv deltar i eller vartill han skaffat sig tillträde utan tillstånd. Hemfriden skyddas genom bestämmelse i 264 §. Den brottsliga handlingen beskrivs som inträngande i annans hus eller på annat ställe som inte är fritt tillgängligt

eller underlåtenhet att avlägsna sig från annans område när han blir tillsagd att göra detta. Vidare föreskrivs i 264 a § straff för den som utan tillstånd fotograferar eller med hjälp av kikare eller annan apparat iakttar personer, vilka inte befinner sig på plats som är fritt tillgänglig. I 264 b § föreskrivs tystnadsplikt för personer i offentlig tjänst rörande vad de erfar om andra människors till privatlivet hörande hemligheter. Enligt 264 c § kan straffbestämmelserna i 263, 264, 264 a och 264 b §§ bli tillämpliga även på den som utan att ha medverkat till gärningen skaffar sig eller utan tillstånd utnyttjar upplysningar som har framkommit vid brottet. Enligt 264 d § straffas den som utan tillstånd vidarebefordrar meddelanden eller bilder rörande annan persons privata förhållanden eller i övrigt bilder av vederbörande under omständigheter som uppenbarligen kan krävas undandragna offentligheten. Bestämmelsen är också tillämplig på meddelanden eller bilder rörande en avliden person.

Något krav på straffbarhet som grund för gottgörelse för icke-ekonomisk skada uppställs inte. Handling, som inte omfattas av någon straffbestämmelse men ändå kan karakteriseras som en rättsstridig frids- eller ärekränkning, medför rätt till ersättning för icke-ekonomisk skada om den företagits uppsätligt eller av oaktsamhet.

Bestämmelser om telefonavlyssning som medel att utreda brott finns i processlagstiftningen. Innehav av radiosändare kräver tillstånd av myndighet.

4.1.2 Finland

Enligt 24 kap. 1 § strafflagen straffas den för hemfridsbrott som utan laga skäl och mot annans vilja tränger in i hans hemvist, antingen rum, hus, gård eller fartyg, eller underlåter att på tillsägelse avlägsna sig därifrån eller utan skälig anledning smyger sig in dit eller gömmer sig undan.

Det är enligt 38 kap. 8 § strafflagen vidare straffbart att skaffa sig vetskap om innehållet i telefonsamtal eller telegram, som förmedlas av telefoninrättning eller telegrafverket. I samma lagrum föreskrivs också straff för brott mot brevhemligheten.

Tjänsteman vid allmänna och enskilda telefoninrättningar kan straffas om han olovligen yppar vad han får kännedom om i tjänsten och som skall hållas hemligt.

Genom en lagändring, som trädde i kraft den 1 september 1972, kompletterades strafflagens stadganden om fridsbrott. Enligt 24 kap. 3 b § strafflagen kan den, som olovligen med teknisk apparat avlyssnar eller upptar vad som sker inom området för annans hemvist, dömas för olovlig avlyssning, medan den, som olovligen med teknisk apparat iakttar eller avbildar person, som befinner sig på enskild plats, kan dömas för olovlig observation. Straffet är i vardera fallet böter eller fängelse högst ett år. Även förberedelse till olovlig avlyssning eller observation har kriminaliserats. Straffet är i dessa fall böter eller fängelse i högst sex månader.

4.1.3 Norge

I § 390 i strafflagen finns bestämmelser om ansvar för den som offentligen lämnar uppgifter om annans personliga eller husliga förhållanden. § 390 a behandlar s. k. fredskränkningar. Paragrafen riktar sig mer allmänt mot den som genom hänsynslöst beteende kränker annans fred. Båda dessa bestämmelser förutsätter för sin tillämpning att den kränkte uppfattar fredskränkningen.

Enligt den år 1958 i strafflagen införda § 145 a straffas den som med hjälp av hemlig avlyssningsapparat avlyssnar eller med hjälp av ljudband eller annan teknisk anordning hemligen registrerar telefonsamtal, annat samtal mellan andra eller förhandlingar på slutet möte som han inte själv deltar i. Registrering av förhandlingar på slutet möte kan dessutom straffas om gärningsmannen har berett sig tillträde till mötet under falsk uppgift eller genom att smyga sig in. Straff föreskrivs också för själva anbringandet av avlyssningsapparat, ljudband eller annan teknisk anordning i syfte att företa olaglig avlyssning eller registrering.

I 1 § teleagrafagen föreskrivs att ingen utan tillstånd får äga eller besitta, anlägga eller driva stationer, apparater eller andra anordningar, bl. a. antenner, för sändning eller mottagning av meddelanden, ljus, bild, tecken eller liknande på radioelektrisk väg. År 1969 antogs ett förslag om att regeringen skulle få rätt att ge föreskrifter om att tillverkning, import, försäljning eller annan överlåtelse, uthyrning eller utlåning av anordningar som avses i 1 § teleagrafagen eller delar av eller tillbehör till sådana apparater skall vara underkastad tillståndstvång. Tillstånd skall kunna förbindas med villkor.

4.2 Vissa andra europeiska länder

4.2.1 Belgien

I gällande belgisk rätt finns straffbestämmelser till skydd för posthemligheten och till skydd för bostaden. Radioanläggningar får installeras och användas endast med stöd av särskild licens, varvid tillika har föreskrivits att sådan licens inte utan särskilt tillstånd berättigar till sändning av privatsamtal.

År 1969 väcktes i senaten ett förslag till lag om skydd mot visst bruk av teknisk apparatur för avlyssning m. m. Ett mera omfattande regeringsförslag har därefter utarbetats och överlämnats till senaten i början av år 1974. Förslaget innehåller bl. a. bestämmelser om straff för den som utan lov av de samtalande avlyssnar eller registrerar privatsamtal med tekniskt hjälpmedel. Motsvarande gäller i vissa fall även den som iakttagit eller fotograferat någon på privat område. Vidare innehåller förslaget regler om straff för den som anbringat teknisk apparatur i avsikt att bryta mot bestämmelserna och avslöjar vad som har erfarits på förbjudet sätt. Regeringen föreslås få rätt att meddela bestämmelser om tillverkning, försäljning, överlåtelse, import, export, transport m. m. av apparater med

vars hjälp nyss beskrivna gärningar kan begås. Förslaget har ännu inte lett till lagstiftning.

4.2.2 Frankrike

I fransk rättspraxis har efter hand utvecklats en särskild personlighetsrätt. Grundvalen för domstolarnas avgöranden i dessa fall har i främsta rummet varit den mycket vidsträckt, allmänna skadeståndsregeln i art. 1382 Code civil. Kränkningen av den s. k. personlighetsrätten sanktioneras sålunda huvudsakligen genom skadeståndsregler. De gärningar som domstolarna har inskridit mot har bestått i offentliggörande eller annat användande av uppgifter om enskildas privata förhållanden. Även telefonavlyssning har medfört skadeståndsskyldighet. Bevisning som har åtkommit genom telefonavlyssning har inte godtagits i brottmål.

Radiosändare får användas endast efter särskilt tillstånd.

Hemfriden åtnjuter ett omfattande straffrättsligt skydd. Det område inom vilket skyddet gäller tolkas vidsträckt av domstolarna.

Genom lagstiftning år 1970 har skyddet för privatlivet ytterligare förstärkts. I Code civil har införts en ny bestämmelse om skadestånd för intrång i privatlivet. Flera nya bestämmelser har samtidigt införts i strafflagen. Dessa avser bl. a. avlyssning, inspelning och fotograferande av personer på enskilt område.

Tillstånd fordras för tillverkning, import och försäljning av teknisk utrustning som är ägnad att inkräkta på privatlivet.

4.2.3 Holland

Hemfrid och posthemlighet skyddas genom vissa bestämmelser i den holländska författningen.

I oktober 1970 antog de holländska generalstaternas andra kammare en lag om avlyssning, inspelning och fotografering, vilken grundar sig på tre skilda lagförslag, som har lagts fram under åren 1966–1968. Lagen innehåller bestämmelser om skydd för telefonsamtal. Vidare regleras avlyssning och inspelning av andra samtal med tekniska hjälpmedel. Det är enligt lagen förbjudet att avlyssna ett samtal med sådana hjälpmedel utan medgivande av samtliga deltagare i samtalet. Inspelning av samtal är förbjudet utom då den utförs av eller på uppmaning av någon av de samtalande. Lagen gör skillnad mellan samtal som äger rum i bostad, slutet utrymme eller fastighet och samtal som äger rum annorstädes. I det förra fallet är avlyssningen eller inspelningen olaglig även om den sker öppet, i det senare fallet krävs för straffbarhet att gärningen sker i hemlighet. Andra handlingar som är straffbara enligt lagen är anbringande av teknisk utrustning för olaglig avlyssning eller inspelning samt vidarebefordran av upplysningar som någon har skaffat sig genom olaglig avlyssning eller inspelning.

Från förbudet mot avlyssning och inspelning gör lagen undantag för det fall att ansvarig minister har gett order om åtgärder i syfte att skydda

statens säkerhet. Från det straffbara området undantas vidare avlyssning och inspelning av samtal i bostad, slutet utrymme eller fastighet, om innehavaren själv har ordnat med installationen av apparaturen och installationen inte har skett på ett hemligt sätt. Vanliga interna kommunikations- och telefonanläggningar omfattas alltså inte av lagen. Det föreskrivs emellertid att innehavaren kan straffas, om han uppenbarligen missbrukar apparaturen.

Avlyssning i brottsbekämpande syfte är inte tillåten annat än i nyss angivna fall.

Lagen innehåller inte några bestämmelser om handeln med avlyssningsapparat med hänsyn till att sådan apparatur har åtskilliga legitima användningsområden. Emellertid är det förbjudet att i annonsering särskilt framhålla apparaturens lämplighet för hemlig avlyssning eller inspelning av samtal.

Slutligen innehåller lagen bestämmelser som riktar sig mot vissa fall av fotografering av personer på område som inte är tillgängligt för allmänheten.

4.2.4 Storbritannien

I Storbritannien finns inte några lagregler som direkt har till syfte att skydda den personliga integriteten. Bestämmelser om besittningskränkningar och hemfrid (trespass av skilda slag) kan ibland åberopas som skydd mot integritetsangrepp. Sanktionen utgörs i så fall av skadestånd. De viktigaste reglerna i engelsk rätt till skydd för privatlivet är ärekränkingsreglerna som ger domstolarna möjlighet att döma ut skadestånd, när någons privatliv har kränkts genom olämplig publicitet eller annat utnyttjande av information om hans förhållanden.

Enligt praxis är telefonavlyssning förbjuden i princip, men inrikesministern kan ge polisen tillstånd att i särskilda fall få avlyssna telefonsamtal eller ta del av andra meddelanden. Radiosändare får inte användas utan licens. Enligt Wireless Telegraphy Act 1967 har the Postmaster General möjlighet att förbjuda tillverkning och import av särskilda radiosändare som han av tekniska skäl inte kan ge licens för. Med stöd av denna lag har förbud mot tillverkning och import utfärdats beträffande radiosändare som sänder på vissa angivna frekvenser. Förbudet, som avser att skydda dessa frekvenser, drabbar bl. a. walkie-talkie-apparater och bugs.

År 1970 tillkallade den engelska regeringen sakkunniga, Committee on Privacy, med uppdrag att överväga om lagstiftning erfordras för att ytterligare skydda medborgarna mot intrång i privatlivet begångna av privatpersoner, företag eller andra enskilda rättssubjekt samt att framlägga förslag. Kommittén har i juli 1972 offentliggjort ett betänkande, som f. n. är föremål för överväganden. Kommittén föreslår bl. a. straffrättsliga och skadeståndsrättsliga regler till skydd mot bruket av akustisk och optisk apparatur och skadeståndsrättsliga regler till skydd mot använd-

ningen av privat information. Enligt kommitténs mening bör det tillskapas ett straffstadgande som förbjuder någon att bruka akustisk eller optisk apparatur mot en person eller hans egendom om åtgärden företas i hemlighet och med direkt syfte att övervinna det naturliga skydd som finns. Som ytterligare förutsättning gäller att omständigheterna skall vara sådana, att den angripna personen har anledning tro, att han har skyddat sig eller sina tillhörigheter mot övervakning.

4.2.5 Schweiz

Artikel 28 i civillagboken från år 1907 föreskriver att den som obefogat kränks i sina personliga förhållanden kan föra talan om att kränkningen skall upphöra. I vissa fall kan skadestånd utgå. Även ideell skada ersätts. Stadgandets räckvidd är betydande. Det skyddar såväl en persons ära, hans rätt till namn och egen bild som hans hemlighetssfär. Denna sfär består av alla faktiska förhållanden av privat, yrkesmässig och ekonomisk natur, som inte är kända och inte heller kan iakttagas av utomstående. Det fordras därvid att den enskilde vill att förhållandena skall vara hemliga. Denna viljeinriktning kan framgå av den enskildes uppträdande eller genom en bedömning av vad som är ett rimligt intresse för den enskilde. Enligt rättspraxis omfattas bl. a. telefonavlyssning av stadgandet.

År 1969 infördes i den schweiziska strafflagen flera nya straffbestämmelser till skydd för den personliga integriteten mot angrepp med tekniska hjälpmedel. Genom dessa bestämmelser förbjuds dels avlyssning eller inspelning av ett privat samtal mellan utomstående, dels hemlig inspelning av privata samtal, dels fotografering utan medgivande av vederbörande av förhållanden som hör till dennes hemlighetssfär. Vidare straffbeläggs användningen av material som har åtkommit genom straffbar avlyssning, inspelning eller fotografering och att vidarebefordra till utomstående vad som framkommit genom sådana åtgärder. Innehav och tillhandahållande åt tredje man av inspelningar och fotografier som har anskaffats på olagligt sätt är också straffbelagda. Från ovannämnda förbud undantas avlyssning och inspelning av telefonsamtal med hjälp av utrustning som är auktoriserad av det statliga telefonmonopolet.

Slutligen kan straff följa på vissa andra åtgärder med avlyssnings-, inspelnings- och fotograferingsapparat, som kan användas för integritetskränkande handlingar. Sådana åtgärder innefattar skilda former av distribution samt reklam.

4.2.6 Västtyskland

Den västtyska grundlagen från år 1949 innehåller en rättighetskatalog som har lett till att en allmän personlighetsrätt numera utbildats i domstolspraxis. Kränkningar av denna allmänna rätt kan beivras med skadestånd, även om förutsättningar av objektiv eller subjektiv art i

enlighet med speciallagstiftning inte är uppfyllda. Domstolarna har sålunda inskridit mot åtgärder som inneburit att man med teknisk apparatur utforskat samtal och brev som har ansetts höra till personlighetens privatsfär och mot bandupptagning av annans tal, eftersom rätten till den egna rösten har ansetts ingå i den allmänna personlighetsrätten.

År 1968 infördes i den västtyska strafflagen två nya bestämmelser till skydd mot missbruk av inspelnings- och avlyssningsapparatur. Enligt den ena bestämmelsen straffas den som olovligen lyssnar till annans privatsamtal med hjälp av avlyssningsapparatur eller spelar in annans privatsamtal och därigenom kränker den andres privatliv. Den andra regeln riktar sig mot tjänstemän och förbjuder dem att olovligen yppa hemligheter som har anförtrotts dem eller som är tillgängliga för dem i tjänsten eller som lovligen eller olovligen har spelats in eller uppfattats med hjälp av avlyssningsapparatur.

Denna lagstiftning kan sägas innebära ett partiellt genomförande av ett år 1962 framlagt förslag till revision av den västtyska strafflagen. Ett kapitel i detta förslag handlar nämligen om skyddet för privatlivet. Det innehåller regler om telefonavlyssning och andra former av avlyssning i synnerhet med tekniska hjälpmedel.

Förslag till vissa civilrättsliga bestämmelser till skydd för personlighetsrätten har lagts fram år 1959. I förslaget behandlas en del speciella former av kränkningar, t. ex. det fall att någon obefogat med hjälp av avlyssningsapparat eller på liknande sätt skaffar sig kännedom om annans yttranden som inte är avsedda för honom eller om annans förhållanden inom privat- eller familjelivet.

Slutligen kan nämnas att det även finns bestämmelser, som syftar till att hindra yrkesmässig tillverkning, försäljning och import av avlyssningsapparatur. Undantag medges för särskilda ändamål, t. ex. vetenskapliga undersökningar.

4.2.7 Österrike

I den österrikiska strafflagen infördes år 1965 en bestämmelse om missbruk av inspelningsapparatur (artikel 310 d). I denna föreskrivs straff för den som uppsåtligen använder anordning för inspelning eller avlyssning i syfte att skaffa sig eller annan obehörig person kännedom om yttranden som inte är avsedda för offentligheten eller för gärningsmannen. Vidare stadgas straff för den som uppsåtligen och utan lov av den talande offentliggör ett privat yttrande eller gör detta tillgängligt för tredje man.

År 1968 lades fram förslag till ny strafflag. Förslaget innehåller, förutom en motsvarighet till artikel 310 d, bestämmelser till skydd för post- och telehemligheten. Den nya strafflagen har antagits av parlamentet och träder i kraft den 1 januari 1975.

4.3 USA

Vad först angår den federala lagstiftningen gäller enligt section 605 i Communications Act of 1934 i dess lydelse efter lagändring år 1968 ett allmänt förbud för den som mottar telefonsamtal eller radiomeddelanden att yppa eller offentliggöra innehållet. Det är vidare förbjudet att avlyssna radiomeddelanden med hjälp av teknisk utrustning utan samtycke av avsändaren och att yppa eller offentliggöra innehållet i sådant meddelande. Enligt denna lag krävs vidare tillstånd för att använda radiosändare, som kan sända mellan staterna. Radiosändare får inte heller användas för att utan samtycke av samtliga inblandade avlyssna eller registrera andras privatsamtal.

År 1968 antog kongressen Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968. Ett av huvudavsnitten i denna lag handlar om avlyssning. Enligt lagen är det straffbart att med hjälp av elektronisk, teknisk eller annan utrustning avlyssna eller söka avlyssna telefonsamtal eller andra samtal. Det är vidare straffbart att i affärslokaler och kontor använda eller söka använda sådan utrustning som är ansluten till telefonanläggning eller som sänder per radio eller som inkräktar på radioförbindelser. Även yppande och användande av information som har åtkommits genom olaglig avlyssning är straffbelagt. Från dessa regler görs vissa undantag. Viktigast är att bestämmelsen inte innebär någon begränsning i presidentens rätt att vidta de åtgärder som han anser nödvändiga för att skydda staten mot angrepp från främmande makt, mot spioneri eller mot uppror. Vidare äger justitieministern rätt att hos federal domstol begära tillstånd för the Federal Bureau of Investigation (FBI) att företa avlyssning för att skaffa bevis vid misstanke om vissa uppräknade, grova brott. Motsvarande befogenhet tillkommer högste åklagaren inom en stat, vars lagstiftning tillåter avlyssning. Lagen innehåller detaljerade bestämmelser om proceduren vid behandling av frågor om tillstånd till avlyssning samt om hur avlyssningen skall gå till. Tillståndet är tidsbegränsat men kan förlängas av domstolen. Kongressen skall varje år underrättas om tillståndsgivningen.

1968 års lag innehåller vidare bestämmelser som förbjuder tillverkning, transport, innehav, försäljning och annonsering av utrustning som gärningsmannen vet är särskilt lämpad för hemlig avlyssning.

Upplysningar som har erhållits genom olovlig avlyssning får inte användas som bevis inför domstolar och andra myndigheter. Den som har blivit utsatt för olaglig avlyssning har rätt till skadestånd.

Flera delstater i USA har bestämmelser mot avlyssning.

I *Illinois* gäller sedan år 1965 förbud mot att med hjälp av avlyssningsanordning lyssna till eller registrera muntliga samtal utan samtycke av någon av deltagarna i samtalet eller att använda eller avslöja upplysning som man vet eller bör veta har erhållits genom olaglig avlyssning. Undantag görs för hörapparater som används av döva eller personer med nedsatt hörsel.

Förbudet mot avlyssning gäller också för polisen och andra brottsbe-

kämpande myndigheter. Information som har erhållits i strid mot förbudet mot avlyssning får endast åberopas i mål om ansvar för avlyssningen.

Påföljden för olaga avlyssning är dels straff, dels utverkande av förbud för gärningsmannen att företa ytterligare olaglig avlyssning, dels skadestånd. Talan om skadestånd kan riktas mot gärningsmannen, mot den för vars räkning avlyssningen gjordes och mot fastighetsägare som har tillåtet avlyssningen.

I *Kalifornien* gäller att avlyssning eller inspelning med elektronisk eller annan apparatur av samtal mellan å ena sidan en person, som är häktad eller på annat sätt omhändertagen av offentlig myndighet eller eljest befinner sig på offentlig myndighets område, och å andra sidan hans advokat, religiöse rådgivare eller läkare, är förbjuden, om inte båda de samtalande har samtyckt till avlyssningen eller registreringen.

Det är vidare förbjudet att med teknisk apparatur avlyssna eller spela in samtal, om samtalet förs under omständigheter som utvisar att deltagarna önskar att samtalet skall vara begränsat till dem själva. Bestämmelsen gäller alla sådana samtal utom samtal per radio.

5 Integritetsskyddskommitténs förslag

5.1 Integritetsbegreppet

Det är enligt integritetsskyddskommitténs mening i och för sig möjligt att tillägga integritetsbegreppet en så vidsträckt innebörd att det får tjäna som grund för och sammanfattning av det skydd för alla icke-ekonomiska intressen som rättsordningen tillhandahåller eller bör tillhandahålla. Kommitténs uppdrag gör emellertid en så bred aspekt onödig. Enligt dess mening bör en bestämning av integritetsbegreppet i förevarande sammanhang därför endast ha sin utgångspunkt i det skyddsbehov som orsakas av förekomsten av olika tekniska apparater. Eftersom man med dessas hjälp kan åtkomma vad som kan ses eller höras, anser kommittén det vidare naturligt att först ställa frågan i vad mån en enskild person bör åtnjuta skydd mot utomståendes insyn i hans privata förhållanden.

En individ som lever i ett samhälle och sålunda ingår i en gemenskap med andra människor kan enligt kommittén självfallet inte göra gällande något absolut anspråk på att få leva i fred för andra individer eller ostörd av samhällets organ. Eftersom gemenskapen med andra människor och samhörigheten med samhället är grundläggande för den enskilda människans villkor, är det tydligt att tanken på ett skydd för dylika anspråk står i motsats till åtskilligt som av andra skäl måste gälla. Regler som syftar till att skydda den enskildes personliga integritet måste sålunda föras med mer eller mindre vittgående undantag eller andra begränsningar, så att andra människors och samhällets intressen i övrigt inte träds för när.

Kommittén konstaterar att uppfattningen att den enskilde bör ha rättsordningens skydd för sitt privatliv har kommit till uttryck såväl i

internationella fördrag som i utländska rättssystem. En sådan uppfattning ligger också i linje med bestämmelserna i gällande svensk rätt om skydd för den enskildes frid. Samma inställning har kommit till uttryck även i andra sammanhang, exempelvis genom lagstiftningen om förtal.

Enligt kommitténs mening tyder dessa omständigheter på att det finns en allmän grundsyn som innebär att den enskildes intresse av att hans privata förhållanden inte skall komma till utomstående kännedom utan hans vilja och vetskap förtjänar rättsordningens skydd. Önskemål om att integritetsintresset erkänns av rättsordningen och tillförsäkras skydd i större omfattning än hittills har också gjort sig allt mera märkbara i den allmänna debatten. Samtidigt har den tekniska utvecklingen skapat utomordentliga möjligheter för den som så önskar att skaffa sig kunskap om andras privatliv även om belägg saknas för att teknisk apparatur används på sådant sätt i Sverige i mer betydande omfattning.

Kommittén anser det önskvärt att ett systematiskt rättsskydd utformas för den personliga integriteten. Detta begrepp är liktydigt med den enskildes anspråk på att informationer om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgängliga för eller få begagnas av utomstående utan hans vilja. Bestämningen betyder enligt kommittén inte mer än att en ram anges inom vilken den enskilde kan skyddas mot integritetsangrepp. I vad mån ett sådant skydd bör beredas honom beror därutöver på en avvägning av den enskildes integritetsanspråk mot det intresse som föranleder angreppet.

Den gjorda bestämningen av integritetsbegreppet syftar inte, understryker kommittén, till att närmare ange vad som bör betraktas som den enskildes privata angelägenheter. Det torde enligt kommittén inte heller vara möjligt att åstadkomma en fullständig uppräkningslista. Praktiskt hänger frågan också samman med arten av det angrepp som hotar den enskilde. Frågan bör därför lösas i samband med att olika angreppsformer behandlas.

5.2 Sanktionsproblemet

Frågan om lämplig sanktionsform mot integritetskränkningar är enligt kommittén utomordentligt betydelsefull. Tänkbara sanktioner mot integritetsangrepp med hjälp av teknisk apparatur är straff, skadestånd och förverkande. För svensk rätts del är straffet den primära sanktionsformen. Förverkande förutsätter att det som skall förverkas har begagnats som hjälpmedel vid straffbelagd gärning eller på visst annat sätt har ett direkt samband med brott. Även skadeståndssanktionen är sekundär i förhållande till straff. Kränkning av den personliga integriteten orsakar enligt kommittén generellt inte heller skada på något enligt den allmänna skadeståndsregeln ersättningsgillt intresse. Den skada som en sådan kränkning vållar är närmast att jämföras med lidande som vållas genom angrepp på heder och ära. Sådan ideell skada ersätts enligt svensk rätt endast i begränsad omfattning och under förutsättning att skadan har vållats genom straffbelagd gärning. Kommittén diskuterar i anledning

härav möjligheten av att bryta sambandet mellan straff och skyldighet att ersätta ideell skada men kommer fram till att en sådan lösning bör väljas först om det visar sig att ett tillräckligt skydd mot integritetskränkningar inte kan skapas genom kriminalisering. Skadestånd kan däremot tjäna som en särskild påföljd vid sidan av straffet.

Enligt kommitténs mening är det också möjligt att stärka skyddet mot integritetsangrepp genom att med näringsrättsliga åtgärder ingripa mot den aktuella tekniska apparaturen. Kommittén framhåller dock att sådana åtgärder kan riktas endast mot vissa apparater. Skyddet kan därför inte väntas bli fullgott. Kommittén anser därför att tyngdpunkten hos skyddet bör ligga på straffrättsliga åtgärder.

Kommittén betonar att det straffrättsliga skyddet bör tillskapas under hänsynstagande till hävdvunna principer i svensk kriminallagstiftning. Vad som därvid främst påkallar uppmärksamhet är kravet att gränserna för det straffbelagda området skall tydligt framgå av lagtexten. Kommittén kallar denna princip för tydlighetskravet. Av detta krav följer att någon allmänt hållen lagregel inte kan komma i fråga. I stället krävs detaljbestämmelser för olika situationer. En sådan konstruktion medför emellertid att integritetsintresset kommer att lämnas oskyddat utanför de situationer som täcks av detaljbestämmelserna. Något helt fullständigt skydd för integriteten mot angrepp med teknisk apparatur kan enligt kommittén sålunda inte genomföras på straffrättslig väg.

Enligt kommittén är det inte möjligt att ange någon gemensam princip för bestämmande av de intressen som kan leda till att skydd för integritetsintresset inte kan genomföras.

Kommittén diskuterar sedan på vad sätt tydlighetskravet lämpligen bör tillgodoses vid utformningen av det straffrättsliga skyddet. Till grund för diskussionen ligger följande tankegång. En straffbestämmelses räckvidd avgörs av de rekvisit som bestämmelsen innehåller. Det är den sam'ade effekten av dessa rekvisit som är betydelsefull. Det är emellertid tänkbart att den erforderliga gränsdragningen mellan det straffria och det straffbelagda området åstadkommes främst genom att ett av rekvisiten anges med särskild precision. De olika rekvisit som blir aktuella i detta sammanhang framgår i huvudsak av det förhållandet att vad som skall straffbeläggas är att någon med teknisk apparatur kränker annans personliga integritet. Antingen själva gärningen eller den tekniska apparaturen eller de privata angelägenheter som äsyftas kan alltså bli föremål för en särskild precisering. Därutöver är det emellertid också tänkbart att kunna tillgodose tydlighetskravet genom att i straffbestämmelsen noggrant utmärka de omständigheter varunder gärningen måste begås för att bestämmelsen skall bli tillämplig.

Kommittén granskar därefter de olika rekvisiten med hänsyn till tydlighetskravet. Vad först angår själva gärningen framhåller kommittén att integritetsangreppet med hjälp av teknisk apparatur normalt försiggår i två olika moment. Först måste sålunda apparaturen placeras ut eller eljest anbringas så att gärningsmannen kan skaffa sig den kunskap som

han önskar få tillgång till. Det andra momentet består i att apparaturen sätts i funktion. De gärningar som straffbestämmelsen skall rikta sig emot kan enligt kommittén inte beskrivas närmare än genom sådana uttryck som "anbringar", "begagnar sig av", "använder" eller "sätter i funktion" teknisk anordning. Försök att genom en snävare beskrivning av gärningen tillgodose tydlighetskravet kommer att medföra att från det straffbara området mer eller mindre godtyckligt utesluts gärningar som är lika straffvärda som de vilka enligt det valda uttryckssättet kommer att omfattas av gärningsbeskrivningen. Kommittén finner därför att förhållandevis allmänt hållna beskrivningar av själva det straffvärda beteendet måste användas. Nödvändiga begränsningar i straffbudets räckvidd bör därför sökas efter andra vägar.

Eftersom de apparater som kan missbrukas till skada för den personliga integriteten även har åtskilliga legitima användningsområden är det enligt kommitténs mening inte heller möjligt att nå erforderliga begränsningar av straffbarheten genom att närmare beskriva dessa apparater. Som en ytterligare nackdel med att precisera de tekniska apparater som omfattas av bestämmelsen anför kommittén att en sådan metod dessutom skulle nödvändiggöra lagändringar så snart ny teknisk apparatur kommer till.

Under hänvisning till motsvarande lagstiftning i vissa främmande länder tar kommittén sedan upp frågan om en begränsning kan åstadkommas genom att ange de företeelser som skall skyddas. Enligt kommittén är det sannolikt mest väsentligt att, som har skett utomlands, skydda privatsamtal mot avlyssning och inspelning med hjälp av teknisk apparatur. Emellertid innefattar en sådan begränsning av skyddsområdet, enligt kommitténs mening, ett mått av godtycke, vars konsekvenser kan vara besvärande. Bl. a. faller diktamina utanför det skyddade området. Metoden ger inte heller möjlighet att tillgodose behovet av skydd för arbets- och yrkeslivet. Det skyddade området blir alltså för snävt. Å andra sidan kan det likväl göras gällande att nyss nämnda tillämpningsområde kan bli alltför vidsträckt och gränserna otydliga. Det kan nämligen ibland vara svårt att avgöra vad som är privatsamtal. Ett onyanserat skydd för alla privatsamtal kan också föra för långt.

Den norska straffbestämmelsen lämnar skydd mot avlyssning och inspelning endast om apparaturen används hemligt. Kommittén diskuterar om en motsvarande begränsning bör införas även i svensk rätt. Enligt kommittén finns det vissa skäl som talar för detta, bl. a. det förhållandet att den enskilde har särskilt svårt att skydda sig mot dolda angrepp mot sin integritet. Kommittén anser emellertid att det föreligger starka skäl att ge skydd även mot öppna integritetsangrepp med hjälp av teknisk apparatur. Den rättspolitiska värderingen är densamma i båda fallen. Öppna integritetsangrepp kan likaväl som dolda sådana angrepp innefatta försök att skaffa sig kännedom om annans personliga förhållanden. Den enskilde bör enligt kommittén inte heller vara skyldig att finna sig i att utomstående håller honom under observation bara därför att han känner

till förhållandet. Å andra sidan kan det inte antas att all dold avlyssning är illegitim. För vissa övervakningsändamål kan det vara nödvändigt att avlyssningen företas i hemlighet. Det är enligt kommittén en avvägningsfråga huruvida intresset av en effektiv övervakning förtjänar företräde framför intresset av att skydda integriteten hos de personer som uppehåller sig där övervakningen sker. Till dessa systematiska och principiella betänkligheter mot att skilja mellan öppna och dolda angrepp kommer praktiska svårigheter. Enligt kommittén kommer domstolarna sannolikt att endast i extrema fall anse att sådana åtgärder som det här är fråga om har företagits öppet. Om i lagtexten föreskrivs att gärningen skall ha skett "i hemlighet" eller "dolt", kommer detta rekvisit därför sannolikt inte att i nämnvärd mån fylla den avsedda funktionen att begränsa lagrummets räckvidd.

Enligt kommitténs mening kan man åstadkomma det bästa skyddet för integriteten samtidigt som det straffrättsliga tydlighetskravet tillgodoses, om man skyddar den enskildes personliga integritet inom de platser som avses med gällande bestämmelser om hemfridsbrott och olaga intrång. Flera skäl talar för denna lösning. För det första torde det, generellt sett, vara så att den enskildes behov av skydd för sina privata angelägenheter gör sig särskilt starkt gällande inom hans bostad. För det andra avser bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång förutom bostad åtskilliga andra lokaliteter och platser. Genom anknytning till dessa bestämmelser kan därför integritetsskyddet göras vidsträckt trots att skyddet begränsas geografiskt. Man kan därigenom också få ett skydd för arbets- och yrkeslivet. För det tredje framstår det som en betydande fördel att en ny straffbestämmelse ansluter till gällande rätt. Härigenom kan vinnas en fasthet och stadga i rättstillämpningen som knappast kan åstadkommas med metoder utan samband med redan gällande rätt. För det fjärde är det med denna metod möjligt att på ett naturligt sätt från det straffbelagda området undanta åtgärder som inom en viss plats, t. ex. en bostad eller en arbetsplats, företas av den som förfogar över platsen.

På grundval av nu redovisade överväganden finner kommittén i fråga om det straffrättsliga skyddet, att den enskildes privatliv bör skyddas mot angrepp med teknisk apparatur, om privatlivet utspelas inom plats som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Någon begränsning av skyddet till endast vissa slag av privata angelägenheter bör inte göras. Inte heller bör skyddet avse bara vissa slag av åtgärder med den tekniska apparaturen.

5.3 Straffbestämmelser

5.3.1 Integritetsangrepp utifrån

Kommittén skiljer mellan integritetsangrepp som företas av någon som befinner sig utanför det skyddade området och angrepp som företas inifrån. Kommittén skiljer vidare mellan närverkande och avståndsverkan- de apparatur samt inom dessa båda grupper mellan anbringandet, som

kallas det första momentet, och begagnandet av apparaturen, som kallas det andra momentet. Vid behandlingen av de områden som föreslås bli omfattade av straffbestämmelserna tas i tur och ordning upp annans bostad och gård samt de utrymmen som avses i 4 kap. 6 § andra stycket BrB.

5.3.1.1 *Integritetsangrepp utifrån i annans bostad och gård*

Kommittén tar först upp frågan om skydd mot anbringande av närverkande apparatur, dvs. apparatur som måste placeras nära ljudkällan. Det är enligt kommittén ställt utom tvivel att en sådan åtgärd bör vara förbjuden, om den företas utan den boendes samtycke. Åtgärder av detta slag framstår som förberedelse till integritetsangrepp. Enligt kommittén talar flera skäl för att det skall vara möjligt att inskrida redan på detta stadium. I åtskilliga fall torde bevisning inte kunna åstadkommas om att en påträffad apparat har begagnats till avlyssning. En straffbestämmelse som riktar sig mot det första momentet, anbringandet, är därför ägnad att underlätta den angripnes och åklagarens bevisbörda. Det är vidare betydelsefullt att en påträffad apparat skall kunna oskadliggöras utan ytterligare undersökningar. Det bör t. ex. inte krävas att särskild bevisning kan förebringas om att gärningsmannen har haft för avsikt att begagna apparaten till en lagstridig integritetskränkning. Det främsta skälet för att redan anbringandet av avlyssnings- eller inspelningsapparatur bör vara straffbelagt är dock enligt kommittén att det för den boendes trygghet är väsentligt att han inte behöver befara att det i hans bostad förekommer apparater som utgör ett hot mot hans integritet. Ett straffstadgande bör därför utformas så att anbringandet blir att anse som ett fullbordat brott. Vad som bör straffbeläggas är sålunda att någon i annans bostad olovligen med teknisk apparatur för upptagning av ljud vidtar åtgärd, som typiskt sett framstår som en inledning till apparaturens begagnande. Att någon i annans bostad endast förvarar teknisk apparatur bör ej omfattas av förbudet. Den som vid besök i annans bostad för med sig bandspelare eller annan anordning bör enligt kommittén inte heller kunna bestraffas, om han inte vidtar åtgärder som berättigar till antagande att apparaten skall komma att begagnas i bostaden.

Det andra momentet, att apparaturen bringas i funktion, innebär ett fullföljande av det första momentet och kommer i åtskilliga fall att kunna beivras med nyssnämnda straffbestämmelse. Det kan emellertid tänkas att själva anbringandet sker lovligen men att gärningsmannen sedan använder apparaten på sätt eller på tid som den boende finner kränkande för sin integritet. Enligt kommittén bör det regelmässigt vara förbjudet att olovligen begagna avlyssnings- eller inspelningsapparat för att få reda på vad någon yttrar i sin bostad. En sådan gärning kan inte uppfattas som ett utslag av nyfikenhet som är alltför obetydligt för att böra bestraffas. Även om gärningsmannen i handlingsögonblicket

inte har för avsikt att på något vis begagna den kunskap han förvärvat genom gärningen, föreligger risk för att han senare kan komma att använda informationen. Straffbarheten bör enligt kommittén inte vara beroende på karaktären av den information som gärningsmannen kommer över. Den som ertappas bör därför kunna ställas till ansvar, även om det inte kan styrkas, att han har fått reda på något särskilt betydelsefullt rörande bostadshavarens privatliv. Kommittén finner på dessa grunder att det bör vara förbjudet att utifrån medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud, som är anbringat i annans bostad, avlyssna eller upptaga vad som där försiggår utan samtycke av den boende.

I fråga om vanliga t e l e f o n s a m t a l föreslår kommittén inte någon utvidgning av det nu befintliga skyddet enligt 4 kap. 8 § BrB. Åtgärder kan emellertid vidtas med en telefon så att mikrofonen förmedlar vad som försiggår där apparaten finns även när telefonsamtal inte pågår. Den som vidtar sådana åtgärder eller lyssnar till vad som försiggår, sedan sådana åtgärder har vidtagits, bör enligt kommitténs mening straffas enligt den föreslagna bestämmelsen. Det kan emellertid också hända att telefonnätet kan förmedla vad som försiggår i annans bostad utan att telefonapparaten har preparerats. Detta kan inträffa om en av de samtalande avbryter ett samtal och sedan glömmer bort att bryta förbindelsen. Om den andra samtalande inte lägger på luren kan han höra vad som händer i det rum där den andra apparaten finns. Enligt kommitténs mening skulle det föra för långt om vederbörande ålades att vid straffansvar bryta förbindelsen. Däremot bör det vara straffbart att utnyttja den uppkomna situationen genom att på band spela in vad som då förmedlas genom telefonen.

Avlyssning av vad som försiggår i annans bostad kan vidare ske med hjälp av avståndswerkande apparatur som inte är anbringad i bostaden. Det kan exempelvis vara fråga om spikmikrofoner, ljudkikare, mikrofon med parabolisk reflektor eller laser. I fråga om sådana typer av apparater är det enligt kommittén inte möjligt att inskrida med förbud mot anbringandet. Eftersom detta som regel sker utanför bostaden saknas enkla och tydliga hållpunkter för att skilja mellan det legitima och det integritetsfarliga anbringandet. Endast i fråga om spikmikrofoner och med dem jämförliga mikrofoner kan ett förbud tänkas. Enligt kommitténs mening föreligger dock inte skäl att införa en särskild bestämmelse riktad mot sistnämnda slag av mikrofoner.

Frågan om straffbestämmelser mot begagnande av avståndswerkande apparater bör enligt kommittén bedömas mot bakgrund av vissa särskilda omständigheter. Kommittén slår till en början fast, att den enskilde har praktiska möjligheter att själv skydda sig mot flertalet av dessa apparater genom avskärmningar eller genom att hindra att ljudvågor av viss styrka tränger ut från bostaden. F. n. är effektiviteten hos ifrågavarande typer av avlyssningsapparater vidare sådan att de inte kan anses utgöra ett betydande hot mot den enskildes integritet i hans bostad. Utvecklingen

kan emellertid medföra en annan bedömning. Den enskilde har därtill enligt kommittén i och för sig ett berättigat anspråk på skydd mot integritetsangrepp med sådan apparatur. Värde av ett skydd består särskilt i att den enskilde i förlitan på skyddet kan vistas i sin bostad utan att behöva ägna risken för integritetsangrepp särskild uppmärksamhet. I fråga om laser, spikmikrofoner och andra liknande mikrofoner torde, enligt kommittén, några betänkligheter inte möta mot ett förbud att använda dem på sådant sätt att kännedom erhålls om annans privatliv i den mån det utspelas i hans bostad. Ljudkikare och mikrofoner med parabolisk reflektor används däremot av många i vällovligt syfte, t. ex. för att uppfatta fågelsång. Det finns enligt kommittén inte någon anledning att begränsa möjligheterna till sådan användning. Ett förbud bör därför avse användning av apparaturen på sådant sätt att med dess hjälp skaffas kunskap om vad som utspelas i annans bostad. Endast avsiktligt lyssnande bör omfattas av förbudet. Straff bör inträda först om den lyssnande fortsätter att lyssna sedan han har förstått att han råkat rikta mikrofonen så att den uppfångar samtal som förs i annans bostad.

5.3.1.2 *Integritetsangrepp i övriga utrymmen*

I detta avsnitt behandlar kommittén skyddet inom de utrymmen som avses i bestämmelsen om olaga intrång. Det är sålunda här fråga om fartyg, som inte är bostad, enskilt arbetsrum, kontor och fabriker, restauranger, föreningslokaler, skolsalar, trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i såväl hyres- som affärsfastigheter, offentliga byggnader, sjukhus, upplagsplatser samt liknande ställen såsom inhägnade byggnadsplatser och andra för särskilt ändamål inrättade platser som det är angeläget att kunna freda mot utomstående.

Ett förbud, utformat på samma sätt som i fråga om bostäder och avseende de utrymmen som bestämmelsen om olaga intrång omfattar skulle enligt kommittén ge ett vidsträckt skydd. Det är svårt att bedöma om den enskilde har ett så starkt behov av skydd för sin integritet inom dessa utrymmen att lagstiftning enbart av det skälet är motiverad. Enligt kommittén skulle man därför eventuellt kunna gradera skyddsbehovet mellan olika utrymmen. Förhållandena kan emellertid vara sådana att behov av skydd föreligger inom samtliga dessa utrymmen. Det är, menar kommittén, mot bakgrund härav i och för sig önskvärt att förbud mot anbringande och brukande av avlyssnings- och inspelningsapparatur får gälla samtliga utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång. Härigenom kan också sambandet bevaras mellan bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång samt bestämmelsen om skydd mot avlyssning. Kommittén anser inte heller att ett så omfattande skydd på ett otillbörligt sätt kommer att inkräkta på möjligheterna att legitimt utnyttja bandspelare och andra apparater. Kommittén föreslår därför att förbudet att anbringa och använda avlyssnings- och inspelningsapparater i annans bostad skall gälla även inom utrymmen som avses i bestämmelsen

om olaga intrång.

Kommittén erinrar om att ett på detta sätt utformat skydd kommer att gälla inte endast enskildas privata angelägenheter utan även företags-hemligheter. Vidare kommer skydd att beredas åt t. ex. ideella förening-ar, kyrkor och andra samfund samt åt olika myndigheter.

I detta sammanhang tar kommittén upp även frågan om skydd mot avlyssning av vad som försiggår i m o t o r f o r d o n. I viss utsträckning föreligger enligt gällande rätt ett skydd mot intrång i bilar. Det kunde då synas foljdriktigt att låta skyddet mot integritetsangrepp avse även motorfordon. Kommittén anser emellertid att så inte bör ske. En sådan utvidgning skulle bryta sambandet med bestämmelserna om hemfrids-brott och olaga intrång. Vidare måste avlyssning av vad som försiggår i motorfordon regelmässigt ske med hjälp av radiosändare. Kommittén föreslår i annat sammanhang ett utvidgat kontrollsystem beträffande radiosändare och menar att behovet av en särskild bestämmelse om straff för avlyssning därigenom minskar. Enligt vad kommittén känner till har radiosändare inte heller använts för sådant ändamål i Sverige.

5.3.2 Integritetsangrepp inifrån

För att förverkliga skyddet för den personliga integriteten räcker det enligt kommitténs uppfattning inte med bestämmelser som tar sikte på angrepp som kommer utifrån. Man måste också lösa frågan i vad mån avlyssnings- och inspelningsapparater får användas av den som befinner sig inom det skyddade området. Det gäller här att göra en avvägning mellan intresset av att skydda integriteten och behovet av att tillbörlig hänsyn tas till det nyttiga och legitima bruket av ifrågavarande apparater. Kommittén behandlar dessa frågor utifrån vissa typsituationer som kan uppstå i olika skyddade utrymmen och som karaktäriseras av förhållan-det mellan de personer som vistas i dessa utrymmen. Förhållandet mellan innehavaren av bostaden eller lokalen och andra som uppehåller sig inom utrymmet innefattar enligt kommitténs mening rättspolitiska problem av annan natur än de som uppkommer i fråga om hemfridsbrott och olaga intrång. Enligt dessa bestämmelser straffas nämligen olovligt eller obehörigt inträngande eller kvarstannande. Vad som skyddas är sålunda den berättigades dispositionsrätt över utrymmet. Gästen eller besökaren åtnjuter inte skydd i förhållandet till värden eller innehavaren eller i förhållandet till andra gäster eller besökare. Enligt kommittén saknar emellertid denna omständighet betydelse för den intresseavvägning som skall göras i fråga om skyddet mot avlyssning. Frågan i vad mån exempelvis en gäst bör skyddas mot avlyssning som görs av värden eller med dennes samtycke bör bedömas utan avseende vid vad som gäller beträffande hemfridsskyddet.

5.3.2.1 *Integritetsangrepp inifrån i bostad*

Kommittén tar till en början upp förhållandet mellan bostadshavaren och hans gäster eller andra tillfälliga besökare. I en bostad kan förekomma många apparater för dagligt bruk som kan användas för avlyssning, t. ex. telefoner, bandspelare och interna kommunikationsanläggningar. Det är enligt kommitténs mening uppenbart att bostadshavaren bör kunna använda dessa apparater för olika syften, även om han förstår att han därigenom lyssnar till eller spelar in vad gästerna säger. Ett förbud som riktar sig mot bostadshavarens användning av avlyssnings- eller inspelningsapparater för att få reda på vad som försiggår i bostaden måste på grund härav föras med åtskilliga undantag. Det torde vidare vara svårt att i förväg bedöma i vilka fall användningen av apparaturen utgör en så allvarlig kränkning av gästernas integritet att den måste förbjudas. Kommittén sätter i fråga om det är möjligt att ge uttryck åt en sådan bedömning i lagtext med bibehållna krav på tydlighet och koncentration. Härtill lägger kommittén att gäster och andra tillfälliga besökare på det hela taget inte kan anses ha ett lika beaktansvärt anspråk på skydd för sin personliga integritet, när de uppehåller sig i annans bostad, som den har som befinner sig i sin egen bostad. Kommittén anser därför att bostadshavares begagnande av teknisk apparatur till skada för gästers och besökares integritet bör lämnas utanför det straffbara området. Eventuella åtgärder kan i stället riktas mot det sätt på vilket bostadshavaren utnyttjar vad han får reda på om gästernas och besökarnas privatliv.

Den andra typsituationen som kommittén tar upp är förhållandet mellan bostadshavaren och med honom samboende personer. Kommittén anser att den bedömning som den kommit fram till beträffande gäster och besökare inte kan upprätthållas när det gäller en samboendes anspråk på skydd för sin integritet gentemot åtgärder från annan samboendes sida. Det kan vara fråga om familjemedlemmar och andra som lever i ett familjeliknande förhållande eller inneboende eller anställda. För alla dessa torde det enligt kommitténs mening vara angeläget att de får ett fullständigt skydd mot att andra personer olovligen skaffar sig kännedom om deras privatliv, när de uppehåller sig i sin bostad. Enklast låter sig detta genomföras, om en bostad kan anses uppdelad mellan de samboende vilket är fallet exempelvis när en inneboende hyr ett rum eller när en anställd disponerar ett eget rum i bostaden. Den inneboende eller den anställda åtnjuter i sådana fall hemfridsskydd mot intrång från bostadshavarens sida. Gestaltar sig förhållandet på detta sätt, möter enligt kommittén inte några nämnvärda betänkligheter mot att förbjuda bostadshavaren att medelst teknisk apparatur avlyssna eller spela in vad som försiggår i den del av bostaden som den inneboende eller anställda disponerar. Vill bostadshavaren använda sådan apparatur, får han inhämta tillstånd av den inneboende eller anställda.

När det gäller förhållandet mellan familjemedlemmar och andra med gemensam bostad är bedömningen enligt kommittén svårare. Sådana personer åtnjuter inte hemfridsskydd gentemot varandra. Kommittén anser emellertid inte att därav bör följa att ifrågavarande personer bör kunna varandra ovetande skaffa sig kunskap om varandras privatliv. En make bör exempelvis när han är bortrest inte få använda avlyssningsapparater för att skaffa sig kännedom om vad den andra maken under tiden gör i bostaden. Över huvud taget synes det enligt kommittén klart att i egentlig mening dolt spionerande på medboende inte bör få förekomma. Vad beträffar det öppna användandet av nu aktuella apparater torde i de flesta fall omständigheterna vara sådana att de medboende får anses ha samtyckt till åtgärden eller åtminstone att den som begagnar apparaten har fog för att utgå från att samtycke föreligger. En egentlig konflikt mellan samboende torde enligt kommittén uppstå först när en av de samboende under åberopande av integritetsskäl vill förbjuda en medboende att använda en befintlig apparat och den senare inte finner förbudet rimligt eller av andra skäl inte vill foga sig därefter. Sådana konflikter går knappast att lösa på straffrättslig väg. Det kan emellertid inte uteslutas att det i undantagsfall kan föreligga ett direkt behov av att konflikten skall kunna lösas rättsligt. Kommittén anser att frågan i regel då bör avgöras på så sätt att ett av en samboende uttalat förbud mot användande av avlyssnings- eller inspelningsapparat måste respekteras av den andre.

Frågan om en gäst eller tillfällig besökare bör ha rätt att använda avlyssnings- eller inspelningsapparat i annans bostad, när han uppehåller sig där, är enligt kommittén lättast att bedöma, när avlyssningen avser dem som bor i bostaden. Om åtgärden sker utan deras samtycke bör den vara förbjuden, eftersom den både kränker deras integritet och står i strid med deras dispositionsrätt över bostaden. Särskilda skäl torde inte heller finnas för att en gäst skall tilläggas en sådan självständig rätt i förhållande till andra gäster eller tillfälliga besökare som uppehåller sig i bostaden. Sätillvida bör alltså även deras integritet skyddas, fastän deras anspråk på skydd inte är lika stort som de boendes.

En tveksam fråga är enligt kommittén om bostadshavaren bör kunna tillåta en gäst eller annan som inte bor i bostaden att avlyssna eller inspela vad andra gäster eller tillfälliga besökare yttrar i bostaden. Från teoretisk synpunkt ligger det närmast till hands att besvara frågan nekande. Bostadshavaren kan inte anses ha dispositionsrätt över andra människors integritet. Endast om hans legitima behov av att kunna begagna de apparater som finns i bostaden kommer i konflikt med annans integritet, bör han från denna utgångspunkt kunna få kränka integriteten. En regel som inte tillmäter bostadshavarens samtycke straffriande verkan åt den som begår gärningen, har enligt kommittén vidare den praktiska fördelen att bostadshavaren undgår att utsättas för påtryckningar att lämna samtycke. Kommittén anser emellertid att en sådan regel skulle orsaka en del lagtekniska problem, särskilt i fråga om

bostadshavarens ansvar för medverkan. Att straffa gärningsmannen skulle vidare förefalla överraskande mot bakgrund av att kommittén som tidigare redovisats inte har funnit skäl att skydda gästers och tillfälliga besökares integritet mot bostadshavarens egna åtgärder. Det är under sådana förhållanden enligt kommittén enklare och klarare att låta bostadshavarens samtycke befria annan gärningsman från ansvar. Kommittén föreslår därför en regel av detta innehåll.

5.3.2.2 *Integritetsangrepp inifrån i andra utrymmen*

Det synes enligt kommitténs mening vara klart att personer som tillfälligt besöker utrymme som avses med bestämmelsen om olaga intrång inte bör vara berättigade att utan lov använda avlyssnings- eller inspelningsapparat, när de uppehåller sig i utrymmet. Vad kommittén har framhållit i fråga om gästers och tillfälliga besökares begagnande av teknisk anordning i annans bostad är sålunda tillämpligt även på dem som tillfälligt besöker *a f f ä r s l o k a l e r, a r b e t s p l a t s e r* och liknande utrymmen. Särskilda problem vållar däremot enligt kommittén frågan om rätt för den som äger eller disponerar över utrymmet att använda sådana apparater.

Ägaren kan anse sig ha behov av att använda avlyssningsapparat för olika övervakningsändamål. Det kan vara fråga om övervakning i syfte att uppdaga stölder. Det kan vidare gälla övervakning av anställdas sätt att utföra sina uppgifter eller av tillverkningsprocesser. I detta sammanhang bör även beaktas anläggningar för intern kommunikation och s. k. personsökare. Sådan apparatur kan vara fullt legitim, men den kan också användas till mer eller mindre integritetsfarliga gärningar. Övervakning av ett varuhus i syfte att ertappa tjuvar kan exempelvis göra det nödvändigt att lyssna till och spela in på band samtal mellan kunder eller mellan kunder och anställda. Det är enligt kommittén i förhållande till kunder och andra tillfälliga besökare samt till anställda som användningen av avlyssningsapparater kan vålla skada.

Enligt kommitténs mening kan kunders och andra tillfälliga besökares intresse av skydd för sin integritet, när de vistas inom affärslokaler eller andra utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång, i regel inte anses särskilt framträdande. Behovet av övervakning kan däremot vara beaktansvärt. Den som disponerar över utrymmet i fråga eller handlar med dennes samtycke bör därför enligt kommittén ha rätt att använda avlyssnings- eller inspelningsapparat, även om han därigenom kränker kunders eller andra tillfälliga besökares integritet. Vissa begränsningar i denna rätt bör däremot göras av hänsyn till den anställda personalens anspråk på integritetsskydd, när personalen är på sin arbetsplats.

Kommittén uttalar i detta sammanhang att den ståndpunkt som kommittén sålunda har intagit i fråga om skyddet för tillfälliga besökare i

vissa fall kan innebära en brist i det integritetsskydd som lämpligen bör finnas. Särskilt kan detta vara fallet i fråga om restauranger, konferenssalar och liknande ställen, som lokalhavare ställer till betalande gästers förfogande. Gästerna kan ha stort intresse av att vara skyddade mot varje form av avlyssning, eftersom just inom dessa utrymmen ofta förekommer förtroliga eller hemliga samtal. Det är enligt kommittén också tänkbart att det på avtal grundade rättsförhållandet mellan lokalhavaren och gästerna kan anses innebära, att lokalhavaren inte får avlyssna eller göra upptagningar av vad gästerna yttrar. Det kan då bli fråga om avtalsbrott, om han likväl använder avlyssnings- eller inspelningsapparat. Med hänsyn till att kontraktsrättens sanktioner häremot kan vara osäkra, finns det likväl vissa skäl som talar för en kriminalisering av förfarandet. Enligt kommittén har dock något behov av ett sådant straffsanktionerat förbud inte visat sig. En särregel för restauranger och konferenslokaler har inte heller sin plats i en lagstiftning som avser att generellt skydda den personliga integriteten. Kommittén föreslår därför inte någon sådan särregel.

5.3.2.3 *Förhållandet mellan arbetsgivare och anställda*

Åtskilliga av de affärslokaler och andra utrymmen som avses med bestämmelsen om olaga intrång är arbetsplatser inom vilka anställda uppehåller sig. Det är enligt kommittén uppenbart, att de anställdas integritet kan kränkas genom användning av teknisk apparatur som kan begagnas för avlyssning och inspelning. Den ständiga risken för integritetskränkning kan upplevas som mycket besvärande. De anställdas anspråk på skydd för sin integritet måste därför generellt sett anses vara betydande, eftersom de tillbringar en så stor del av sin tid på arbetsplatsen. Regeln att den som förfogar över utrymmet äger använda avlyssnings- och inspelningsapparat måste till följd härav enligt kommitténs mening begränsas, så att de anställdas anspråk på integritetsskydd kan beaktas. Enligt kommitténs mening är det emellertid samtidigt synnerligen angeläget att lagstiftningen ger utrymme för tillvaratagande såväl av arbetsgivarens behov av apparaturen som av de anställdas anspråk på integritetsskydd. Vid denna avvägning bör i och för sig inte någon vikt läggas vid det förhållandet att arbetsplatsen är arbetsgivarens egendom eller förbehållen hans dispositionsrätt. Det är enligt kommittén i stället arbetsgivarens behov av att kunna använda apparaturen som kan vara grunden till att ett förbud inte bör eftersträvas. Kommittén anser emellertid att det inte är praktiskt möjligt att i en lagtext precisera de situationer i vilka detta behov skall ges företräde framför de anställdas anspråk på integritetsskydd. Det synes inte heller vara lämpligt att i lagtext uttala att ett förbud inte gäller avlyssning i övervakningssyfte. Kommittén anser sig inte heller kunna förorda en bestämmelse av innehåll att endast avlyssning som sker med de anställdas samtycke är tillåten, eftersom en sådan regel skulle göra arbetsgivaren i alltför hög grad beroende av den enskilde arbetstagaren.

Kommitténs förslag i denna del ansluter sig därför till en tanke som har framförts från arbetstagarerhåll och som går ut på att det skall överlåtas å parterna på arbetsmarknaden att träffa överenskommelse om de situationer i vilka avlyssning bör få ske. En sådan lösning gör det möjligt att beakta förhållandena på den enskilda arbetsplatsen. Enligt kommitténs mening bör överenskommelse om rätt att använda avlyssnings- och inspelningsapparat kunna träffas inte endast genom kollektivavtal eller andra centralt slutna avtal utan även i det enskilda tjänsteavtalet. Hithörande frågor bör också kunna regleras genom beslut på särskilda sammankomster mellan arbetsgivare och de anställdas representanter. I de flesta fall torde överenskommelserna kunna göras förhållandevis kortfattade och allmänt hållna.

Enligt kommitténs mening föreligger alltför stora svårigheter att tänka sig liknande avtal även beträffande anbringande av avlyssnings- och inspelningsapparater på arbetsplatser.

Kommittén anser det vara en naturlig konsekvens av dess sålunda gjorda ställningstagande att även frågan om de anställdas rätt att använda teknisk apparatur i tjänsten regleras i avtal. Sådan apparatur kan missbrukas till men för andra anställda och för arbetsgivaren. I den mån apparaturen används i strid med avtal mellan arbetsgivare och anställda bör straff kunna följa på gärningen.

Kommitténs förslag är inte enhälligt på denna punkt. En reservant, herr Åkerlund, är i och för sig positiv till ett ökat integritetsskydd inom arbetsplatser, men menar att det krävs mera ingående överväganden av problemets alla aspekter än dem kommittén har presterat för att en godtagbar lösning av denna svåra fråga skall kunna nås. Reservanten anser att kommitténs lösning inte är alltigenom godtagbar. Man bör enligt hans mening bl. a. söka undvika att i detta sammanhang kriminalisera åtgärder som utgör kontraktsbrott. Den föreslagna bestämmelsen kan vidare få inte avsedda konsekvenser för avtalsförhandlingarna mellan parterna på arbetsmarknaden. Genom sin existens kan bestämmelsen skapa ett övertag för den ena parten och ett motsvarande underläge för den andra. Även om avtalslinjen har sina förtjänster anser reservanten, att det är lämpligare att söka finna någon annan form för att åstadkomma ett ökat integritetsskydd inom arbetsplatser eller också att avstå därifrån.

5.3.2.4 *Sammankomster*

Vid s a m m a n k o m s t e r till vilka allmänheten inte äger tillträde bör det enligt kommittén i princip vara förbjudet för enskild deltagare att spela in på band vad som avhandlas eller att på annat sätt bereda utomstående möjlighet att åhöra vad som förekommer. Från praktiska synpunkter torde det vara tillräckligt att ordföranden vid sammanträdet har rätt att besluta om bandupptagning och annat bruk av teknisk apparatur.

Vid ett speciellt slag av sammankomster, nämligen presskonferenser,

har deltagarna däremot ett påtagligt behov av att kunna använda bandspelare för att registrera vad som sägs. Detta förhållande får den som anordnar en presskonferens antas vara medveten om. Det är därför enligt kommittén naturligt att utgå ifrån att han samtycker till att bandspelare får användas. Han måste emellertid samtidigt ha rätt att i speciella fall förbjuda sådan användning.

Vad därefter gäller sådana sammankomster som allmänheten har tillträde till bör enligt kommittén de närvarande ha rätt att använda bandspelare och andra tekniska hjälpmedel för att lyssna till och ta upp vad som försiggår. Offentligheten innebär att de närvarandes behov av integritetsskydd är litet. Om apparaturen används på ett störande sätt eller om begagnandet utgör ett led i en kränkning av en upphovsrätt, bör dock som hittills åtgärden kunna beivras.

Enligt kommitténs mening gör sig nyss nämnda synpunkter inte gällande med samma styrka i fråga om sammankomster som anordnas av myndigheter och som är öppna för allmänheten. Kommittén nämner här som exempel rättegångsförhandlingar. Även om offentlighetsprincipen i detta fall tillgodoser rättssäkerhetens intresse kan den ibland komma att stå i strid med önskemål från parter och vittnen. I viss mån tillgodoses sådana önskemål genom bestämmelser om att förhandlingen kan hållas inom stängda dörrar. Den avvägning som har skett genom dessa bestämmelser har emellertid inte företagits med beaktande av att vad som förekommer kan tas upp med hjälp av teknisk apparatur. Enligt gällande rätt torde vem som helst få spela in en rättsförhandling på band, om det kan ske utan att förhandlingen störs. Enligt kommitténs mening kan denna frihet vara diskutabel från integritetsskyddssynpunkt. Frågan har emellertid åtskilliga aspekter utöver denna. En ändring bör därför övervägas i större sammanhang. Kommittén avstår därför från att lägga fram förslag i denna del.

5.3.3 Regler om åtal

Kommittén erinrar om att hemfridsbrott och olaga intrång som inte är grovt får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Ett av skälen bakom denna bestämmelse är att ett åtal kan ge en publicitet som strider mot målsägandens intressen.

En lagbestämmelse som syftar till att skydda den enskildes integritet bör enligt kommittén inte tillämpas så att den enskildes integritet kränks på annat sätt. I förevarande sammanhang bör därför hänsyn i stor utsträckning tas till målsägandens intresse. Mot bakgrund härav föreslår kommittén att samma villkor skall gälla för åtal i fråga om olovlig avlyssning som i fråga om hemfridsbrott och olaga intrång.

5.4 Skadestånd

Kommittén behandlar också frågan om ersättning för lidande till följd av att den personliga integriteten har kränkts genom olovlig avlyssning. Kommittén framhåller därvid att ideell skada av det slag som det här kan vara fråga om enligt svensk rätt ersätts endast i undantagsfall. Lidande till följd av nu aktuella integritetskränkningar kan enligt kommittén vållas såväl när den integritetskränkande handlingen begås som vid en senare tidpunkt, när den kränkte får vetskap om gärningen. I det senare fallet orsakas lidandet närmast av att den kränkte inte vet vad gärningsmannen har fått reda på.

Enligt kommittén kan vissa fördelar vara förknippade med en ordning som innebär att den kränkte får rätt till ersättning, också om man bortser från den preventiva effekt som en sådan regel skulle kunna utöva vid sidan av straffhotet. För den kränkte torde det också framstå som rättvist att han får någon kompensation för det lidande som har vållats honom genom en brottslig gärning. Viktigast är dock enligt kommitténs mening att en regel om att ideell skada ersätts sannolikt kommer att göra den kränkte mer intresserad av att gärningen beivras än om endast straff skulle utkrävas. Det finns därför enligt kommittén skäl att anta att en bestämmelse om rätt till skadestånd kommer att öka de straffrättsliga bestämmelsernas effektivitet och bidra till att hålla tillbaka den illegitima användningen av avlyssnings- och inspelningsapparater.

Mot att tillerkänna den kränkte rätt till skadestånd talar enligt kommittén främst att det kan vara mindre tilltalande att den enskilde utan att ha åsamkats någon förlust får ersättning, därför att någon har begått brott mot honom. Kommittén anser dock inte, med stöd av erfarenheterna från mål om ärekränkning, att farhågor i denna riktning är väl grundade. Det torde inte heller bli särskilt svårt för domstolarna att i pengar uppskatta den kränktes lidande.

På grundval av dessa överväganden finner kommittén, att den som utsätts för olovlig avlyssning bör få rätt till skadestånd för det lidande som kan ha vållats honom genom avlyssningen. Kommittén föreslår därför att en bestämmelse härom införs genom att ett nytt tredje stycke läggs till 6 kap. 3 § strafflagen. Eftersom frågor om olovlig telefonavlyssning enligt 4 kap. 8 § BrB lämnas utanför kommitténs förslag, anser kommittén inte att skäl föreligger att utvidga skadeståndsbestämmelsen till att omfatta även sådan avlyssning.

5.5 Användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte

Kommitténs tidigare redovisade förslag om straff för olovlig avlyssning riktar sig i princip inte endast mot enskilda utan även mot åtgärder från polisens och andra samhällsorgans sida. Det skulle emellertid enligt kommittén ibland kunna tänkas vara befogat att myndigheterna får rätt att använda avlyssnings- och inspelningsapparatur i sitt arbete på samma

sätt som i fråga om telefonavlyssning, även om de därigenom kränker annans integritet. Det kan exempelvis göras gällande att intresset av att allvarliga brott beivras i varje fall väger så tungt, att hänsynen till integriteten bör få vika. I främmande lagstiftning finns också exempel på undantag från integritetsskyddet till förmån för myndigheternas brottsbekämpande verksamhet.

Kommittén erinrar här till en början om att det har satts i fråga om användningen av avlyssningsapparat ur ett så effektivt vapen mot brottsligheten att det enbart av detta skäl kan vara berättigat att göra intrång i integritetsskyddet. Företrädare för rikspolisstyrelsen har i denna del förklarat för kommittén att sådan apparatur kan vara ett viktigt hjälpmedel i polisverksamheten. Kommittén måste därför utgå från att ett undantagslöst förbud i särskilda fall kan tänkas komma att lägga hinder i vägen för ett effektivt polisarbete. Å andra sidan kan det enligt kommittén hävdas att värdet av ett absolut skydd för integriteten måste betecknas som större än den vinst som kan uppnås genom att man kan utreda en del brott som eljest skulle förbli ouppklarade. Företrädarna för rikspolisstyrelsen har inte heller önskat särskilda regler om rätt för polisen att använda integritetsfarlig apparatur. Sådana regler skulle nämligen kunna rubba medborgarnas förtroende för polisen och andra myndigheter. Kommittén finner mot bakgrund härav inte tillräckliga skäl föreligga att föreslå något särskilt undantag för polis eller andra myndigheter med avseende på rätten att använda integritetsfarlig apparatur.

Vid detta ställningstagande finns det enligt kommittén så mycket mindre skäl att ge privatdetektiver eller enskilda en motsvarande rätt. Det kan dock enligt kommittén tänkas undantagsfall i vilka gärningen kan anses vara begången i nödvärn och således inte föranleda ansvar.

5.6 Näringsrättsliga åtgärder

I detta avsnitt tar kommittén upp frågan om förutsättningar för särskilda näringsrättsliga åtgärder mot akustisk apparatur. Syftet med sådana åtgärder skulle då vara att försvåra användningen av sådan apparatur på sätt som skadar den personliga integriteten. Resultatet kan bli en förstärkning av det straffrättsliga skyddet. De näringsrättsliga åtgärder som närmast kan komma i fråga avser enligt kommittén import, tillverkning, försäljning och innehav. En förutsättning är att åtgärderna kan vidtas generellt. Om undantag måste tillåtas i stor utsträckning, kan effekten bli alltför uttunnad. För bedömningen av denna fråga är det enligt kommittén av största vikt i vad mån ifrågavarande apparatur också har nyttiga användningsområden. En ytterligare förutsättning är att man i praktiken kan åstadkomma en tillräcklig kontroll av bestämmelsernas efterlevnad. Det måste i annat fall befaras att respekten för dem inte kommer att kunna upprätthållas.

En genomgång av de olika apparaternas användningsområden ger enligt

kommittén vid handen, att en näringsrättslig lagstiftning med det syfte som här är aktuellt skulle bli svårhanterlig och få ringa effekt i fråga om förstärkare, högtalare, hörtelefoner, bandspelare och transistorrelän. TV-kameror och laser måste å sin sida bedömas vara så exklusiva apparater, att det för närvarande framstår som föga angeläget att genom näringsrättslig lagstiftning försöka hindra eventuella missbruk av dem. Kommittén finner det däremot motiverat att undersöka om sådan lagstiftning kan komma i fråga beträffande mikrofoner, radiosändare och telefonadapttrar. Möjligheterna till en någorlunda effektiv kontroll av efterlevnaden träder dock här i förgrunden.

Kommittén uppehåller sig i detta sammanhang först vid de strävanden som under senare tid medfört att man fått allt mindre format på modern elektronisk apparatur och de ökade risker detta för med sig i fråga om användning för hemlig avlyssning. Kommittén kommer sammanfattningsvis fram till att mikroformatet är fördelaktigt ur såväl tekniska som kommersiella synvinklar. Även om produktens litenhet underlättar dess användning i illegitimt syfte, utgör alltså litenheten i och för sig inte tillräcklig anledning att vidta näringsrättsliga åtgärder mot produkten.

I fråga om mikrofoner framhåller kommittén att de kan användas i många sammanhang och att det inte är möjligt att ange några särskilda användningsområden. Till följd härav måste det anses uteslutet att vidta näringsrättsliga åtgärder som generellt riktas mot mikrofoner. Beträffande vissa typer av mikrofoner ligger det möjligen annorlunda till. Kommittén nämner här mikrofoner med kamouflerande hölje och s. k. spikmikrofoner. Kommittén anser emellertid att det skulle vara alltför lätt att kringgå ett eventuellt förbud som tar sikte enbart på dessa typer av mikrofoner. Någon effektiv kontroll är därför inte möjlig. Vad därefter gäller ljudkikare och mikrofoner med parabolisk reflektor så har dessa speciella användningsområden. Med hänsyn härtill kan näringsrättsliga åtgärder i och för sig tänkas. Att kontrollera just dessa apparater är emellertid inte särskilt angeläget. Dessutom sätts dessa apparater samman av komponenter som är lätt tillgängliga i handeln. I pressen har också redan förekommit beskrivning på hur sammansättningen skall gå till. En lagstiftning skulle till följd härav bli svår att övervaka. Kommittén drar därför den slutsatsen att det f. n. inte heller finns skäl att föreslå någon näringsrättslig lagstiftning beträffande denna typ av apparatur.

Telefonadapttrar kan tänkas bli använda på ett fullt legitimt sätt. I sådana fall kan emellertid även andra tekniska hjälpmedel begagnas. Risker för att telefonadapttrar kan komma att missbrukas kan därför enligt kommittén i och för sig utgöra skäl för att näringsrättsliga åtgärder bör vidtas mot dem. Konstruktionen är emellertid så enkel att vem som helst kan tillverka en adapter. Det måste till följd härav anses utsiktslöst att försöka uppnå en sådan effektiv kontroll över tillverkning, import och innehav av telefonadapttrar. Endast beträffande den kommersiella försäljningen, som är beroende av reklam för den utbudna varan, kan sådana åtgärder väntas få någon effekt. Enligt kommitténs mening föreligger

emellertid inte tillräckliga skäl för att i så begränsad omfattning ingripa särskilt mot telefonadaptarar.

5.6.1 Radiosändare

Redan i gällande rätt finns vissa näringsrättsliga bestämmelser beträffande radiosändare. Från integritetsskyddssynpunkt är det också angeläget att en effektiv kontroll kan åstadkommas just i fråga om radiosändare. Denna typ av apparater måste nämligen anses vara särskilt farlig för den enskildes personliga integritet. Radiosändare är sålunda lätta att dölja och behöver inte vara dyra att skaffa. Det är mot bakgrund härav enligt kommittén önskvärt från integritetsskyddssynpunkt att näringsrättsliga åtgärder kan vidtas beträffande alla slag av radiosändare oavsett deras storlek. Det torde inte heller finnas några andra kriterier som är lämpliga när det gäller att försöka särskilja bestämda typer av radiosändare som särskilt farliga. Varken radiosändarens hölje, frekvensområde eller andra tekniska omständigheter kan i detta fall användas som säkra kännetecken.

Radiolagen föreskriver i sin nuvarande lydelse att radiosändare inte får innehas utan särskilt tillstånd. Kontrollen av efterlevnaden ligger i första hand på televerket, som också prövar frågor om tillstånd för annan än statlig myndighet. Det får antas att möjligheterna för denna kontroll främst har sin grund i den kommersiella försäljningen och den i samband därmed förekommande annonseringen. Samtidigt som kommittén betonar det angelägna i att kontrollen görs så effektiv som möjligt konstaterar den emellertid också att gällande bestämmelser på denna punkt är behäftade med vissa brister.

Tvekan har sålunda uppstått om radiolagens förbud mot innehav utan tillstånd av radiosändare avser även innehav av sändare som saknar mikrofon, batteri och antenn eller vilken på annat sätt är ofullständig. Försäljning förekommer av sådana ofullständiga radiosändare liksom av byggsatser till radiosändare och av komponenter för tillverkning av sändare.

Även ofullständiga radiosändare, byggsatser och komponenter utgör enligt kommittén en fara för den personliga integriteten, fastän faran då inte är lika påtaglig som när det gäller helt funktionsdugliga sändare. Det får därför anses föreligga ett praktiskt behov av att kravet på tillstånd utvidgas till dessa varor. Frågan är emellertid om en sådan utvidgning kan kontrolleras. Beträffande komponenter anser kommittén detta inte vara möjligt. Läget är ett annat i fråga om byggsatser, eftersom den kommersiella försäljningen av sådana måste ske med angivande av vad som kan framställas med hjälp av byggsatsen. Detta förhållande medför att ett förbud mot innehav utan tillstånd av byggsats för tillverkning av radiosändare i väsentlig omfattning kan kontrolleras, fastän det eljest kan vara svårt att avgöra om en anhopning av komponenter utgör en byggsats.

Enligt kommitténs mening bör mot bakgrund härav i radiolagen tas in en bestämmelse som anger att för rätt till innehav av byggsats för tillverkning av radiosändare krävs att man har tillstånd till innehav av den fullständiga radiosändare som kan framställas av byggsatsen.

Vad kommittén har sagt om byggsats bör enligt dess uppfattning gälla även i fråga om ofullständig radiosändare. Kommittén föreslår därför att radiolagen avfattas så att det klart framgår, att tillståndstvånget också gäller innehav av ofullständig radiosändare. Med detta begrepp avses sändare som visserligen inte är komplett men som likväl företer de väsentliga kännetecknen på en fullständig radiosändare.

Enligt kommitténs uppfattning föreligger inte någon anledning att befara att den sålunda föreslagna utvidgningen av det tillståndspliktiga området skall behöva medföra några betydande administrativa olägenheter för televerket.

Vid nuvarande prövning i tillståndsärenden synes den aktuella radiosändarens tekniska kvaliteter och frekvensområde samt sökandens behov av radiosändare vara utslagsgivande. Dessa grunder bör enligt kommitténs mening gälla även i fortsättningen. Prövningen bör emellertid dessutom ske med utgångspunkt i en bedömning av risken för missbruk av sändaren till men för annans integritet. Det är enligt kommittén inte möjligt att närmare ange riktlinjer för denna bedömning. Man torde sålunda inte kunna fästa avgörande vikt vid radiosändarens konstruktion. Sökandens person och hans avsikt med innehavet kommer därför att vara av stor betydelse vid prövningen. Erfarenheten får visa i vad mån närmare föreskrifter för televerkets prövning kan och behöver utfärdas.

Enligt kommitténs mening är det önskvärt att en kontroll av rätten till innehav kan sättas in redan när en sändare förs in i landet. För att detta skall kunna ske krävs en ordning som innebär att endast den som har tillstånd till innehav av radiosändare har rätt att importera radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

Kommittén framhåller i detta sammanhang att ett eventuellt sådant förbud mot import utan tillstånd inte torde vara oförenligt med Sveriges åtagande enligt GATT och EFTA-avtalen. Eftersom förbudet är avsett endast som ett komplement till förbudet att i Sverige utan tillstånd inneha de angivna varorna, kan importförbudet nämligen inte anses som en diskriminering mellan olika länder eller som en förtäckt restriktion i handeln.

Kommittén föreslår mot bakgrund härav ett förbud mot import av radiosändare, ofullständig radiosändare samt byggsats för tillverkning av radiosändare. En ny bestämmelse av innehåll att endast den som har tillstånd till innehav av radiosändare får till riket föra in dessa varuslag bör sålunda tas in i radiolagen. Överträdelse av denna nya bestämmelse bör medföra påföljd enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

I de tillstånd angående innehav av radiosändare som nu meddelas för radioleverantörer föreskriver televerket att sådan sändare får avyttras endast om tillståndshavaren förvissar sig om att förvärvaren i sin tur har

tillstånd till innehavet. Enligt kommitténs mening bör denna metod användas generellt. Var och en som säljer en radiosändare bör sålunda kunna ådra sig straffansvar i fall han underlåter att förvissa sig om att förvärvaren har erforderligt tillstånd. Även i detta hänseende bör ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare jämsställas med en funktionsduglig sändare. Kommittén framhåller vidare att för den händelse det i förevarande sammanhang undantagsvis skulle komma upp fråga om förverkande av det överlåtna föremålet, bör möjlighet finnas härtill.

För att en straffbestämmelse skall bli tillräckligt effektiv, är det enligt kommittén nödvändigt att underlätta åklagarens skyldighet att bevisa att avyttraren har underlåtit att förvissa sig om att förvärvaren hade tillstånd. Detta kan ske genom att den sistnämnde åläggs att visa att förvärvaren hade tillstånd. För att underlätta fullgörandet av denna bevisbörda bör televerket utfärda tillstånd i två exemplar. I radiolagen bör vidare tas in en tvingande bestämmelse enligt vilken det åligger förvärvaren att på begäran av överlåtaren överlämna ett exemplar av tillståndet till denne.

Mot denna bakgrund föreslår kommittén en bestämmelse enligt vilken den som överlåter radiosändare, byggsats för tillverkning av radiosändare eller ofullständig radiosändare och inte kan visa att förvärvaren hade tillstånd enligt 2 § radiolagen skall dömas enligt vad i 9 § radiolagen stadgas. Eftersom förverkande ibland kan vara en lämplig rättsverkan av brottet föreslås också bestämmelser därom.

I viss utländsk lagstiftning förekommer förbud som riktar sig inte endast mot överlåtelse vidare utan även mot **u t h y r n i n g** eller annan **u p p l å t e l s e** av begränsad rätt till sådan sändare. Kommittén erinrar om att syftet med sistnämnda förbud i viss mån redan är tillgodosett enligt gällande rätt genom att radiolagen med innehav av radiosändare jämsställer att någon använder sådan sändare. Upplåtaren kan ibland också göras ansvarig som medhjälpare till olaglig användning av radiosändare. Kommittén finner i detta sammanhang inte skäl föreligga till längre gående åtgärder.

Enligt kommittén är det angeläget att de sålunda föreslagna ändringarna i radiolagen kan träda i kraft så snart som möjligt. Det finns emellertid då behov av vissa **ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e r**. Förslagen innebär ju bl. a. den nyheten att det i fortsättningen kommer att krävas tillstånd för rätten att inneha byggsats för tillverkning av radiosändare. Den som förelagens ikraftträdande har förvärvat sådan byggsats bör vid sådant förhållande rimligen beredas en frist att utverka erforderligt tillstånd. Fristen bör bestämmas så att vederbörande både hinner få ansökan prövad och, om den avslås hinner avyttra eller på annat sätt göra sig av med byggsatsen. Samma hänsyn bör enligt kommittén visas den som förelagens ikraftträdandet har träffat avtal om förvärv av byggsats. Det nu sagda gäller enligt kommittén även i fråga om ofullständig radiosändare i den mån förslaget i denna del kan anses innefatta en utvidgning av gällande rätts innebörd. Den föreslagna bestämmelsen om förbud i vissa fall mot import av radiosändare m. m. torde enligt kommitténs mening inte

behöva föra med sig några övergångssvårigheter. Radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats bör sålunda kunna tas i förvar av tullmyndighet, om importören inte kan visa att han har erforderligt tillstånd. Härigenom får importören tillfälle att skaffa tillstånd. Genom den nya bestämmelsen vållas importören därför inte någon annan olägenhet än att det kan dröja något innan han får ut varorna från tullmyndigheten. Denna olägenhet måste anses vara förhållandevis ringa.

I överensstämmelse med hävdvunna principer bör den föreslagna skyldigheten för förvärvare att på begäran lämna ett exemplar av sitt tillstånd till överlåtaren inte göras tillämplig på avtal som har träffats före lagens ikraftträdande. Som en följd härav bör enligt kommittén den föreslagna särskilda straffbestämmelsen i 9 § första stycket tredje punkten radiolagen inte heller äga tillämpning på den som på grund av ett före lagens ikraftträdande träffat avtal överlåter radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

Kommittén anser det vara lämpligast att ifrågavarande ändringar i radiolagen får träda i kraft först två månader efter det att den nya lagen har publicerats.

5.6.2 Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur

Enligt kommittén är det uppenbart att man inte kan bortse från risken att det i framtiden kan komma att framställas nu okända apparater som är utpräglat farliga för enskildas *personliga integritet*. Inte heller kan det uteslutas att nu kända apparater som kommittén inte har funnit anledning att ingripa mot kommer att utvecklas på sådant sätt, att kommitténs uppfattning inte längre kan upprätthållas. I den mån behov yppas av att sådana apparater hålls under kontroll är det betydelsefullt att erforderliga åtgärder kan vidtas snabbt. För att göra detta möjligt kan det enligt kommitténs mening visa sig erforderligt att Kungl. Maj:t får utan riksdagens hörande utfärda sådana näringsrättsliga bestämmelser som finns påkallade beträffande viss apparatur. Kommittén har därför upprättat förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur. Lagens bestämmelser skall gälla om och i den mån Kungl. Maj:t för visst slag av apparatur så förordnar. Det kan förmodas att lagen redan innan förordnande meddelas kommer att ha en preventiv effekt.

När det gäller att bestämma begreppet integritetsfarlig apparatur är det enligt kommittén nödvändigt att knyta an till den föreslagna bestämmelsen i 4 kap. 6 a § BrB. Med integritetsfarlig apparatur bör därför förstås apparatur som kan brukas till gärning som där sägs, dvs. tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Eftersom särskilda regler föreslås gälla för radiosändare, ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare, bör dessa slag av tekniska hjälpmedel inte omfattas av lagen. I övrigt föreslås bestämmelser om innehav, import och

försäljning (2—4 §§). Det förutsätts vidare att det i förevarande fall även kan finnas behov av en särskild tillståndsgivning för att tillgodose det legitima behovet av den aktuella apparaturen. Reglerna om import och försäljning knyter an till bestämmelsen om innehav. 5 § handlar om reklam. Den behandlas i nästa avsnitt. I 6 § ges bestämmelser om straff och förverkande som påföljder för den som bryter mot lagens bestämmelser. Lagens bestämmelser föreslås som tidigare nämnts bli tillämpliga endast i den mån Kungl. Maj:t förordnar därom. Ibland kan det vara olämpligt att reglerna om import, försäljning och reklam träder i kraft. I sådant fall kan Kungl. Maj:t enligt förslaget förordna att endast bestämmelsen om innehav och påföljdsbestämmelsen skall gälla. Där- emot anser kommittén att ingripanden enbart mot import eller försäljning inte är i överensstämmelse med lagens syfte. Om sådana ingripanden eftersträvas, bör alltså innehavskontroll införas samtidigt. Bestämmelsen om reklam är inte på samma sätt avhängig av bestämmelsen om innehav. Om ett införande av innehavskontroll skulle anses medföra alltför stora svårigheter, kan det enligt kommitténs mening ändå finnas behov av att tillämpa bestämmelsen om reklam.

5.6.3 Särskilt om reklam

Åtgärder som inskränker möjligheterna till reklam för integritetsfarlig apparatur är enligt kommittén onekligen ägnade att bidra till att minska förekomsten och spridningen av sådan apparatur. Det stämmer följaktligen i och för sig överens med det allmänna synsätt som kommittén anlägger på hithörande frågor att sådana åtgärder vidtas. Kommittén framhåller emellertid att stor försiktighet måste iakttas i fråga om inskränkningar i affärsidkares och andras rätt att genom reklam sprida kännedom om de varor som de säljer. Det måste vidare hållas i minnet att integritetsfarlig apparatur även har nyttiga och legitima användningsområden varför det är angeläget att åtgärder inte i onödan vidtas som hindrar eller försvårar att apparaterna kommer till sådan användning. Ett förbud mot all reklam för integritetsfarlig apparatur bör redan av dessa skäl inte övervägas.

För att en reglering som kan komma till användning för att hindra missbruk av integritetsfarlig apparatur skall bli effektiva, är det emellertid av vikt att allmänheten verkligen får kännedom om den. Enligt kommitténs mening är det i och för sig möjligt att låta reklamen tjäna detta syfte genom att det föreskrivs att reklam rörande integritetsfarlig apparatur skall erinra om de bestämmelser som gäller för apparaturen. Kommittén tar därför i fortsättningen upp frågan om reklam från denna utgångspunkt.

Det är, menar kommittén, tänkbart att föreskriva att reklam rörande viss apparatur skall innehålla en erinran om att användning av apparaturen under vissa förhållanden kan bestraffas. Alla meddelanden som handlar om företag, varor eller tjänster och härrör från företaget eller den

som tillhandagår med varorna eller tjänsterna torde vara att anse som reklam. Något *formkrav* gäller inte. Meddelandet kan lämnas i skrift, bild, tal eller på annat sätt, t. ex. genom skyltning. Även demonstration av en vara i samband med försäljning innefattar reklam. Ett eventuellt påbud bör gälla även individuell reklam, exempelvis demonstration. Med reklam avser kommittén sålunda såväl generell som individuell reklam.

Beträffande ett slag av reklam synes emellertid enligt kommittén några föreskrifter om reklamens positiva innehåll inte böra meddelas. Det gäller reklam i form av skyltning. Enligt kommitténs mening kan det inte krävas, att man bland utställda varor alltid måste placera ett särskilt skriftligt meddelande om att användning av varorna ibland kan utgöra brott. Ett sådant krav skulle innefatta ett onödigt ingrepp, som kan försvåra för näringsidkare att ordna skyltningen på sätt han önskar. Om det i skyltningen av någon anledning anbringas ett skriftligt meddelande om de utställda varorna, bör dock det meddelandet innehålla uppgift av innehåll som nu har sagts. Om påbudet begränsas till att avse annan reklam än skyltning, kommer det enligt kommitténs mening ändå att i tillräckligt hög grad bidra till att allmänheten får kännedom om straffbestämmelsen och att den enskilde som tänker förvärva integritetsfarlig apparatur också blir medveten om den.

Kommittén finner inte skäl föreligga att föreslå att reklam om integritetsfarlig apparatur i vissa fall också skall innehålla erinran om att näringsrättsliga föreskrifter gäller för apparaturen.

Det kan enligt kommittén sålunda tänkas att för annan reklam än skyltning bör föreskrivas att reklamen skall innehålla erinran om att användning av apparaturen kan medföra ansvar enligt den föreslagna bestämmelsen i BrB. Det är emellertid otänkbart att ett sådant påbud skulle kunna tillämpas i fråga om reklam för alla slag av tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud. Apparaturens farlighet för integriteten måste typiskt sett vara utpräglad för att påbudet skall kunna tillämpas. Såvitt kommittén kan bedöma föreligger inte behov av att åtgärder rörande reklam vidtas beträffande någon av de apparater som nu förekommer i handeln.

Den bestämmelse om reklam som kommittén i och för sig ansett sig kunna förorda har alltså ingen aktualitet för närvarande. Dess värde ligger i att den gör det möjligt att vidta åtgärder mot reklam, om behov uppkommer. Bestämmelsen bör därför tas in i den föreslagna lagen om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur. För att bestämmelsen skall gälla fordras, att Kungl. Maj:t särskilt förordnar därom beträffande visst slag av integritetsfarlig apparatur.

Kommittén framhåller att det är angeläget att den föreslagna bestämmelsen om reklam skall kunna tillämpas även på reklam i tryckt skrift. Härskande uppfattning om tryckfrihetsförordningens räckvidd torde vara att förordningen inte träds för när genom bestämmelser som riktar sig mot reklam i tryckt skrift, när sådan reklam består av åtgärder av utpräglad kommersiell natur som inte avser nyhetsförmedlingen eller

åsiktsbildningen i samhället. Kommitténs förslag inskränker enligt dess mening inte rätten till nyhetsförmedling eller åsiktsbildning rörande integritetsfarlig apparatur. Förslaget synes därför förenligt med den gängse uppfattningen om tryckfrihetsförordningens räckvidd.

6 Remissyttrandena

Flera remissinstanser framhåller att behovet av lagstiftning på det område som kommittén behandlar är påtagligt.

Rikspolisstyrelsen anför att den tekniska utvecklingen har framkallat ett allt större behov av ett utvidgat rättsskydd för den personliga integriteten. Det är i dag möjligt att i hemlighet införskaffa underrättelser av olika slag med hjälp av apparatur för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering som antingen verkar på långt håll eller på grund av sin ringa storlek lätt kan anbringas dolt. På många håll och i olika sammanhang har också uttalats farhågor för missbruk av sådan apparatur. Styrelsen anser det synnerligen angeläget att åtgärder vidtas som bidrar till att minska riskerna för missbruk och öka skyddet för enskilda personer mot olika former av integritetsangrepp.

Även *RA* erinrar om att den tekniska utvecklingen under senare år har skapat stora möjligheter för den som så önskar att skaffa sig kunskap om andras privatliv. Det stora och uppreklamerade utbudet av "spionutrustning" vittnar om att betydande risker för angrepp mot den personliga integriteten redan föreligger och kan förväntas bli än mera påtagliga under de närmaste åren. En snar lagstiftning om skydd för den enskildes integritet synes därför påkallad. *Domareföreningen* anför liknande synpunkter.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att vad som påkallar en förstärkning av skyddet för den enskildes privatliv är den tekniska utvecklingen. Tillkomsten av nya tekniska apparater gör det möjligt att utforska människors privatliv i lönnedom. De elektrotekniska uppfinningarna medför också ofantligt vidgade möjligheter att lagra och hantera uppgifter om enskilda människor. De problem man står inför när det gäller skydd mot avlyssning är alldeles desamma som uppkommer genom datateknikens snabba framväxande.

Dessa företeelser gör det ofrånkomligt att behovet av skydd för enskildas privatliv måste fixeras och hävdas i olika sammanhang.

Behovet av snar lagstiftning understryks också av bl. a. *försvarets forskningsanstalt*, *överåklagarna i Göteborg* och *Malmö*, *Stockholms handelskammare*, *Gotlands handelskammare*, *handelskammaren i Göteborg* samt *länsstyrelserna i Kalmar* och *Älvsborgs län*.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* ansluter sig i sitt gemensamma yttrande också till uppfattningen att det föreligger ett uttalat behov av att tillförsäkra den enskilde ett rättsligt skydd mot att privata förhållanden kommer till andras kännedom. Rent allmänt kan

enligt organisationerna särskiljas två faktorer som har ogynnsamt påverkat utvecklingen, nämligen dels det bristfälliga författningsskydd som för närvarande finns och dels de senaste årens spridning av integritetsfarlig utrustning. Organisationerna pekar på det otillfredsställande i att försäljning i uppenbarligen stor skal har tillåtits ske under en följd av år. Sålunda har både inhemska och utländska firmor utbjudit sina produkter utan att något i vanlig bemärkelse seriöst köparintresse har förelegat. Vissa tecken tyder också på att ett utbrett missbruk har förekommit.

Några remissinstanser tar i sina yttranden upp frågan om det lämpliga i kommitténs *uppdelning av utredningsuppdraget*. Enligt RA:s mening är det i och för sig beklagligt att inte hela problemkomplexet rörande skydd för den personliga integriteten tas upp till behandling i ett sammanhang. Om det nu införs särskilda regler om olovlig avlyssning kan det riskeras att det fortsatta arbetet leder antingen till omfattande ändringar i redan antagna lagbestämmelser eller till en oenhetlig författningsreglering. Å andra sidan kan erfarenheterna från tillämpningen av en ny lagstiftning på integritetsskyddsområdet vara av värde för det fortsatta utredningsarbetet. Avgörande synes dock enligt RA vara att behovet av lagstiftning är trängande och att de största riskerna för missbruk av teknisk apparatur för närvarande finns på det akustiska området. RA vill därför inte motsätta sig att bestämmelser nu införs om skydd mot avlyssning. Liknande synpunkter framförs av *domareföreningen*.

LO uttalar att kommitténs metod att avge delbetänkande är förståelig men att utredningen skulle ha vunnit i klarhet och överskådlighet om hela problemkomplexet hade behandlats samtidigt. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* erinrar om att i utredningsdirektiven har förordats en allsidig översyn av de olika rättsregler som är aktuella i detta sammanhang och att man därför hade haft anledning räkna med ett mera omfattande förslag till normer på personlighetsrättens område än vad kommittén har lagt fram.

Påtagligt kritisk mot kommitténs uppläggning av utredningsarbetet är *hovrätten över Skåne och Blekinge*. Enligt hovrätten försvårar denna uppläggning en granskning av förslaget. Syftet med det tämligen omfattande utredningsuppdrag som har anförtratts kommittén torde ha varit att få ett underlag för en mera enhetlig rättspolitisk värdering i fråga om lagstiftningsåtgärder till skydd för den enskildes personliga integritet. Man kan nämligen inte bortse från att de olika delarna inom detta ämnesområde betingar varandra. Det är svårt att överblicka om den lösning som kan te sig rimlig när det gäller avlyssning är användbar i fråga om smygfotoografering. Behovet av åtgärder mot kunskapsinhämtande beror på i vad mån ett otillbörligt användande kan förhindras med olika medel. Det hade sålunda enligt hovrättens mening varit önskvärt att kommittén i ett sammanhang hade presenterat resultaten av sin utredning. Hovrätten ställer sig synnerligen tveksam till det lämpliga i att bryta

ut frågan om skydd mot avlyssning och behandla denna fråga särskilt. Det kan enligt hovrätten i och för sig vara riktigt att det är främst på detta område som elektroteknikens snabba utveckling har skapat nya risker för den enskilde. Kommitténs arbete bör emellertid även på övriga områden ha framskridit så långt att det kan övervägas om inte dess slutbetänkande bör avvaktas, innan någon lagändring vidtas.

Hyresgästernas riksförbund förordar att de ändringar i brottsbalken som har föreslagits av kommittén får anstå till dess att kommittén har slutfört sitt arbete.

Kommitténs uppfattning angående bestämningen av integritetsbegreppet föranleder i stort sett inte några kommentarer i remissyttrandena. En del synpunkter i denna fråga framläggs emellertid av *hovrätten över Skåne och Blekinge*. Hovrätten delar kommitténs mening att det är önskvärt att ett systematiskt rättsskydd utformas för den personliga integriteten. Den begreppsbestämning som kommittén härvid anger är enligt hovrätten helt klargörande. Denna bestämmelse innebär väl endast en ram för ett sådant skydd och inte någon generell, kvantitativ beskrivning av vad som hör till den enskildes privatliv. Något sådant är heller inte möjligt att uttrycka. Det är ändå ett utomordentligt viktigt ställningstagande som sker genom att den enskildes anspråk på skydd för sina privata angelägenheter erkänns som en principiell grund för lagstiftningsåtgärder. Det är å andra sidan självklart att detta anspråk inte kan vara absolut utan att skyddet måste avvägas med hänsyn också till andra intressen. Den risk som föreligger består emellertid inte i att dessa senare intressen inte skulle bli tillbörligen beaktade. Risken är i stället att den enskilde inför reella eller föregivna samhällsintressen får se den sektor som han kan beteckna som sin privata krympa samman i alltför hög grad.

Pressens samarbetsnämnd anser att kommitténs definition är alltför vid. Enligt nämndens mening bör därför till definitionen fogas något otillbörlighetskriterium.

RÅ är ense med kommittén om att tyngdpunkten i skyddet för den personliga integriteten bör ligga på *straffrättsliga åtgärder*. *Rikspolisstyrelsen* framhåller att straffrättsliga bestämmelser är nödvändiga som komplement till näringsrättsliga åtgärder.

Hyresgästernas riksförbund kritiserar däremot kommitténs metod att lägga tyngdpunkten på straffrättsliga åtgärder. Enligt förbundets mening måste näringsrättsliga ingripanden ske i högre grad än vad kommittén föreslår.

Pressens samarbetsnämnd efterlyser en mera inträngande analys av olika principiella vägar att skapa ett tillfredsställande integritetsskydd. Kommittén har velat följa den i Sverige hittills brukade metoden att kriminalisera olika, enstaka beteenden. Denna metod leder emellertid i praktiken till ett ganska begränsat personlighetsskydd. En annan utväg som kan komma i fråga är att direkt skydda de intressen som man vill främja. Man uppställer i så fall rättsregler som omedelbart garanterar den enskilde ett skydd mot intrång i den avgränsade sfär, inom vilken han

anses skola kunna känna sig något så när trygg och undandragen insyn utifrån. Olika sanktioner kan därvid stå den enskilde till buds. I första hand kan han ha möjlighet att väcka skadeståndstalan vid en kränkning, men man kan även tänka sig en rätt att vid domstol utverka förbud mot ett förfarande som kränker integriteten. Genom en sådan metod kan lagstiftningstekniken förenklas avsevärt. Det blir vidare den förfördelade själv som får agera i stället för en åklagare. I och för sig utesluter den ena metoden inte den andra. Även om man har ett allmänt skadeståndsrättsligt skydd, kan man ändå åstadkomma ett straffrättsligt skydd genom att kriminalisera vissa, mera störande intrång i integriteten.

Kommitténs förslag att knyta det straffrättsliga skyddet mot avlyssning till de områden som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång får ett blandat mottagande. Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av *överåklagarna i Göteborg och Malmö, överbefälhavaren, generaltullstyrelsen, kommerskollegium, länsstyrelserna i Kalmar och Älvsborgs län, Stockholms handelskammare, Gotlands handelskammare, handelskammaren i Göteborg, Skånes handelskammare, Svenska landstingsförbundet samt Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund.*

Några remissinstanser är tveksamma men vill inte motsätta sig den föreslagna lösningen. Till dem hör *länsåklagaren i Kalmar län, domareföreningen och Sveriges Radio aktiebolag.*

Länsåklagaren i Kalmar län anser att det från åklagarsynpunkt är mycket välfunnet att straffbestämmelserna skyddar den enskildes personliga integritet endast inom de platser som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Med en sådan geografisk begränsning av kriminaliseringen undgår man i varje fall större tolkningssvårigheter. Det resultat som man kan väntas uppnå genom den föreslagna kriminaliseringen förefaller också att täcka en stor del av det område där ett rättsligt skydd kan behövas. Ändå har man enligt länsåklagaren en känsla av att kriminaliseringen kan behöva utvidgas inom en inte alltför avlägsen framtid.

Domareföreningen framhåller att bestämmelserna om skydd mot olovlig avlyssning om möjligt borde ha avfattats utan anknytning till de platser som anges i bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Följden av den konstruktion som kommittén har valt är att något skydd inte kommer att finnas i fråga om många platser där det är önskvärt med skydd för den enskildes privata förhållanden. Olovlig avlyssning är inte ett brott mot rätten till det egna hemmet eller den egna arbetsplatsen, utan det är i själva verket ett sådant integritetsangrepp som i princip bör beivras var det än begås. En annan sak är att det möjligen kan tänkas att skyddet bör vara större om kränkningen sker i exempelvis hemmet. Föreningen är emellertid medveten om svårigheterna att i detta sammanhang, när endast ett slag av integritetskränkningar tas upp till behandling, slutgiltigt pröva hur skyddet skall anordnas. Trots olägenheterna med den föreslagna konstruktionen anser föreningen därför att den bör godta

förslaget, varvid man dock utgår från att bestämmelserna kommer att prövas på nytt när hela problemkomplexet kan överblickas.

Sveriges Radio aktiebolag sätter i fråga om de generella straffbestämmelser som kommittén föreslår verkligen är en lämplig lagteknisk lösning. Konstruktionen kan leda till absurda konsekvenser, såsom när en person med nedsatt hörsel skall använda sin hörapparat. Kommittén synes mena — och detta framgår också av en strikt tolkning av den föreslagna lagtexten — att personen i fråga i princip måste ha lov av bostadshavaren eller därmed jämställd för att få använda sin hörapparat. Visserligen kan man normalt utgå från att han har lov att använda apparaten i bostadshavarens bostad men om detta förbjuds honom måste han montera ned den. En sådan regel kan inte vara rimlig. Med hänsyn härtill och till att andra likartade fall kan uppstå skulle det kunna övervägas att olovligt anbringande av tekniskt hjälpmedel eller olovlig avlyssning medelst sådant hjälpmedel skall vara straffbart endast om det är fara för integritetskränkning.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anlägger vissa allmänna synpunkter på själva uppläggningsen av det straffrättsliga skyddet för den enskildes privatliv. En huvudsynpunkt måste enligt hovrättens mening vara att varje enskild människa skall ha rätt att själv överblicka och kontrollera vad som upptas och registreras av hans yttranden. Det måste anses som ett brott mot förtroende att någons yttrande i hemlighet avlyssnas och registreras. Sådant kan inte rättfärdigas av några intressen, bortsett från fall då avlyssningen i laga ordning används som tvångsmedel i brottmål. Människor lämpar sitt sätt att uppträda och sina yttranden efter den situation som föreligger. Lösryckta ur sitt sammanhang och framförda till helt andra personer än dem till vilka yttrandena har riktats kan de få en alldeles vanställd innebörd. Hovrätten ansluter sig till kommitténs uppfattning att det inte är möjligt att avgränsa vad som bör skyddas genom att ange detta som privatsamtal eller något dylikt. Hovrätten kan däremot inte dela kommitténs mening att det finns skäl att betrakta öppna integritetsangrepp med lika starkt ogillande som man ser på de dolda. Det kan väl sägas att den enskildes behov av skydd för sina privata angelägenheter gör sig särskilt starkt gällande i hans bostad och att han därför bör ha rätt att inskrida mot en avlyssning som riktas mot bostaden från andra lokaliteter. Detta förutsätter att också den öppna avlyssningen kan förbjudas i sådant fall. Men i andra sammanhang kan den öppna avlyssningen inte generellt förbjudas. Den kan vara förkastlig ur andra synpunkter, t. ex. såsom ett brott mot upphovsrätten eller som förberedelse därtill. Avlyssningens öppna karaktär ger den enskilde emellertid möjlighet att skydda sig och utesluter därför att det är fråga om ett integritetsangrepp.

Hovrätten konstaterar vidare att syftet med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång är dels att hindra att någon olovligen uppehåller sig på de platser som anges i dessa bestämmelser och dels i viss mån att medge rätt att därifrån med våld avlägsna en inträngling. Därmed

följer inte nödvändigtvis att ett skydd mot avlyssning skall omfatta dessa utrymmen. Beträffande både bostäder och övriga platser gör sig behovet av skydd mot avlyssning olika starkt gällande för olika utrymmen. Särskilt starkt är ett sådant behov i fråga om bostads- och arbetsrum medan det måste anses vara betydligt svagare när det gäller villaträdgårdar och trappuppgångar. Eftersom ett avlyssningsskydd inte rimligtvis kan gälla överallt, måste man dra en gräns mellan skyddade och inte skyddade platser. Varje sådan gränsdragning blir i viss utsträckning godtycklig och svår att ange tillräckligt tydligt i lagtext. Det är därför fördelaktigt att knyta an till de regler som gäller om hemfridsbrott och olaga intrång. Men om man gör på det sätt som kommittén föreslår har man inte skapat ett integritetsskydd för alla avlyssnade utan snarare en förstärkning av äganderätten till de angivna utrymmena. Den som förfogar över platsen och som kan ge lov till åtgärder – däremot inte den som har avlyssnats – blir enligt kommitténs förslag att anse som målsägande om avlyssningen har skett olovligen.

Några remissinstanser motsätter sig kommitténs förslag om en anknytning till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång.

Enligt *rikspolisstyrelsen* talar starka skäl för att man när det gäller privata samtal kriminaliserar all sådan avlyssning med tekniska hjälpmedel som sker utan särskilt tillstånd av samtliga berörda personer. Visserligen torde det vara svårt att uppdaga vissa av de brott, som ett på så sätt utvidgat brottsbegrepp skulle omfatta, men detta förhållande bör enligt styrelsens uppfattning inte vara avgörande vid straffbestämmelsens utformning. Det straffbara området torde kunna avgränsas på önskvärt sätt genom att man ger en lämplig definition av uttrycket ”privata samtal” eller liknande uttryck.

Länsåklagaren i Kopparbergs län anser att det väl kan hävdas att tydlighetskravet har tillgodosetts. Möjligen är också en rumslig begränsning ofrånkomlig. Men man kan sätta i fråga riktigheten i den rättspolitiska värdering som kommittén har gjort att den enskildes intresse av skydd för personlig integritet skulle vara mindre framträdande, när han befinner sig utanför sin bostad eller annat utrymme som han förfogar över. Begreppet personlig integritet torde, så långt detta går att analysera, innehålla många högst väsentliga element som inte innefattar några som helst rumsliga bestämmelser. När det särskilt gäller hemliga band- och televisionsupptagningar som är avsedda för offentliggörande, synes det motiverat att skydda individen mot sådana upptagningar, oavsett var dessa äger rum.

Sveriges advokatsamfund framhåller att man genom den konstruktion som kommittén har valt har åstadkommit en olycklig begränsning av skyddet mot avlyssning. Det intresse av skydd mot obehörig avlyssning som tillkommer det privata samtalet är i princip oberoende av den lokal där det äger rum. Det väsentliga är inte var samtalet äger rum utan samtalets karaktär. Samfundet erinrar om att enligt kommitténs direktiv riktmärket bör vara att förtroliga muntliga meddelanden i princip skall

skyddas mot obehöriga i samma utsträckning som skriftliga meddelanden i brev eller telegram. Detta riktmärke har kommittén uppenbarligen förlorat ur sikte genom att på skäl som inte är bärande låta skyddet begränsas till platser som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Samfundet erinrar också om att man i flera västeuropeiska stater redan har regler som förbjuder avlyssning av alla privata samtal oberoende av lokal. *SACO* anser att avsiktlig olovlig avlyssning skall straffbeläggas oberoende av var, när och hur avlyssningen sker. Organisationen påpekar i detta sammanhang att kommittén borde ha behandlat frågan om eventuella sanktioner mot omyndiga personers obehöriga avlyssning. Denna fråga är särskilt aktuell inom skolväsendet.

Den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen till skydd mot anbringande av tekniskt hjälpmedel tillstyrks av alla remissinstanser som har yttrat sig i frågan. Till dessa hör *RA, hovrätten över Skåne och Blekinge* och *länsstyrelsen i Älvsborgs län*. *Överåklagaren i Malmö* anser att bestämmelsen är nödvändig men invänder att den har fått en alltför generell avfattning med hänsyn till vad som uttalas i motiven. För att någon tvekan inte skall uppstå om vad som är straffbart bör bestämmelsen preciseras. I fråga om anbringandet på arbetsplatser anser *LO*, att arbetsgivaren bör åläggas upplysningsplikt beträffande såväl redan befintliga anordningar som beträffande dem som avses skola anbringas.

Kommitténs förslag att inte ge gäster och andra tillfälliga besökare straffrättsligt skydd mot avlyssning som företas av bostadshavaren eller av den som disponerar lokalen eller med samtycke av någon av dessa föranleder skilda meningar.

Till förmån för kommitténs förslag uttalar sig *Svenska landstingsförbundet* som anser att kommitténs lösning är skälig. När det gäller kunder och andra i restauranger, konferenssalar och liknande ställen finner inte heller *Sveriges hotell- och restaurangförbund* anledning till erinran mot vad kommittén har anfört. *Överåklagaren i Göteborg* förklarar att det i och för sig hade varit önskvärt att söka finna en utväg att kriminalisera bostadshavares utnyttjande av teknisk apparatur i sådana fall då gästers och andra tillfälliga besökares integritet skadas. Han godtar dock kommitténs skäl för att hålla ett sådant förfarande utanför det straffbelagda området. Även *länsstyrelsen i Älvsborgs län* stöder kommitténs förslag.

Domareföreningen godtar visserligen förslaget men anser det svårförståeligt att en person som i sin egen bostad samtalar med en annan person skall ha rätt att utan dennes vetskap och medgivande ta upp samtalet med en avlyssningsapparat. Föreningen frågar sig också varför ett samtal på en restaurang skall få avlyssnas utan påföljd.

Vissa remissinstanser är klart negativa till kommitténs förslag i denna del.

RA utgår från att gäster och andra tillfälliga besökare — vare sig i bostäder, butiker eller restauranger — inte kan anses ha ett lika

beaktansvärt anspråk på skydd för sin personliga integritet som när de befinner sig i sin egen bostad. Men enligt RÅ är behovet tillräckligt stort för att motivera någon form av straffrättslig reglering. Strävandet att anpassa de nya bestämmelserna till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång bör inte medföra att berättigade skyddsintressen lämnas utanför den nya lagstiftningen.

Även *överåklagaren i Stockholm* anser att gäster och andra legala besökare bör ha rätt till integritetsskydd. En kontorsinnehavare bör sålunda inte ha rätt att mot legala besökares vilja avlyssna och registrera samtal med en besökande. Det kan gälla två avtalsslutande parter, och det ensidiga skyddet för kontorsinnehavaren framstår då som omotiverat. *Sveriges advokatsamfund* anmärker att det enligt förslaget inte finns något som helst skydd mot dold avlyssning i sådana fall då en advokat inställer sig med sin klient på ett affärskontor för förhandlingar och han under förhandlingarnas lopp anvisas ett rum för enskilt samtal med klienten. *Länsåklagaren i Kalmar län* anser att det i fråga om konferenssalar som lokallhavare ställer till betalande gästers förfogande behövs ett integritetsskydd för gästerna. Han anser det också stötande att en gäst med bostadsinnehavarens samtycke skall få "tjuvlyssna" på en annan gäst.

Enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* bör man i fråga om det straffrättsliga skyddet göra skillnad mellan å ena sidan bostad och å andra sidan de övriga utrymmen som skall omfattas av det föreslagna avlyssningsskyddet. Vad först angår bostad gäller det att skydda främst den eller de som bor där. Om bostadshavaren utsätter gäster eller andra för hemlig avlyssning är detta mera något som strider mot god umgängessed än något som bör vara straffvärt. Skydd för gästers integritet kan åstadkommas genom att utnyttjandet av det som avlyssnats eller inspelats motverkas genom bestämmelser i lag. Den som utnyttjar sådant lär för övrigt snart bli föremål för de sanktioner som gäller i umgänget mellan människor. När det sedan gäller övriga utrymmen som avlyssningsskyddet skall avse, förefaller det otillräckligt att lokallhavares samtycke skall göra gärningen lovlig. Detta framgår av den föreslagna särregeln för arbetsplatser. Även på andra ställen kan dock en mer inskränkt avlyssningsrätt vara befogad. Kunder på ett varuhus bör t. ex. inte behöva befara att vad de säger avlyssnas utan att de vet om det. Samma sak gäller övriga utrymmen som omfattas av bestämmelsen om olaga intrång. Det föreligger därför ett behov av att bereda även andra än lokallhavare skydd mot avlyssning. Samtidigt kan det föreligga ett starkt önskemål från lokallhavare att medelst avlyssning kunna övervaka utrymmen, tillverkningsprocesser etc. De motstridiga intressen som råder mellan dem som i olika egenskaper har tillgång till här avsedda platser synes kunna ges en tillfredsställande lösning endast om all hemlig avlyssning förbjuds, oavsett om den sker med eller mot lokallhavarens vilja. En övervakning genom avlyssning lär lika gärna kunna ske öppet som dolt. Om all hemlig avlyssning förbjuds, kommer man också till rätta med de särskilda problem som arbetsplatser, restauranger och enskilda

sammankomster erbjuder. Någon särregel för arbetsplatser torde inte behövas. Mot ett förslag att all hemlig avlyssning skall förbjudas kan invändas att det är svårt att tillräckligt tydligt ange vilka förfaranden som faller inom det straffbara området. De problem som uppstår härvidlag är emellertid inte svårare att lösa än andra liknande. I Norge har man straffbelagt hemlig avlyssning. Ett liknande uttryckssätt kan begagnas i svensk lagtext. Det får då överlåtas åt rättstillämpningen att närmare avgöra vad som skall läggas in i ordet hemlig. Rimligtvis bör inte fordras att den avlyssnade i ett visst fall vetat om att avlyssning skedde. Det bör räcka att lokalhavaren gjort vad som kan anses ankomma på honom för att sprida kunskap om att avlyssning ägde rum. Hovrätten föreslår med hänsyn till vad sålunda har anförts att man förbjuder all hemlig avlyssning på sådan plats som avses i bestämmelsen om olaga intrång, dvs. andra utrymmen än bostad. I enlighet härmed bör kommitténs förslag till 4 kap. 6 a § 2 st. brottsbalken ändras sålunda att vad som sägs i 1 st. om bostad skall gälla även beträffande plats som avses i 6 § 2 st., om gärningen sker hemligen och avser yttrande av någon som vistas på platsen.

Några remissinstanser anser i motsats till kommittén att det bör införas ett straffrättsligt skydd mot avlyssning av vad som försiggår även i m o t o r f o r d o n. Denna uppfattning företräds bl. a. av *RÅ, rikspolisstyrelsen, televerket, länsstyrelserna i Kalmar och Älvsborgs län, domareföreningen* samt *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. Televerket erinrar om att avlyssning i bilar inte förutsätter användning av radiosändare utan även kan ske med hjälp av mikrofon och bandspelare, som har placerats i bilen på ett integritetskränkande sätt.

Kommitténs förslag att avlyssnings- och inspelningsapparat inte skall få begagnas på a r b e t s p l a t s utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd föranleder starkt delade meningar bland remissinstanserna.

Förslaget lämnas utan erinran av *RÅ, generaltullstyrelsen, kommerskollegium, överåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, länsåklagaren i Kalmar län* och *Statstjänstemännens riksförbund*.

SACO tillstyrker i princip kommitténs förslag men erinrar om att förslaget förutsätter att det enligt gällande förhandlingsrättslagstiftning är möjligt att träffa kollektivavtal i hithörande frågor.

LO förklarar att kommittén i stort sett har beaktat de synpunkter som *LO* har framfört till kommittén under utredningsarbetet. Emellertid har kommittén uttalat sig svävande när det gäller formerna för de överenskommelser som skall kunna träffas mellan arbetsgivare och anställd. *LO* anser, att för de arbetsplatser där kollektivavtal föreligger, frågan om avlyssning m. m. ovillkorligen skall regleras av kollektivavtalet. Det är inte godtagbart att ha enskilda tjänsteavtal eller andra former av avtal som vid sidan av kollektivavtalet skall reglera så ingripande åtgärder. *LO* kritiserar vidare kommitténs uttalande (s. 107) att inte varje avvikelse från vad som har avtalats bör medföra straffpåföljd och att i det enskilda fallet måste bedömas betydelsen för de anställda av att en föreskrift inte

har iakttagits. De rättstillämpande myndigheterna bör inte pröva om ett åsidosättande av reglerna skall medföra straffpåföljd i det ena men inte i det andra fallet. Det får förutsättas att föreskrifter som inte fyller någon skyddsfunktion inte kommer att ingå i avtalen.

TCO anser i likhet med LO att en absolut förutsättning för användning av avlyssnings- och inspelningsapparat på arbetsplats är att överenskommelse träffas i form av kollektivavtal som på arbetstagsidan har slutits eller godkänts av organisation som är att anse som huvudorganisation. Förslaget om att en reglering skall kunna ske i enskilda tjänsteavtal avstyrkes därför bestämt. I den mån en generell reglering är olämplig med hänsyn till företagsspecifika förhållanden kan de avtalslutande parterna i kollektivavtalet lämna möjligheten öppen för lokala överenskommelser i detaljfrågor. Skulle mot förmodan en blivande lagstiftning innebära att frågan ej behöver lösas genom kollektivavtal, måste det åtminstone krävas att avtal träffas skriftligen och då inte i ett standardkontrakt utan enbart i en för ändamålet särskilt upprättad handling. Som skäl för sin ståndpunkt att en reglering inte skall få ske i de enskilda tjänsteavtalen anmärker TCO i principiellt hänseende att man bör se strängt på formkravet med hänsyn till att det gäller en så väsentlig fråga som den enskildes rättsskydd. Detta framstår som särskilt angeläget när det dessutom gäller att genom avtal göra undantag från en straffbestämmelse. Vidare understryker TCO att en så extrem åtgärd som att införa personalavlyssning rimligen inte kan vara sakligt motiverad annat än möjligen i rena undantagssituationer. Skall personalavlyssning över huvud taget komma i fråga, bör en eventuell överenskommelse härom föregås av en mycket noggrann prövning. Det är då uppenbart att en reglering i det enskilda tjänsteavtalet inte är en lämplig form. Det är också att märka att en arbetstagare generellt sett har mycket svårt att hävda sina intressen i en enskild uppgörelse med arbetsgivaren. Slutligen framhåller TCO att om avtal träffas enskilt med anställda det kan uppstå tolkningsproblem och praktiska svårigheter både när det gäller frågan om vilka personer som får avlyssnas och i fråga om begränsningar i tid och rum.

Svenska landstingsförbundet uttalar, att om avlyssningsapparater anbringas på vissa arbetsplatser, bör de begagnas med stor restriktivitet och installeras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan begagna dem.

Åtskilliga remissinstanser avstyrker eller är kritiskt inställda till förslaget att det straffrättsliga skyddet för integriteten på arbetsplatsen skall vara beroende av vad arbetsgivaren och de anställda kan ha avtalat. Det är framför allt principiella betänkligheter som åberopas. I allmänhet ansluter man sig till de synpunkter som reservanten i kommittén har anfört. Till denna grupp remissinstanser hör *länsåklagarna i Västmanlands län och Kopparbergs län, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, länsstyrelserna i Kalmar län och Älvsborgs län samt Sveriges hotell- och restaurangförbund*.

Handelskammaren i Göteborg sätter i fråga om de bestämmelser som föreslagits i fråga om arbetstagens skydd på arbetsplatsen inte kommer

att medföra onödiga svårigheter för företagen då det gäller att i kontorsadministration eller produktion rationellt utnyttja den nya teknikens möjligheter. En riktigare lösning skulle vara att söka fastställa vad som kan anses vara ett legitimt bruk av avlyssnings- och inspelningsapparat på arbetsplatser och lämna denna sektor fri, under det att eventuellt missbruk skulle kunna påtalas och beivras enligt de föreslagna bestämmelserna.

Till de negativt inställda remissinstanserna hör också *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. De bedömningar som ligger bakom förslaget är enligt organisationerna verklighetsfrämmande. Begreppet akustisk apparatur är vidsträckt och inbegriper även anläggningar för intern kommunikation, exempelvis snabbtelefoner och personsökare. Visserligen vitsordar kommittén att det rör sig om apparatur som är nyttig för produktionen och som naturligtvis också innebär bekvämlighet och ökad säkerhet för arbetstagarna själva, men kommittén utgår ändå från ett straffbelagt förbud. Att förutsätta att arbetsgivarsidan skall kunna förhandla sig fram till en tillfredsställande lösning innebär enligt organisationerna en överdriven tilltro till vad som är möjligt att uppnå förhandlingsvägen. Uppenbart är också att en lösning förhandlingsvägen kommer att åsättas ett särskilt pris. Detta är desto mera oberättigat som det inte görs gällande att något missbruk hittills har förekommit. En realistisk och sakligt motiverad regel är i stället att man förbjuder sådan användning av akustisk apparatur på arbetsplatsen som med hänsyn till omständigheterna framstår som obehörig. Vad som innefattas i uttrycket obehörig kan utan större svårigheter beskrivas i motiven. Där kan sålunda behandlas installationens beskaffenhet och syfte, kravet på öppenhet eller undantag därifrån liksom andra omständigheter av betydelse. En sådan ordning ger såväl arbetstagare som arbetsgivare ett ömsesidigt grundläggande skydd. Samtidigt är det givetvis möjligt att komplettera med eventuella avtalsregleringar.

Även *Statens avtalsverk* avstyrker förslaget att arbetsgivare inte utan stöd i avtal skall få använda teknisk apparat för avlyssning på arbetsplats. Verket anser det tveksamt om det finns tillräckliga skäl för att på detta sätt begränsa möjligheterna att som hjälpmedel vid ledningen och fördelningen av arbetet använda sådan apparat. Det kan också sättas i fråga om det är lämpligt att till förhandling om kollektivavtal eller enskilt avtal överlämna lösningen av frågor av så utpräglat teknisk natur som dem det här gäller. En sådan ordning måste medföra risk för att vid förhandlingarna de tekniska betingelserna för verksamhetens bedrivande inte blir i tillräcklig grad beaktade. Det bör också enligt verkets mening beaktas att berörda arbetstagare kan tillhöra olika organisationer och att också arbetstagare, för vilka kollektivavtalsreglering inte finns, kan vara berörda. Saknas avtal med någon av de berörda arbetstagarna, får enligt förslaget avlyssning inte ske även om det skulle finnas ett påtagligt behov av avlyssning med hänsyn till verksamhetens art. Verket framhåller vidare att det i vissa fall kan komma att råda tvekan om hur kollektivavtalet eller det enskilda avtalet bör tolkas. Som exempel nämns det fallet att

arbetsgivaren enligt kollektivavtal bestämmer i frågor om ledningen och fördelningen av arbetet. Är det fråga om en regel som är intagen i kollektivavtal kan vidare fråga om tolkningen av bestämmelsen komma under prövning vid olika domstolar, nämligen dels arbetsdomstolen och dels allmän domstol. Om arbetsgivaren gör gällande att kollektivavtal ger honom rätt att använda avlyssningsapparat, kan det för övrigt sättas i fråga om inte avtalets innebörd i detta hänseende alltid bör provas av arbetsdomstolen innan åtal väcks. En sådan prövning kan emellertid komma till stånd endast om någon av parterna i avtalet eller i andra hand enskild arbetstagare anser sig böra väcka talan i tolkningsfrågan. Enligt verkets mening bör den straffrättsliga regleringen utformas så att den inte hindrar att tekniska apparater för avlyssning används på arbetsplats i den mån de utgör hjälpmedel för ledning och fördelning av arbetet och under förutsättning att bruket av dem sker med de anställdas vetskap.

Om det förslag avtalsverket sålunda framför i sitt yttrande inte skulle beaktas vill verket i fråga om det offentliga tjänstemannaområdet framhålla att enligt 3 § statstjänstemannalagen (2 § kommunaltjänstemannalagen) avtal inte får träffas om ledningen och fördelningen av arbetet. Avtal med arbetstagare eller arbetstagarorganisation i sådan fråga är enligt 3 § sista stycket i lagen ogiltigt. Om arbetsgivaren på arbetsplats för tjänstemän vill använda teknisk apparat för avlyssning såsom hjälpmedel för arbetsledningen, kan han alltså ensidigt besluta om detta. I förarbetena till tjänstemannalagstiftningen har förutsatts att myndighet självmant tar upp överläggningar i ärenden där tjänstemännen och deras organisationer har grundade anspråk på att få framföra synpunkter och önskemål. Fråga om användning av avlyssningsapparat som hjälpmedel i arbetsledningen avgörs dessutom på det statliga området under ämbetsansvar. Enligt verkets mening saknas anledning att på denna punkt göra avsteg från regeln att avtal på statstjänstemannaområdet inte får träffas om ledningen och fördelningen av arbetet. Verket anser därför — om verkets i det föregående angivna förslag inte godtas — att från den föreslagna lagbestämmelsen bör undantas fall då arbetsgivare i anställningsförhållande som avses i stats- eller kommunaltjänstemannalagen använder avlyssningsapparat på arbetsplats som hjälpmedel för ledningen och fördelningen av arbetet. Om å andra sidan avtal skall kunna träffas enligt lagbestämmelsen även på det offentliga tjänstemannaområdet, bör erinran om detta göras i 3 § statstjänstemannalagen och 2 § kommunaltjänstemannalagen.

Sveriges Radio aktiebolag kan för sin del inte godta förslaget att avlyssnings- eller inspelningsanordning inte skall få begagnas på arbetsplats utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd. På Sveriges Radios arbetsplatser finns praktiskt taget överallt sådan apparatur såsom ett nödvändigt led i programproduktionen. Det är orimligt att rätten att begagna denna utrustning skall göras beroende av avtal med de anställda. Skulle ett avtal inte komma till stånd, skulle det kunna bli svårt för Sveriges Radio att iaktta sina skyldigheter enligt det avtal som har slutits med staten. Inte minst skulle det bli svårt att uppfylla krav på rationell

drift. Vid en eventuell lagstiftning måste därför lagtexten utformas så, att Sveriges Radio oberoende av avtal med de anställda får begagna sådana avlyssnings- och inspelningsanordningar som är nödvändiga för programproduktionen.

Enligt vad som förut har sagts anser *hovrätten över Skåne och Blekinge* att all hemlig avlyssning skall förbjudas på sådan plats som avses i bestämmelsen om olaga intrång, dvs. bl. a. på arbetsplatser. Då kommer man enligt hovrätten till rätta med de särskilda problem som arbetsplatser erbjuder och någon särregel för sådana platser torde inte behövas. Men om hovrättens nyssnämnda förslag inte anses genomförbart, avstyrker hovrätten ändå att det i en bestämmelse om olovlig avlyssning tas in en särregel i fråga om avlyssning på arbetsplats. Hovrätten delar i och för sig kommitténs åsikt att det är viktigt, att de anställdas integritet skyddas men anser det tveksamt om kommitténs förslag är lämpligt. Det synes lätt kunna leda till svårigheter vid tillämpningen. Fråga uppstår också hur ett avtal mellan arbetsgivare och arbetstagarorganisationer påverkar utomstående samt om vad som sker, om avtalet sägs upp eller i övrigt upphör att gälla. Enligt hovrättens mening är det inte lämpligt att göra något undantag från den av kommittén föreslagna huvudprincipen. Ett skydd för de anställda mot avlyssning synes i stället kunna skapas genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter i samma ordning som tillämpas för andra tvistefrågor dem emellan. Vad kommittén anför om möjligheterna att träffa sådana överenskommelser bör gälla oavsett om en bestämmelse om avlyssningsförbud skulle innehålla den föreslagna specialregeln för arbetsplatser eller inte.

Kommitténs förslag att den straffrättsliga regleringen inte skall avse s a m m a n k o m s t v a r t i l l a l l m ä n h e t e n har tillträde tillstyrks eller lämnas utan erinran av de remissinstanser som särskilt yttrar sig i frågan. Detta gäller *RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, länsåklagaren i Västmanlands län, Svenska kommunförbundet, Sveriges Radio aktiebolag och Pressens samarbetsnämnd. Svenska kommunförbundet* anför att just offentligheten innebär att de närvarandes behov av skydd mot avlyssning genom akustisk apparatur är litet. Det bör vara fullt tillräckligt att kräva, att apparaturen inte används på ett störande sätt i vilket fall åtgärden liksom hittills kan beivras.

När det gäller sammankomster till vilka a l l m ä n h e t e n i n t e har tillträde har kommitténs överväganden föranlett en del synpunkter av delvis kritisk innebörd.

Sveriges Radio aktiebolag erinrar om kommitténs uttalande att det i särskilda fall kan vara befogat att anse att anordnare av sammankomst som ej är offentlig går med på att deltagarna använder inspelningsapparater, utan att något uttryckligt samtycke behövs.

Enligt Sveriges Radios mening måste sådana presumtioner om samtycke gälla på flera andra områden än dem som nämns i betänkandet och inte minst på området för Sveriges Radios verksamhet. Ljudradio och television arbetar normalt med att återge intervjuades eller andra

medverkandes röster i programmen, och dessa röster har i regel först inspelats. Det är därför inte bara vid presskonferenser som samtycke till inspelning bör presumeras utan vid alla tillfällen då Sveriges Radio har inbjudits för framställning av program, t. ex. vid ett slutet möte hos en politisk organisation eller vid en vanlig intervju. Presumtionen bryts givetvis om vederbörande särskilt förbjuder inspelning eller ställer villkor för hur den skall ske. Genomförs en lagstiftning bör därför åtminstone i motiven nämnas att om företrädare för radio eller television – för övrigt även företrädare för pressen – har fått tillträde till en lokal i syfte att där företa en intervju eller referera ett anförande e. d., bör företrädaren också ha rätt att på inspelningsanordning ta upp vad som anföras, om inte detta uttryckligen förbjuds av bostadshavaren eller annan som är behörig att utfärda sådant förbud.

Pressens samarbetsnämnd förordar att reglerna om olovlig avlyssning över huvud taget inte görs tillämpliga på sammanträden.

Svenska kommunförbundet – vars yttrande avser kommunala sammanträden och sammankomster – delar kommitténs uppfattning att det bör vara förbjudet för enskild deltagare att utan tillstånd spela in på band vad som avhandlas eller att på annat sätt bereda utomstående möjlighet att åhöra vad som förekommer. Befogenheten att ge samtycke till inspelning bör emellertid inte tillkomma ordföranden ensam. Det bör i stället ankomma på samtliga beslutande ledamöter som deltar i sammanträdet att ta ställning till frågan om samtycke.

Kommitténs förslag till regler om åtal föranleder inte någon kritik från remissinstanserna. Förslaget tillstyrks uttryckligen av *RÅ*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *överåklagaren i Stockholm*, *länsåklagaren i Västmanlands län*, *länsstyrelsen i Älvsborgs län* och *domareföreningen*.

Kommitténs förslag till skadeståndsregel tillstyrks av flertalet remissinstanser som yttrar sig i frågan.

RÅ konstaterar i denna del att om förslaget genomförs, synes det vara följdriktigt att det öppnas möjlighet att utdöma ideellt skadestånd också vid brytande av post- eller telehemlighet. Samma ståndpunkt intar *överåklagaren i Stockholm*.

Domareföreningen uttalar att det i och för sig skulle vara önskvärt om det kunde införas en allmän regel om skadeståndsrätt vid kränkning av den personliga integriteten men tillstyrker ändå kommitténs mera begränsade förslag. Föreningen utgår från att avfattningen av skadeståndsregeln kommer att prövas på nytt i samband med den pågående översynen av skadeståndsrätten i dess helhet.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker den föreslagna skadeståndsregeln. Hovrätten erinrar därvid om att enligt gällande rätt ideellt skadestånd inte kan utgå vid brott mot frid (NJA 1968 s. 211 samt Karlgrén, Skadeståndsrätt 4 uppl. s. 112). Något särskilt starkt behov av en rätt till sådant skadestånd synes enligt hovrätten inte heller föreligga vid olovlig avlyssning. Frågan härom bör därför behandlas i samband med lagstiftning om ersättning för ideell skada vid övriga

fridsbrott. Därtill kommer enligt hovrätten att det förefaller oklart vem som skall anses tillskyndas lidande genom olovlig avlyssning. Av ordalydelsen i kommitténs förslag till bestämmelser i 4 kap. 6 a § 1 st. och 2 st. brottsbalken och av bestämmelsernas plats i balken framgår närmast att det är den som förfogar över den lokal, där den olovliga avlyssningen sker, som tillskyndas lidande genom brottet. Kommitténs uttalanden, som är något oklara på denna punkt, synes däremot tyda på att det är den avlyssnade personen som lider ideell skada. För en sådan tolkning talar också brottets karaktär av kränkning av den enskildes integritet. Införs den av kommittén föreslagna skadeståndsregeln, bör det därför genom en omarbetning av dess ordalydelse eller åtminstone genom ett uttalande i motiven göras klart vem som tillfogas lidande genom avlyssningen.

Kommitténs ståndpunkt att det inte bör införas någon särskild rätt för polis- eller andra myndigheter att använda integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser men kritiseras också av en del instanser.

RÅ och *länsåklagaren i Västmanlands län* biträder kommitténs uppfattning att polis- och andra myndigheter inte bör tillåtas att i sitt arbete begagna integritetsfarlig apparatur. *RÅ* framhåller att det i dagens läge är mycket svårt att överblicka vad ett sådant tillstånd skulle innebära och vilka följder det skulle kunna få. *Domareföreningen* är mer tveksam men ansluter sig ändå till kommitténs uppfattning. Föreningen finner det självklart att det skall föreligga synnerligen starka skäl för att en myndighet skall få använda integritetsfarlig apparatur. Möjligen kan man ifrågasätta om inte det ovillkorliga integritetsskyddet bör vika för att underlätta brottsbekämpningen, under förutsättning att det ges stränga processuella garantier mot missbruk, i analogi med bestämmelserna om telefonavlyssning.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anser att frågan om användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte bör övervägas ytterligare. Brottsligheten har under senare år förgrövat avsevärt och på många områden fått en yrkesmässig karaktär. Polis och åklagare kan lätt bli maktlösa inför förslagen yrkeskriminalitet, om de blir helt avstängda från möjligheten att använda de hjälpmedel som den moderna akustiska tekniken erbjuder. En användning av olika former av avlyssning vid bekämpandet av exempelvis de grövsta formerna av narkotikabrottslighet torde inte menligt inverka på medborgarnas förtroende för polisen. Tvärtom kan sådana åtgärder antas ha stöd hos flertalet medborgare. Även *länsstyrelsen i Kalmar län* anser att frågan bör utredas ytterligare, kanske med sikte på bestämmelser liknande dem som gäller för telefonavlyssning. Värdet av att brott uppklaras måste givetvis alltid vägas mot integritetsintresset. Men denna avvägning synes böra ske genom de processuella reglernas utformning och inte genom att man gör det omöjligt för myndigheterna att för brottsbekämpning använda en teknisk metod, som kan tänkas bli effektiv.

Enligt *överåklagaren i Malmö* bör polisen efter domstols prövning kunna medges rätt att använda integritetsfarlig apparatur i samtliga de fall där förutsättningar för anordnande av telefon- och postkontroll är uppfyllda. Det saknas anledning anta att medborgarnas förtroende för polisen härigenom skulle minskas. Särskilt när det gäller brott som är riktade mot rikets säkerhet, synes starka skäl föreligga för att tillerkänna polisen en sådan rätt. Det synes uppenbart att i dessa fall rikets säkerhet bör få gå före individens intresse av att hans privatliv skall vara skyddat mot insyn.

Kommitténs allmänna synpunkter i fråga om näringsrättsliga åtgärder godtas av nästan alla remissinstanser som yttrar sig i denna del.

Kommitténs ståndpunkt att det i fråga om annan apparatur än radiosändare inte f. n. bör företas näringsrättsliga åtgärder lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser som särskilt tar ställning till denna fråga.

Hyresgästernas riksförbund menar däremot att näringspolitiska ingripanden måste komma i fråga. Den allt större användningen av transistorer samt en allt mera utvecklad teknik med apparatur i mikroformat kommer inom en nära framtid att medföra att marknaden översvämmas av "leksaker" som är väl tjänliga för bl. a. avlyssning av samtal i privatlivet. Kommitténs mening att integritetskränkningar skall kunna skyddas genom kriminalisering samtidigt som handeln med integritetsfarlig apparatur förblir legal framstår enligt förbundet som absurd. Förbundet är väl medvetet om svårigheterna att tillämpa en reglering av handeln, men anser samtidigt att kommittén har överskattat svårigheterna.

Skånes handelskammare medger att det i många fall är praktiskt omöjligt att genomföra begränsningar i handeln med hänsyn till vederbörande apparats legitima användningsområden. Om flera i betänkandet berörda apparater synes det dock knappast kunna sägas att allmänheten utgör den naturliga avnämmarkretsen. Som exempel nämner handelskammaren bl. a. spikmikrofoner och telefonadapttrar. Handelskammaren ifrågasätter om inte näringsrättsliga åtgärder är motiverade för apparater av detta slag. Handelskammaren förordar att man under det fortsatta lagstiftningsarbetet överväger möjligheten att med utgångspunkt från de olika apparaternas normala användningsområden begränsa rätten att utan tillstånd förvärva respektive apparat till de kategorier som framstår som den naturliga avnämmarkretsen.

Förslaget om ytterligare näringsrättsliga åtgärder i fråga om radiosändare tillstyrks helt eller i väsentliga delar av *RA, rikspolisstyrelsen, hovrätten över Skåne och Blekinge, televerket, länsstyrelserna i Kalmar och Älvsborgs län, handelskammaren i Göteborg, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund och Sveriges radiohandlares riksförbund*.

Erinringar av principiell natur framförs i denna del av *Föreningen Sveriges sändareamatörer*. Föreningen ansluter sig till syftet med det

framlagda förslaget men anser det synnerligen beklagligt att kommittén inte har ansett sig kunna finna rättsliga former för en kontroll av endast sådana radiosändare som är avsedda för obehörig avlyssning. Dessa radiosändare i mikroformat, s. k. bugs, har f. n. och under överskådlig tid framåt ett utseende som helt avviker från sändare för legalt bruk.

Att regleringen i radiolagen enligt förslaget skall utvidgas att gälla ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare tillstyrks av bl. a. *televerket*, som anser att utvidgningen inte kommer att medföra några väsentliga administrativa olägenheter för verket men väl underlätta kontrollen av lagens efterlevnad. *Hovrätten för Västra Sverige* har i och för sig inget att erinra mot förslaget men framhåller att det torde vara svårt att dra en gräns mellan ofullständig radiosändare och byggsats, å ena sidan, och en samling komponenter, å andra sidan. *Föreningen Sveriges sändareamatörer* påpekar att det är svårt att definiera begreppen byggsats och ofullständig sändare. Detta kan medföra att det blir lätt att kringgå lagen. Så kan ske om till försäljning utbjuds en ofullständig byggsats, som saknar en transistor eller ett motstånd eller någon annan detalj som kan köpas vid sidan av byggsatsen.

Frågan om själva tillståndsgivningen för radiosändare behandlas i åtskilliga remissyttranden. I *televerkets* yttrande framhålls att den nuvarande tillståndsprövningen är mycket summarisk. F. n. ges tillstånd för privatradio utan annan prövning än att sökanden är svensk medborgare över 18 år och har uppgett ett godtagbart ändamål för användningen. Ändamålet kan godtas även om det är relativt okvalificerat, exempelvis användning under skogspromenader, jakt, bärplockning osv. Vid sin prövning av ansökan om tillstånd kommer verket även i fortsättningen att pröva sökandens uppgivna behov av och ändamål med sändaren. Därvid kommer verket också att söka bedöma risken för missbruk, särskilt i fråga om mindre sändare. Men att korrekt bedöma denna risk är svårt. Verket nämner i detta sammanhang att man i samband med överläggningar inom den västeuropeiska post- och telefonkonferensen (CEPT) har övervägt att lägga fram förslag om att slopa det nuvarande kravet på individuellt tillstånd och tillåta att envar får anskaffa och använda sändare för privatradio under förutsättning att gällande bestämmelser följs.

Handelskammaren i Göteborg anser att tillståndsgivningen bör bli liberal och understryker vikten av att systemet inte blir alltför betungande i administrativt hänseende. Inte enbart myndigheter såsom polisen och tullverket har ett intresse av detta. Många företag både inom produktion och transportväsendet är för en rationell hantering beroende av att kunna använda radiosändare i det dagliga arbetet. *Sveriges radiohandlares riksförbund* anser det angeläget att tillståndsgivningen inte blir byråkratisk och kostnadskrävande för återförsäljarna. *Stockholms handelskammare* framhåller att den föreslagna utvidgningen av systemet med tillståndsgivning uppenbarligen kommer att medföra vissa administrativa olägenheter för främst televerket och tullverket. Handelskammaren

förutsätter att systemet i praktiken genomförs på ett sådant sätt att radiohandeln i minsta möjliga utsträckning hindras eller belastas i sin verksamhet. Detta synes kunna ske genom att man ger berörda myndigheter klara normer och behövliga organisatoriska resurser.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län finner det angeläget att man vid tillståndsprövningen kommer att fästa stort avseende vid sökandens person och riskerna för missbruk till men för annans personliga integritet. Enligt *Gotlands handelskammare* kan det möjligen sättas i fråga om det bör ankomma på televerket att bedöma om en viss tillståndssökande kan antas missbruka sändaren på ett integritetsfarligt sätt. Genomförs förslaget i denna del bör televerket i allt fall ges detaljföreskrifter som underlag för denna kanske ömtåliga prövning. *Kommerskollegium*, som också tar upp denna fråga, föreslår att det skall ankomma på länsstyrelse att ta ställning till frågan om sökandens personliga lämplighet och att tillstånd först därefter skall meddelas av televerket.

Vad gäller förslaget om förbud mot i m p o r t a v r a d i o s ä n d a r e redovisar *generaltullstyrelsen* vissa kritiska synpunkter. Enligt styrelsen kan sålunda övervakningen av importförbudets efterlevnad medföra vissa svårigheter för tullpersonalen. Att bedöma vad som är att hänföra till radiosändare etc. kan nämligen i vissa fall kräva sådana kunskaper i radioteknik som endast den tekniskt mera erfarne tjänstemannen har. Detta är av betydelse i fall då det lämnas vilseledande beteckningar på fakturor och andra tullhandlingar. Med hänsyn härtill och då övervakningen av importförbudet endast kan ske stickprovsvis är möjligheterna att förhindra avsiktliga överträdelser begränsade. Trots detta torde det föreslagna importförbudet ha en preventiv effekt.

Den reglering som kommittén föreslår i fråga om ö v e r l å t e l s e a v r a d i o s ä n d a r e föranleder uttalanden av några remissinstanser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har inte något att erinra mot att det skall vara straffbart att sälja radiosändare till den som inte har tillstånd. Däremot synes det enligt hovrätten oriktigt att ålägga en överlåtare att visa att en förvärvare har tillstånd. Att lägga bevisbördan på den tilltalade strider mot en av de grundläggande principerna i strafflagstiftningen. Det är åklagaren som skall styrka att brott föreligger. Något avsteg från denna grundprincip bör inte göras. I praktiken lär en skyldighet för åklagaren att visa att förvärvaren saknar tillstånd inte heller behöva medföra en så stor avvikelse från den föreslagna regeln.

Gotlands handelskammare hyser viss tvekan om det är skäligt att låta en radiohandlare bli straffrättsligt ansvarig för att han överlåter radiosändare utan att kunna visa att förvärvaren hade tillstånd. Från kontrollsynpunkt synes de föreslagna reglerna dock kunna leda till en önskvärd förbättring.

Televerket tillstyrker i princip den föreslagna skärpningen men ifrågasätter ändå om det är motiverat att den som förvärfvar radiosändare skall lämna ett exemplar av tillståndet till överlåtaren. Att tillstånd skall utfärdas i två exemplar är självfallet inte i och för sig betungande för verket. Men det bör uppmärksammas att verket hittills i regel har förfarit

på det sättet att sökanden först får en s. k. frekvensreservation, som innebär ett slags förhandstillstånd, och att det formella tillståndet utfärdas först sedan verket har underrättats om att sökanden har skaffat sändare. Verket överväger nu att ändra detta förfarande så att tillstånd utfärdas direkt före anskaffningen av sändare. Men till dess att så har skett förutsätter verket att förvärvaren kan till överlåtaren överlämna ett exemplar av frekvensreservationen i stället för tillståndet. Undantag från den föreslagna bestämmelsen att förvärvaren skall överlämna ett exemplar av tillståndet måste också göras för de fall där generellt tillstånd ges och alltså individuella tillstånd saknas. När en försliten sändare skall ersättas med en ny sändare utan att frekvensen ändras eller i övrigt utan att någon väsentlig ändring sker, brukar nytt tillstånd inte utfärdas. I dessa fall bör det kunna vara tillräckligt att den gamla sändaren företes eller att en kopia av det tidigare tillståndet överlämnas.

Föreningen Sveriges sändareamatörer avstyrker den föreslagna bestämmelsen i 2 b § radiolagen om överlämnande av tillståndsbevis vid överlåtelse. Denna ordning kommer nämligen att medföra avsevärda nackdelar såväl för de personer som har tillstånd som för televerket. Med hänsyn till att det f. n. finns cirka 3 500 radioamatörer med licens för radiosändare och dessutom bortåt 30 000 personer med licens för privatradio kan man räkna med att inom några få år 10 000-tals tillståndsbevis kommer att vara spridda över landet med de risker för missbruk som detta innebär. En annan lösning måste därför sökas. Eftersom det väsentliga enligt kommittén är att överlåtaren får möjlighet att vid kontroll visa, dels till vem han har utlämnat radiosändaren eller byggsatsen och dels att mottagaren var behörig att inneha föremålet i fråga, skulle en smidigare metod vara att förvärvaren överlämnar en bestyrkt kopia av tillståndsbeviset. Eventuellt skulle det samtidigt uppställas ett krav på legitimation. För radioamatörerna skulle också en annan lösning kunna komma i fråga, nämligen att televerket bemyndigar föreningen att utfärda skriftliga bevis på behörighet att köpa sändare. Ett sådant bemyndigande skulle självfallet kunna göras tidsbundet.

RÅ vill i motsats till kommittén att även utlåning och uthyrning av radiosändare skall kriminaliseras på samma sätt som överlåtelse. Samma standpunkt intar *överåklagaren i Malmö*. Han framhåller att om utlåning och uthyrning lämnas utanför det straffbara området är det fara för att mindre nogräknade firmor söker utnyttja detta förhållande.

Kommitténs förslag till fullmaktslagstiftning om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur får ett blandat mottagande av remissinstanserna.

Flera remissinstanser tillstyrker förslaget. Till dem hör *RÅ*, *rikspolisstyrelsen*, *överåklagaren i Stockholm*, *kommerskollegium*, *länsstyrelserna i Kalmar* och *Älvsborgs län*, *domareföreningen*, *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Sveriges industriförbund* och *Sveriges radiohandlares riksförbund*.

Några remissinstanser är tveksamma om lagen är berättigad. *Televerket* ifrågasätter sålunda om det över huvud taget är lämpligt att redan i detta sammanhang utfärda en lag av detta slag. *Gotlands handelskammare* erinrar om att det enligt kommittén saknas belägg för att integritetsfarlig apparatur har missbrukats i Sverige. Det kan därför möjligen sättas i fråga om det behövs en fullmaktslag. I varje fall kan det inte anses påkallat att låta Kungl. Maj:t förordna om lagens tillämpning utan att först höra riksdagen. *Handelskammaren i Göteborg* ifrågasätter också om inte de åtgärder mot integritetsfarlig apparatur som kan komma att visa sig nödvändiga lika väl kan vidtas under medverkan av riksdagen, som numera är samlad under större delen av året. Den förebyggande effekt som en fullmaktslag enligt kommittén kan väntas få, torde knappast kunna bli av någon större praktisk betydelse.

Hovrätten över Skåne och Blekinge motsätter sig bestämt att den föreslagna lagen införs. Inledningsvis konstaterar hovrätten att under begreppet integritetsfarlig apparatur enligt kommitténs definition faller t. ex. radio- och televisionsmottagare samt bandspelare. Rätten att inneha sådana apparater har stor betydelse för informations- och yttrandefriheten. Därför har rätten för var och en att inneha radiomottagare uttryckligen slagits fast i 3 § radiolagen. Lagförslagets hela syfte har angetts vara att man skall kunna undvika tidsutdräkt om det skulle visa sig att några apparater som nu inte är kända kommer att saluföras eller användas. Hovrätten anser det viktigare att riksdagen har erforderlig kontroll över stiftandet av lag än att någon mindre tidsutdräkt skulle kunna uppkomma i dylika fall och avstyrker bestämt avsteget från den vanliga lagstiftningsprincipen. Rörande själva avfattningen av lagförslaget anmärker hovrätten att begreppet integritetsfarlig apparatur är från språklig synpunkt klart olyckligt. I stället kan i lagtexten lämpligen användas uttrycket tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.

Televerket anser att den föreslagna definitionen av begreppet integritetsfarlig apparatur är alltför vid. Den bör begränsas till sådan apparatur som har visat sig särskilt användbar för olovlig avlyssning, med undantag för radiosändare. *Televerket* erinrar om att definitionen, såvitt gäller radiomottagare, står i strid med 3 § radiolagen.

Försvarets forskningsanstalt tar upp definitionsfrågan ur en särskild synvinkel, nämligen med hänsyn till hur lagstiftningen kan återverka på möjligheterna att bedriva forskning och utveckling. Om begreppet integritetsfarlig apparatur enligt lagförslaget skall tolkas restriktivt – vilket styrelsen utgår från – bör därmed förstås apparater som är specialtillverkade för dold avlyssning. I så fall behöver den föreslagna lagstiftningen inte hindra eller nämnvärt försvåra den vetenskapliga verksamheten. Om man däremot skall tolka begreppet integritetsfarlig apparatur vidsträckt – vilket lagtexten inte utesluter – kan de negativa verkningarna bli avsevärda. Anstalten konstaterar härefter att med den vida definition som kommittén har använt lagen skulle komma att omfatta åtskilliga hjälpmedel för återgivning av ljud som egentligen inte

avses med lagen. Den i lagtexten angivna definitionen bör därför begränsas.

I några remissyttranden framkastas tanken på att det vid införande av en fullmaktslag också bör ges möjlighet för importörer och andra näringsidkare att få förhandsbesked om en viss apparat kan anses integritetsfarlig eller inte. *Handelskammaren i Göteborg* anser att en sådan förhandsprövning bör införas. I annat fall, torde importörer inte sällan kunna riskera oförutsebara och oskäligen förluster i samband med snabbaktioner enligt den föreslagna fullmaktslagen. Även *Stockholms handelskammare* påtalar de risker som den föreslagna fullmaktslagen kommer att medföra för näringsidkare, om det inte öppnas möjlighet att erhålla förhandsbesked. Lagen kommer i så fall att avvika från den i svensk rätt hävdade principen om förutsebarhet och inger då vissa betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Även *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* framför liknande synpunkter.

Rikspolisstyrelsen tar upp de problem som uppstår i fråga om apparatur som redan finns ute i marknaden, när det förordnas att fullmaktslagens bestämmelser om innehav och överlåtelse skall tillämpas. Dessa apparater kan då enligt styrelsen antingen omfattas av lagen eller också genom övergångsbestämmelser undantas från tillståndstvång. Om apparaterna inte undantas från tillståndstvång, uppstår frågan vad den person skall göra som redan innehar en sådan apparat men som av någon anledning inte kan få tillstånd till fortsatt innehav. Enligt styrelsen bör man här tänka sig någon form av inlösningsförfarande i likhet med vad som nu sker med vapen i vissa situationer.

Den i förslaget till fullmaktslag intagna bestämmelsen angående reklam om integritetsfarlig apparatur föranleder kritik från en del remissinstanser. *Gotlands handelskammare* och *försvarets forskningsanstalt* anser att bestämmelsen bör utgå. Anstalten motiverar sitt avstyrkande med att det knappast är sannolikt att den som vill skaffa sig apparatur för att kunna olovligen lyssna på en människa låter sig påverkas av en erinran om att han vid missbruk kan straffas. Information om lagstiftning till skydd för den personliga integriteten bör lämnas i andra och effektivare former. Liknande synpunkter framförs av *länsåklagaren i Kopparbergs län*. Han menar att den föreslagna bestämmelsen är principiellt mindre lämplig och i viss mån unik. *Pressens samarbetsnämnd* vill kraftigt understryka nödvändigheten av att hålla en klar gräns mellan tryckfrihetsförordningens område och den marknadsrättsliga lagstiftningens område. Vid tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen bör allmän domstols behörighet utanför tryckfrihetsprocessen därför begränsas till framställning som uppenbarligen saknar betydelse för sådan information och åsiktsbildning som ingår i den allmänna opinionsbildningsprocessen.

7 Departementschefen

7.1 Inledning

Den tekniska utvecklingen har medfört att det under senare år kommit fram en mångfald nya apparater för ljudupptagning, ljudöverföring och fotografering. Den moderna tekniken har gjort det möjligt att tillverka mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i sådant format att de lätt kan döljas i kläder, tändsticksaskar, pennor och andra bruksföremål. Vissa apparattyper kan utan svårighet anbringas i väggar och möbler eller annars placeras på sådant sätt att de lätt undgår upptäckt. Det finns också avlyssningsapparat och kamerautrustning som tillåter hemlig avlyssning eller smygfotografering på stora avstånd. Förstärkare, transistorer, motstånd, kondensatorer, högtalare och övriga komponenter som kan ingå i en avlyssningsutrustning men vilka för övrigt har en mångfald olika legala användningsområden säljs i dag i den vanliga butikshandeln. Även apparatur som är särskilt utformad för avlyssningsändamål finns att köpa, i vårt land bl. a. hos olika postorderfirmor, vilka även tillhandahållit s. k. byggsatser eller enbart beskrivningar för tillverkning av t. ex. radiosändare. Priset på de olika komponenterna i en avlyssningsutrustning är i allmänhet lågt och mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i mikroformat kan numera framställas till jämförelsevis låg kostnad varför inte heller marknadspriserna för sådan utrustning behöver bli så höga att de avskräcker från förvärv. Möjligheterna att med hjälp av dold apparatur skaffa sig underrättelse om andras förhållanden har således i hög grad ökat. Denna utveckling har på många håll i världen väckt farhågor för missbruk. Även i vårt land har man pekat på de risker som föreligger att avlyssningsapparater och apparatur för smygfotografering kommer i händerna på personer som vill använda dem för att utforska andras privatliv eller för att sätta sig i besittning av affärs- eller yrkeshemligheter.

De rättsregler som finns i gällande rätt till skydd för den personliga integriteten är i huvudsak intagna i 4 kap. brottsbalken (BrB), som innehåller bestämmelser om brott mot frihet och frid. Av särskilt intresse i detta sammanhang är de brott som regleras i 6—9 §§. Bestämmelsen om hemfridsbrott i 4 kap. 6 § första stycket BrB föreskriver straff för den som obehörigen tränger sig in eller stannar kvar i annans bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg och bestämmelsen om olaga intrång i paragrafens andra stycke föreskriver straff för den som på annat sätt obehörigen intränger eller kvarstannar i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe. Med bostad avses här inte endast varaktig bostad utan även tillfällig sådan, t. ex. ett hotellrum, en hytt på ett fartyg eller ett tält. Som exempel på lokaler som skyddas mot olaga intrång kan nämnas — förutom arbetsplatser — föreningslokaler, skolsalar samt trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i hyresfastigheter. Bestämmelserna om hemfridsbrott och om

olaga intrång avser att skydda den enskilde mot att störas bl. a. i sin bostad. Bestämmelserna utgör emellertid också ett visst skydd mot integritetskränkningar med hjälp av teknisk apparatur, eftersom ett sådant förfarande ibland förutsätter att gärningsmannen måste bereda sig tillträde till bostaden eller lokalen för att anbringa den aktuella apparaturen.

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan straffas enligt 4 kap. 7 § BrB för ofredande. Bestämmelsen är ett uttryck för att individen tillerkänns ett vidsträckt skydd mot att bli störd av andra människor och den är tillämplig oavsett var den angripne befinner sig. I fråga om individens skydd mot apparatur som kan användas till hemlig avlyssning eller till smygfotoografering torde bestämmelsen i praktiken vara utan nämnvärd betydelse eftersom denna apparatur ofta kännetecknas just av det förhållandet att den gör det möjligt att kränka en persons integritet utan att vederbörande ens blir medveten därom. Ett förfarande som innebär att någon olovligen lyssnar till telefonsamtal eller bereder sig tillgång till postförsändelse, telegram eller annat telemeddelande som är under befordran genom post- eller televerket är straffbelagt som brytande av post- eller telehemlighet enligt 4 kap. 8 § BrB. Den som olovligen bereder sig tillgång till t. ex. brev eller telegram som avlämnats till adressaten kan straffas för intrång i förvar enligt 4 kap. 9 § BrB men endast under förutsättning att meddelandet förvarats under lås eller varit förseglat eller tillslutet på annat sätt.

Beträffande alla de nu nämnda integritetskränkningarna gäller att de är straffbara endast som fullbordat brott, alltså inte redan på försöks- eller förberedelsestadiet.

Av betydelse i detta sammanhang är även vissa regler som inte tillkommit för att skydda enskilda personer mot integritetsangrepp men som begränsar rätten att inneha och använda teknisk apparatur som kan användas till intrång i enskildas angelägenheter.

Telefonreglementet (1963:18) innehåller sålunda förbud mot att apparat eller ledning av vad slag det vara må, som inte tillhör televerket, utan verkets medgivande anbringas på eller anslutes till televerkets apparater eller ledningar. Bestämmelsen innebär bl. a. att användandet av s. k. telefonadapttrar eller andra tekniska hjälpmedel för avlyssning av såväl telefonsamtal som andra samtal eller för utnyttjande av telefonnätet som strömkälla är förbjudet om det inte företas med televerkets medgivande. Syftet med bestämmelsen är emellertid endast att skydda televerkets egendom mot åverkan. En överträdelse av förbudet som görs av en telefonabbonnent kan enligt reglementet få till följd att hans telefon blir avstängd. Om en sådan åtgärd riktas mot en utomstående abonnent, kan frågor också uppkomma om en tillämpning av den allmänna straffbestämmelsen om brytande av telehemlighet.

Av telefonreglementet framgår vidare att televerket inte i annat fall än när det med stöd av lag har förordnats om avlyssning får vidta eller tillåta sådana anordningar beträffande telefonnätet, som är avsedda att bereda

person utom televerket möjlighet att avlyssna samtal på telefonnätet utan att minst en av de samtalande vet om det. Bestämmelsen hindrar inte televerket från att tillhandahålla abonnent extra hörtelefoner, talregistreringsapparater och andra sådana anordningar, som gör att andra personer än de samtalande kan ta del av ett telefonsamtal.

I en del speciella fall föreligger möjlighet att ingripa mot användningen av teknisk apparatur av den anledningen att dess begagnande är störande. Som exempel kan anföras domstols offentliga förhandlingar. Enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken (RB) ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Skulle ordföranden exempelvis finna att en privat bandupptagning är störande kan han förbjuda den. Den som inte efterkommer en sådan föreskrift kan enligt 9 kap. 5 § RB dömas till böter.

Radiolagen (1966:755) innehåller en föreskrift som anger att ingen får inneha eller använda radiosändare utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. I övrigt finns det f. n. inga bestämmelser som hindrar att akustisk apparatur fritt får tillverkas, importeras, exporteras, försälas och innehas.

I RB, lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lagen (1969:36) om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott m. m. och i lagen (1973:102) om särskilda åtgärder till förebyggande av vissa våldsdåd med internationell bakgrund finns bestämmelser som ingående reglerar myndighets rätt att på grund av misstanke om vissa brott hålla kvar och undersöka post- och telegrafförsändelser och att avlyssna telefonsamtal. För sådana åtgärder krävs i allmänhet tillstånd av domstol.

Inskränkningar i rätten att begagna teknisk apparatur för avlyssning eller inspelning kan även följa av andra regler. Den som inte har rätt att delta i eller lyssna till en viss förhandling, t. ex. domstols överläggning till dom, torde inte heller ha rätt att bereda sig tillgång till vad som däri förekommer med hjälp av avlyssnings- eller inspelningsapparatur. Någon annan sanktionsmöjlighet än rätten att avlägsna apparaturen torde dock vanligen inte föreligga i dessa fall.

Det är givet att upplysningar om enskilds privata angelägenheter eller om affärs- och yrkeshemlighet, som anskaffas på obehörigt sätt, kan missbrukas. Ibland kan uppgiftssamlarens syfte vara att chikanera vederbörande, ibland kan införskaffandet av upplysningarna ingå som ett led i en brottslig verksamhet t. ex. utpressning.

Det finns vissa regler som förbjuder obehörigt yppande av hemliga uppgifter. Enligt telefonreglementet gäller sålunda för televerkets personal att uppgift om telefonsamtals innehåll eller om namn på de personer eller nummer på de telefonapparater, mellan vilka samtal har utväxlats, inte får delges andra än de samtalande eller abonnenterna på de vid samtalet använda telefonapparaterna eller någon som är befullmäktigat ombud för en av dessa personer. Undantag från dessa bestämmelser föreskrivs bl. a. för de fall i vilka annorlunda har stadgats i lag. Liknande

bestämmelser gäller beträffande telegram och telex enligt telegrafreglementet (1959:582). Televerkets personal undertecknar också en särskild tystnadsförbindelse i överensstämmelse med nyss återgivna bestämmelser. Brott mot tystnadsplikten kan vidare medföra ansvar enligt 20 kap. 3 eller 4 § BrB. Uppsåtlig telefonavlyssning som görs av televerkets personal kan ibland vara lovlig, nämligen när avlyssningen ingår som ett led i personalens tjänsteåligganden. För andra tjänstemän i offentlig tjänst finns bestämmelser om tystnadsplikt i olika specialförfattningar och i 20 kap. 3 § BrB. Även för andra än offentligt anställda finns i vissa fall regler om tystnadsplikt i skilda författningar t. ex. vad gäller advokater samt bank- och sjukvårdspersonal.

En publicering av obehörigen åtkomna upplysningar kan någon gång beivras med stöd av BrB:s bestämmelser om förtal och visst skydd för näringsidkares yrkeshemligheter har skapats genom lagen (1931:152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. En del bestämmelser till skydd för enskilds personliga förhållanden eller för affärs- och yrkeshemligheter finns även i t. ex. datalagen (1973:289) och inkassolagen (1974:182). I övrigt torde själva offentliggörandet av obehörigen åtkomna uppgifter inte vara straffbart även om det förorsakar skada, olägenhet eller i varje fall obehag för den vars privata angelägenheter blir röjda.

Sammanfattningsvis kan sägas att det i gällande lagtiftning visserligen finns bestämmelser som kan användas för att bekämpa åtskilliga former av kränkningar av privatlivet men att rättssystemet f. n. likväl inte synes erbjuda ett tillräckligt effektivt skydd mot de ökade risker för integritetskränkningar som framför allt den moderna transistor- och fototekniken medför. De bestämmelser i gällande rätt som ger det mest fullständiga skyddet mot obehörigt anskaffande av information är de som i första hand tar sikte på skyddet för post- eller telehemligheten. Det bör därvid särskilt understrykas att vanliga telefonsamtal är skyddade mot avlyssning som görs av utomstående utan lov av någon av de samtalande. I övrigt ger bl. a. bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång också ett visst skydd mot kränkningar av nu aktuellt slag. En i en privatbostad eller på en arbetsplats i hemlighet gjord installation av avlyssningsapparat kan sålunda som jag tidigare nämnt ibland endast komma till stånd genom en i och för sig straffbar handling, exempelvis ett hemfridsbrott eller ett olaga intrång. Mot integritetsangrepp utanför sådana lokalteter som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång eller i fall då avståndsverkande apparatur kommer till användning är skyddet väsentligt sämre. Möjligheten att inskrida med straffrättsliga sanktioner synes här föreligga endast i de undantagsfall då bestämmelserna om ofredande och om intrång i förvar kan bli tillämpliga. Beträffande utnyttjandet av information om annans privata förhållande medför bestämmelserna om tystnadsplikt, när de är tillämpliga, skydd mot olovligt yppande och därmed jämförbara åtgärder. I övrigt är det främst genom bestämmelserna om förtal som något skydd kan anses föreligga. Inom arbetet och yrkeslivet finns däremot visst skydd mot att företags-

hemligheter förs till utomståendes kännedom. Någon motsvarande allmän regel till skydd för privata förhållanden finns däremot inte. Vad jag nu har anfört har lett mig till slutsatsen att ytterligare lagstiftningsåtgärder bör komma till stånd i syfte att förstärka den enskildes skydd både mot integritetskränkningar av det slag som nu beskrivits och mot ett obehörigt utnyttjande av information om hans personliga förhållanden. Förslag till sådan lagstiftning i vad avser integritetsangrepp med hjälp av akustisk apparatur lades i september 1970 fram av integritetsskyddskommittén. Kommittén har i ett senare delbetänkande lagt fram förslag till lagstiftningsåtgärder mot fotografering och filmning medan dess arbete med övriga frågor om utnyttjande, t. ex. genom offentliggörande av material om annans privata förhållanden, ännu inte har slutförts.

Kommittén framhåller i sitt delbetänkande (SOU 1970:47) Skydd mot avlyssning, att det framstår som önskvärt att ett systematiskt rättsskydd utformas för den personliga integriteten. Detta begrepp kan enligt kommitténs mening anses vara liktydigt med den enskildes anspråk på att informationer om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgängliga för eller få begagnas av utomstående utan hans vilja. Ifrågavarande bestämning betyder enligt kommittén inte mer än att en ram anges inom vilken den enskilde kan skyddas mot integritetsangrepp. I vad mån ett sådant skydd bör beredas honom beror därutöver på en avvägning av den enskildes integritetsanspråk mot det intresse som föranleder angreppet. Den gjorda bestämningen av integritetsbegreppet syftar sålunda inte till att närmare ange vad som bör betraktas som den enskildes privata angelägenheter. Det torde enligt kommittén inte heller vara möjligt att åstadkomma en fullständig uppräkningslista av dessa företeelser. Praktiskt hänger frågan samman med arten av det angrepp som hotar den enskilde. Frågan bör därför lösas i samband med att olika angreppsformer behandlas.

Från denna utgångspunkt föreslår kommittén straffrättsliga åtgärder mot olovlig avlyssning medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Kommittén har därvid valt att i huvudsak anknyta de föreslagna reglerna till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Vad gäller åtalsrätten föreslår kommittén att samma regler som i detta hänseende nu gäller för hemfridsbrott och olaga intrång som ej är grovt skall bli tillämpliga i fråga om de nya straffbestämmelserna. I betänkandet behandlas även frågan om rätt för den vars integritet kränkts genom sådant brott som det här är fråga om att erhålla ersättning för det lidande som kan ha åsamkats honom. Kommittén finner att sådant ideellt skadestånd bör kunna tillerkännas den kränkta på ungefär samma sätt som i dag gäller i fråga om ärekränkning. Kommittén föreslår även att vissa näringsrättsliga förbud mot att utan tillstånd inneha radiosändare utvidgas till att omfatta även byggsats för tillverkning av sådan sändare. Dessutom föreslås regler om import och överlåtelse av radiosändare. För att möta eventuella framtida behov av ytterligare näringsrättsliga åtgärder beträffande olika slag av avlyssnings- eller inspelningsapparater föreslår kommittén en särskild fullmaktslag i ämnet. Lagen innehåller föreskrifter

om innehav, import, försäljning och reklam, vilka föreskrifter avses skola träda i tillämpning efter särskilt beslut därom av Kungl. Maj:t.

Under remissbehandlingen har huvuddragen i utredningsförslaget fått ett positivt mottagande. Från flera håll har man understrukt behovet av en snar lagstiftning i syfte att tillförsäkra den enskilde ett förstärkt rättsligt skydd mot att hans privata förhållanden kommer till andras kännedom. I fråga om enskildheter i förslaget har dock en del kritik förekommit. Några remissinstanser har även satt i fråga om inte kommitténs slutbetänkande borde avvaktas innan någon lagändring vidtas.

Som jag tidigare nämnt finns det ett påtagligt behov av ytterligare lagstiftningsåtgärder till skydd för den personliga integriteten. I likhet med kommittén anser jag det i princip önskvärt att ett systematiskt skydd utformas på detta område. Som kommittén anför kan emellertid den enskildes anspråk på att informationer om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgängliga för eller få begagnas av utomstående mot hans vilja knappast upprätthållas fullt ut. En avvägning måste alltid ske mellan den enskildes krav på skydd för sin integritet och andra intressen som visserligen kan vara oförenliga med detta men som av andra skäl framstår som berättigade. Om alltså en samlad lösning över hela integritetsområdet framstår som önskvärd bör det å andra sidan vara möjligt att även på detta område gå fram i etapper och söka åstadkomma lösningar på de områden där behovet av lagstiftningsåtgärder framstår som särskilt trängande. Enligt min mening utgör det område som kommittén behandlat i sitt betänkande SOU 1970:47 ett sådant. Kommittén har visserligen nyligen avgivit sitt andra delbetänkande (SOU 1974:85) Fotografering och integritet. Betänkandet är f. n. föremål för remissbehandling. Det finns enligt min mening inte något hinder mot att de förslag angående åtgärder till skydd mot integritetskränkningar med hjälp av akustiska hjälpmedel som jag här kommer att presentera genomförs innan slutlig ställning tas till de förslag som kommittén lagt fram i sitt andra delbetänkande.

Kommittén har valt att i första hand begagna sig av straffrättsliga sanktioner för att söka komma till rätta med risken för integritetsangrepp med akustiska hjälpmedel. Möjligheten att med en reglering av näringsrättslig karaktär inskrida mot förekomsten av den tekniska apparatur som det här är fråga om för att minska riskerna för missbruk och öka skyddet för integriteten kan som kommittén funnit få praktisk effekt mot en del apparater. Andra apparater kan lätt sättas samman av komponenter som för fullkomligt legala ändamål finns i den allmänna handeln. Enbart en näringsrättslig reglering kan därför inte förväntas medföra ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten även om en sådan självfallet bör komma till användning i den mån den kan göras effektiv. Med hänsyn härtill anser jag i likhet med kommittén och en övervägande remissopinion att tyngdpunkten hos skyddet för integriteten gentemot angrepp med teknisk apparatur i första hand måste läggas på straffrättsliga åtgärder. Att på detta sätt använda straffet som primär sanktionsform när det gäller handlingar som kan utgöra mycket kännbara kränkningar av enskilda personers intressen torde inte heller strida mot

vedertagna principer i svensk rätt. En straffrättslig reglering medför dessutom den fördelen att apparatur som använts för integritetsangrepp kan förverkas. Jag delar även kommitténs uppfattning att det vid sidan av bestämmelser om straffsanktioner finns behov av en ordning som innebär att den som utsatts för obehörig avlyssning blir berättigad till skadestånd för det lidande som kan ha vållats honom genom avlyssningen. En sådan reglering framstår inte bara som skälig utan kan även väntas få en betydande preventiv effekt.

Jag föreslår därför att nya regler införs av den innebörden att olovlig avlyssning straffsanktioneras, att skadestånd skall kunna utdömas för det lidande som genom den olovliga avlyssningen kan ha vållats den kränkta samt att näringsrättsliga åtgärder införs i den utsträckning sådana åtgärder både kan förväntas medföra ett beaktansvärt skydd för den personliga integriteten och framstår som praktiskt genomförbara. Den närmare utformningen av dessa nya bestämmelser kommer jag att återvända till längre fram.

Frågan om skydd för den personliga integriteten mot bl. a. otillbörlig avlyssning och fotografering har på senare tid även varit föremål för nordiska överläggningar. Nordiska rådet har antagit två rekommendationer rörande lagstiftning på integritetsskyddets område. I den ena (27/1971) uppmanas regeringarna att vidta åtgärder för att åstadkomma ett effektivt skydd av privatlivets fred på de områden där ett tillfredsställande skydd nu inte föreligger. Den andra rekommendationen (13/1972) går ut på att regeringarna skall sträva efter att uppnå enhetlighet om verkningarna av de regler som man ämnar genomföra beträffande privata personregister. Nordiska ministerrådet har i sina berättelser till Nordiska rådets 20:e och 21:a sessioner vidare framhållit att man här står inför ett nytt lagstiftningsområde och att det därför är angeläget att man söker komma fram till enhetliga värderingar angående behovet av skydd för den personliga integriteten och på grund härav också strävar efter principiellt enhetliga lösningar.

Som jag tidigare redovisat (4.1) har lagstiftning till skydd mot obehörig avlyssning med hjälp av teknisk apparatur genomförts i Danmark, Finland och Norge medan motsvarande lagstiftning f. n. saknas i vårt land. Med hänsyn härtill är det sålunda inte bara angeläget att svensk lagstiftning inom det berörda området av integritetsskyddet kommer till stånd så skyndsamt som möjligt utan även att man vid utformningen av dessa nya bestämmelser söker tillgodose de tidigare redovisade önskemålen om principiellt enhetliga lösningar.

7.2 Utformningen av straffbestämmelserna

Kommittén har föreslagit att det straffrättsliga skyddet mot avlyssning skall gälla endast för sådana lokaler eller platser som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Denna avgränsning av det straffbara området har kritiserats av flera remissinstanser.

För egen del vill jag till en början betona att jag i princip delar kommitténs uppfattning att den enskildes behov av skydd för sina privata angelägenheter gör sig särskilt starkt gällande inom hans bostad, vilket område ju också är primärt skyddat enligt gällande bestämmelser om hemfridsbrott och olaga intrång i 4 kap. 6 § BrB. Jag är vidare medveten om att det från rent juridiskt-systematisk synpunkt kan framstå som en betydande fördel om de nya reglerna om olovlig avlyssning kan anknytas till dessa redan gällande straffbestämmelser. Den av kommittén förordade ordningen skulle emellertid innebära att det inte kommer att finnas något som helst skydd mot olovlig avlyssning på platser där det likväl från den enskildes synpunkt sett kan framstå som minst lika önskvärt att det ges ett effektivt skydd mot hemliga åtgärder för att avslöja hans privata förhållanden. Enligt min mening har sålunda även butikskunder, restaurangbesökare, gäster eller andra tillfälliga besökare som uppehåller sig i annans bostad eller personer som befinner sig i bilar eller liknande ett berättigat krav på att kunna känna sig trygga gentemot åtgärder av det slag som det här är fråga om. Att t. ex. en restaurangägare skulle ha rätt att i hemlighet avlyssna privata samtal mellan gästerna i hans lokal finner jag klart otillfredsställande. Enligt min mening bör därför obehörig avlyssning var den än äger rum i princip kunna bedömas som ett brott mot den personliga integriteten. Enbart den omständigheten att en avlyssning företas på en plats som den som blir utsatt för kränkningen saknar förfoganderätten över bör sålunda inte tilläggas någon avgörande betydelse i detta sammanhang. Min slutsats blir därför att de nya bestämmelserna om olovlig avlyssning inte lämpligen bör begränsas till de platser som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång.

Vid utformningen av de nya bestämmelserna har kommittén valt att beivra såväl öppna som dolda angrepp med hjälp av avlyssningsapparat. Såsom dåvarande departementschefen framhöll i direktiven till kommittén och i överensstämmelse med vad jag själv här inledningsvis har anfört är emellertid det utmärkande för flertalet av de apparater som det nu är fråga om att de möjliggör att man i hemlighet kan inhämta upplysningar om annans privata förhållanden. Det är sålunda framför allt de egenskaper hos apparaturen som medger att den kan användas helt dold som gör den så farlig, eftersom den enskilde på grund härav oftast saknar möjligheter att skydda sina privata angelägenheter mot denna typ av integritetsangrepp. Under sådana förhållanden anser jag det vara mest angeläget att samhället söker stävja missbruket av dolda avlyssningsapparater till men för individens integritet. Öppna integritetsangrepp i syfte att olovligen skaffa information om annans privata angelägenheter torde bli sällsynta. I den mån sådana kan komma att företas, kan även de visserligen anses straffvärda, men den enskilde har dock i dessa fall helt andra möjligheter att själv vidta åtgärder till förekommande av sådant missbruk. Vidare torde det redan nu finnas möjligheter att i vissa fall beivra sådana förseelser med stöd av bestämmelserna om ofredande i 4 kap 7 § BrB. Under vissa omständigheter kan även brott

mot upphovsrätten föreligga. Jag anser således att det föreslagna utbyggda skyddet mot integritetsangrepp med hjälp av akustisk apparatur i princip bör begränsas till att avse sådant missbruk som utförs med dold apparatur. En sådan lösning synes även stämma bäst överens med den reglering på detta område som redan gäller i andra nordiska länder.

Kommitténs förslag att avlyssnings- och inspelningsapparat inte skall få begagnas på arbetsplats utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd har föranlett starkt delade meningar bland remissinstanserna. Förslaget, som bör ses mot bakgrund av det förhållandet att kommittén avsett att inom de områden som omfattas av bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång söka reglera inte bara den användning av sådan apparatur som sker i hemlighet utan även det öppna bruket av dessa tekniska hjälpmedel, har i sina huvuddrag tillstyrkts av löntagarorganisationerna. Från andra håll har förslaget däremot mötts av såväl principiella betänkligheter som olika påpekanden avseende författningsmässiga hinder och praktiska tillämpningssvårigheter.

Jag har i det föregående föreslagit en ordning som innebär att det utbyggda skyddet mot integritetskränkningar med hjälp av akustisk apparatur skall omfatta endast sådan obehörig avlyssning som sker med hjälp av dold apparatur. Överfört på arbetslivet medför denna lösning att all hemlig avlyssning på arbetsplatser i princip blir förbjuden. Detta innebär att bara sådan avlyssning med hjälp av dold apparatur som sker med de anställdas vetskap och samtycke blir tillåten. Det kan enligt min mening inte heller finnas något berättigat behov inom arbetslivet av en mer vidsträckt rätt på detta område.

Vad åter gäller den användning av nu aktuell apparatur som sker öppet finns det till en början skäl framhålla att det här i många fall är fråga om naturliga hjälpmedel av typ snabbtelefoner och personsökare som normalt inte skapar några som helst problem från integritetsskyddssynpunkt. Några bestämmelser för att reglera användningen av sådan apparatur synes mig inte behövliga. Detsamma gäller användningen av t. ex. bandspelare för protokollering av vad som sägs vid ett sammanträde. När det däremot gäller sådan avlyssning eller inspelning som sker för att kontrollera viss tillverkning eller andra arbetsmoment intar jag i likhet med löntagarorganisationerna en motsatt ståndpunkt. Personalavlyssning kan inte vara motiverad annat än möjligen i rena undantagssituationer, t. ex. om en sådan åtgärd av någon anledning skulle krävas för att tillgodose arbetstagarnas säkerhet. Enligt min mening bör den i sistnämnda fall inte tillåtas utan stöd i kollektivavtal. Det är mot bakgrund härav klart att det finns ett behov av en reglering av denna fråga. Jag vill emellertid i detta sammanhang hänvisa till vad chefen för dåvarande inrikesdepartementet anförde i riksdagen den 1 november 1973 (prot. 1973:124 s. 81) med anledning av en fråga angående övervakning av arbetstagare med hjälp av intern television nämligen att frågor av detta slag bör lösas i första hand genom förhandlingar mellan arbetsgivaren och berörda arbetstagarorganisationer. Den sålunda angivna principen bör

givetvis vara tillämplig även i fråga om den typ av tekniska hjälpmedel som är aktuell i detta sammanhang. Vid sådant förhållande och då frågan om de författnings- och avtalsmässiga förutsättningarna för en sådan ordning nu är föremål för utredning inom arbetsrättskommittén (In 1971:03) finner jag övervägande skäl tala för att man i detta sammanhang även för arbetsplatsernas del nöjer sig med att reglera den hemliga användningen av akustiska hjälpmedel. Jag vill tillägga, att om frågan inte skulle få sin lösning inom ramen för de avtal som kan komma till stånd på grundval av resultatet av arbetsrättskommitténs arbete, kommer jag att omedelbart ompröva min ståndpunkt i denna fråga.

Beträffande utformningen av de nya straffrättsliga bestämmelserna till skydd för den personliga integriteten mot angrepp med akustisk apparatur delar jag kommitténs uppfattning att det är nödvändigt att använda förhållandevis allmänt hållna beskrivningar av själva det straffvärda beteendet. I annat fall riskerar man att gärningar som kan vara väl så straffvärda som de vilka omfattas av gärningsbeskrivningen blir mer eller mindre godtyckligt utelämnade från det straffbara området. Det är således inte möjligt att exakt beskriva vare sig själva gärningen eller de akustiska apparater som kan komma att omfattas av förbudet. Av vad jag tidigare har anfört framgår att de nya straffbestämmelserna skall rikta sig mot all obehörig avlyssning som sker i hemlighet, dvs. med hjälp av dold apparatur eller under andra förhållanden som innebär att den som blir utsatt för åtgärden är helt omedveten därom. I motsats till vad som förordats av kommittén bör sålunda reglernas tillämpningsområde inte begränsas i lokalt hänseende. På grund härav synes det emellertid nödvändigt att söka åstadkomma sådana avgränsningar i lagtexten att de företeelser som skall skyddas blir särskilt angivna. I annat fall skulle t. ex. en ornitolog som lyssnar på fåglar eller den legitima användningen av talregistreringsapparater m. m. kunna komma att omfattas av den nya bestämmelsen. Jag föreslår därför — i överensstämmelse med vad som gäller i dansk och norsk rätt — att det nya straffbudet utformas på det sättet att skyddet mot hemlig avlyssning i första hand begränsas till att omfatta samtal mellan andra. Även om hemlig avlyssning eller upptagning av annat än tal kan utgöra en kränkning av den personliga integriteten framstår det enligt min mening som mest angeläget med ett straffskydd för just muntliga kommunikationer. Härigenom uppnås även en önskvärd tydlighet i straffbudet. För att inte t. ex. diktamina skall falla utanför det straffbara området bör bestämmelsen dessutom skydda tal i enrum.

I detta sammanhang uppkommer också frågan huruvida skyddet mot olovlig avlyssning med dold apparatur skall gälla även vid olika sammankomster. En åtskillnad måste därvid göras mellan å ena sidan sammankomst vartill allmänheten har tillträde och å andra sidan sammankomst till vilken allmänheten inte äger tillträde. Beträffande det försträmda slaget av sammankomster har kommittén föreslagit att den straffrättsliga regleringen inte skall bli tillämplig. De remissinstanser som särskilt yttrat sig i denna fråga har tillstyrkt eller lämnat detta förslag

utan erinran. Även jag hyser den uppfattningen att tillräckliga skäl inte föreligger att utsträcka skyddet mot de integritetskränkande åtgärder som nu är i fråga till att avse även sammankomster som allmänheten har tillträde till. Det bör därför även i fortsättningen i princip vara tillåtet för deltagare eller åhörare att vid allmän sammankomst använda bandspelare och andra tekniska hjälpmedel för att lyssna till och upptaga vad som där öppet försiggår. För övrigt torde såsom kommittén framhållit den omständigheten att sammankomsten är offentlig anses innebära att ett tyst medgivande föreligger från anordnarens sida att de närvarande får bruka teknisk apparatur. Skulle däremot begagnandet av den akustiska apparaturen ske på ett störande sätt eller utgöra ett led i en kränkning av någons upphovsmannarätt, torde åtgärden liksom hittills kunna beivras. Ej heller anser jag att det i detta sammanhang finns anledning att vidta någon ändring i vad som f. n. gäller beträffande myndigheters sammankomster som är öppna för allmänheten, t. ex. domstolsförhandlingar. Som jag tidigare har anfört gäller i fråga om domstols offentliga förhandlingar enligt 5 kap. 9 § RB att det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Om ordföranden finner att en privat bandupptagning t. ex. är störande kan han förbjuda den (jfr JO 1969 s. 39). Den som inte efterkommer en sådan föreskrift kan enligt 9 kap. 5 § RB dömas till böter. Skulle däremot ena parten under rättegången i hemlighet med hjälp av tekniska hjälpmedel avlyssna eller spela in motparternas interna överläggningar torde straffansvar för ett sådant förfarande kunna komma i fråga enligt den av mig föreslagna nya bestämmelsen (jfr JO 1968 s. 165).

Vad åter angår frågan om integritetsskydd vid sammankomst vartill allmänheten inte har tillträde ställer sig saken något annorlunda. Kommittén har i denna del uttalat att det bör vara förbjudet för enskild att spela in på band vad som avhandlas på sådan sammankomst eller att på annat sätt bereda utomstående möjlighet att åhöra vad som där förekommer eftersom sådana åtgärder i och för sig innefattar en kränkning av övriga deltagares integritet. Detta ställningstagande baseras på uppfattningen att det här inte föreligger några särskilda skäl som kan motivera att förfarandet bör vara tillåtet utan tvärtom talar andra synpunkter för ett förbud. Kommittén pekar därvid på att det i annat fall bl. a. föreligger risk för att inspelningar från sådana sammankomster deltagarna ovetande kommer i utomståendes händer. Kommitténs överväganden i denna del har under remissbehandlingen föranlett endast några uttalanden av delvis kritisk innebörd.

Jag är ense med kommittén att vad som avhandlas vid ett sammanträde eller annan sammankomst till vilken allmänheten inte har tillträde inte bör de närvarande ovetande kunna komma till utomståendes kännedom. Skyddet mot olovlig avlyssning eller inspelning bör således i princip omfatta även sådana sammankomster. Som jag tidigare har anfört har jag emellertid föreslagit att den nya straffbestämmelsen i första hand skall

rikta sig mot olovlig avlyssning eller inspelning i hemlighet av andras samtal, dvs. samtal som vederbörande inte själv deltar i. Fråga uppstår då om det även vid sammankomster som inte är offentliga bör finnas ett skydd mot att någon som deltar i mötet de andra ovetande på mekanisk väg tar upp vad de säger. Problemställningen är här en helt annan än vid övriga fall av olovlig inspelning. Intresset av skydd kan enligt min mening inte anses vara detsamma när det gäller mötesdeltagarna sinsemellan som beträffande hemliga inspelningar av interna samtal mellan utomstående personer. Inspelningen har ju i det första fallet endast till följd att vad som har sagts mellan deltagarna blir bevarat på annat sätt än genom minnesfunktioner och eventuella skriftliga uppteckningar. Det finns sålunda anledning anta att en inspelning vid ett slutet möte i övervägande antalet fall enbart fyller en rent praktisk funktion. Visserligen kan det som kommittén påpekat finnas risker för att en inspelning som tagits upp vid ett slutet möte sedermera kan komma i en utomståendes besittning. En sådan fara kan emellertid alltid sägas föreligga beträffande information som av olika anledningar bör undandras andras kännedom. Jag har därför kommit till slutsatsen att de regler som enligt vad jag tidigare har anfört bör finnas till skydd för den som deltar i sammankomster som inte är offentliga skall avse endast den som inte deltar i överläggningarna eller som har berett sig tillträde till sammankomsten på ett obehörigt sätt. En sådan lösning innebär också att överensstämmelse även på denna punkt nås mellan de svenska reglerna och vad som f. n. gäller i Danmark och Norge.

Kommittén har övervägt om det finns anledning att — i likhet med vad som gäller om telefonavlyssning — föreslå att polis eller andra myndigheter skall få en särskild rätt att använda integritetsfarlig apparatur i sitt arbete med att bekämpa brott. Kommittén har dock stannat för att detta inte bör vara möjligt. Denna ståndpunkt har lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser men har också kritiserats av en del instanser. Sålunda har domarföreningen ifrågasatt om inte det ovillkorliga integritetsskyddet bör vika för att underlätta brottsbekämpningen, under förutsättning att det ges stränga processuella garantier mot missbruk, i analogi med bestämmelserna om telefonavlyssning. Länsstyrelserna i Älvsborgs och Kalmar län anser att frågan om användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte bör övervägas ytterligare och överåklagaren i Malmö har föreslagit att polisen efter domstols prövning bör medges rätt att använda integritetsfarlig apparatur i samtliga de fall där förutsättningar för anordnande av telefon- och postkontroll är uppfyllda.

Jag delar i allt väsentligt de synpunkter som kommittén anfört mot en användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte. Jag anser sålunda att det f. n. inte finns skäl att tillåta polisen att använda sådan apparatur i strid med de allmänna bestämmelser som enligt vad jag nyss har anfört bör gälla för olovlig avlyssning. Jag vill i detta sammanhang också hänvisa till vad jag har uttalat i direktiven till de sakkunniga som jag nyligen fått Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla för att göra

en översyn av de olika regler som nu finns om telefonavlyssning (Ju 1974:08). Jag framhåller därvid bl. a. att även om telefonavlyssning otvivelaktigt är en effektiv spaningsmetod vid vissa slag av mycket allvarliga brott som är svåra att komma åt enbart med andra metoder bör det emellertid med hänsyn till ingreppets karaktär inte få förekomma i andra fall än då det motiveras av starka samhällsintressen. De sakkunniga bör, framhålls det, därför överväga om gällande regler om tillämpningsområdet för telefonavlyssning innefattar en lämplig avvägning mellan intresset av ett starkt skydd för den enskildes privatliv och samhällets intresse av effektiva medel i brottsbekämpningen. I direktiven anförs vidare att en viktig uppgift för de sakkunniga blir att undersöka om det är möjligt att ytterligare stärka rättssäkerhetsgarantierna vid telefonavlyssning. I detta syfte bör de se över bl. a. reglerna om förfarandet vid tillståndsprövningen. En annan fråga som bör uppmärksammas vid utredningsarbetet är om kretsen av de personer som har rätt att ta del av det upptecknade materialet kan begränsas ytterligare. Dessutom uttalar jag bl. a. att under översynen av telefonavlyssningsreglerna kan frågor om förstärkning av integritetsskyddet på området aktualiseras. I den mån sådana frågor har omedelbart samband med det givna lagstiftningsuppdraget bör de sakkunniga kunna föreslå reformer också i sådana hänseenden. De sakkunniga bör därvid samråda med integritetsskyddskommittén. De sakkunniga bör även vara oförhindrade att — om det visar sig nödvändigt — föreslå sådana ändringar i 1952 års lag om särskilda tvångsmedel i vissa brottmål som föranleds av översynen beträffande reglerna om telefonavlyssning.

Med hänsyn till det nära samband som råder mellan den översyn som den tillsatta utredningen sålunda kommer att företa beträffande bestämmelserna om telefonavlyssning vid förundersökning m. m. och frågan om användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte finns det enligt min mening anledning för utredningen att även ta upp denna fråga.

Sammanfattningsvis vill jag sålunda föreslå en straffbestämmelse som riktar sig mot olovlig avlyssning eller inspelning som sker i hemlighet, dvs. i regel med hjälp av dold apparatur oberoende av var denna olovliga avlyssning eller upptagning äger rum. Bestämmelsen bör omfatta avlyssning eller upptagning av samtal mellan andra, tal i enrum och förhandlingar vid sammanträden eller sammankomster vartill allmänheten inte har tillträde, om gärningsmannen inte själv deltar i förhandlingarna eller om han obehörigen har berett sig tillträde till sammanträdet eller sammankomsten. Brottet bör betecknas som olovlig avlyssning och regleras i en särskild ny paragraf i 4 kap. BrB. Denna paragraf bör placeras efter straffbestämmelsen om intrång i förvar i nämnda kapitel och betecknas 9 a §. Från straffbudet bör undantas sådana fall av olovlig avlyssning som nu straffsanktioneras enligt 4 kap. 8 § BrB såsom brytande av telehemlighet.

Den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen till skydd mot anbringande av tekniska hjälpmedel för avlyssning eller inspelning har

tillstyrkts av alla remissinstanser som har yttrat sig i frågan.

Kommittén har pekat på att angrepp på annans integritet med teknisk apparatur typiskt sett försiggår i olika moment. Det första momentet består då i att apparaturen anbringas. En radiosändare placeras i en viss lokal eller en anordning för telefonavlyssning ansluts till en telefonapparat. Det andra momentet består sedan i att den anbragta apparaturen används, dvs. radiosändaren sätts i funktion eller telefonavlyssningen börjar. I detta andra moment ingår självfallet också att man till en början gör en bandinspelning som senare avlyssnas. Det ligger i sakens natur att det inte sällan kan bli svårt att styrka att en avlyssnings- eller inspelningsapparat som påträffats under sådana omständigheter att man kan utgå ifrån att den som anbringat den haft uppsåt att i hemlighet avlyssna eller spela in andras samtal, verkligen också har använts för detta ändamål. Under sådana förhållanden anser jag det välmotiverat att i preventivt syfte straffbelägga även ett hemligt anbringande av sådan apparatur som det här är fråga om. Med en sådan ordning vinner man samtidigt den fördelen att apparaturen kan förklaras förverkad enligt bestämmelserna i 36 kap. 2 § BrB, eftersom anbringandet då kommer att vara en befattning med apparaturen som utgör brott enligt BrB. Den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen i denna del bör emellertid utformas på ett något annorlunda sätt än vad kommittén förordat. Behovet av ändring hänger bl. a. samman med det förhållandet att jag i motsats till kommittén inte velat begränsa den nya straffbestämmelsens räckvidd till endast sådan avlyssning eller upptagning som sker på vissa platser utan tillstånd av den som förfogar över platsen i fråga. Av vad jag tidigare har anfört framgår vidare att en olovlig avlyssning ibland kan utgöra även ett brott mot telehemlighet som bestraffas enligt 4 kap. 8 § BrB, t. ex. vid olovlig avlyssning av andras telefonsamtal. Med utgångspunkt i principen om en så vitt möjligt likformig behandling av likartade fall bör därför anbringandet av t. ex. en telefonadapter i avsikt att olovligen bereda sig tillträde till ett telefonmeddelande straffsanktioneras, om straff införs mot att anbringa t. ex. en radiosändare i en telefon för att avlyssna vad som sker i ett rum eller annat utrymme, där en telefonapparat är uppställd. Jag föreslår därför att den nya bestämmelsen får omfatta både det fallet där anbringandet av apparaten skett med uppsåt att föröva sådan gärning som enligt vad jag tidigare har förordat utgör olovlig avlyssning och det där installationen sker för att söka bryta telehemligheten på sätt som sägs i 4 kap. 8 § BrB. Från en straffbestämmelse med denna innebörd måste undantag dock göras för fall då gärningsmannen är förfallen till ansvar för fullbordat brott. Annars skulle denne kunna drabbas av dubbla straffsanktioner. Eftersom bestämmelsen i 4 kap. 8 § BrB om brytande av telehemlighet även avser telexmeddelande bör förfarandet i lagtexten beskrivas som anbringande av tekniskt hjälpmedel och inte såsom kommittén föreslagit som ett anbringande av tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Då ansvar ådöms enligt denna bestämmelse, bör som brottsbenämning användas, när fråga är om bry-

tande av telehemlighet, förberedelse till brytande av telehemlighet samt, när fråga är om olovlig avlyssning, förberedelse till olovlig avlyssning.

7.3 Regler om åtal

Kommittén har förordat att varken olovlig avlyssning eller förberedelse till sådant brott bör få åtalas, om inte målsäganden anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Bestämmelsen om åtal i 4 kap. 11 § BrB bör därför enligt kommittén ändras i enlighet därmed. Kommitténs förslag till åtalsregel har inte föranlett någon erinran vid remissbehandlingen.

Enligt 4 kap. 11 § BrB får bl. a. hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt, ofredande som inte förövats på allmän plats eller intrång i förvar åtalas av åklagare endast om målsägande anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Kommittén, vars föreslagna straffbestämmelse om olovlig avlyssning — som tidigare redovisats — sluter an till gällande rätts bestämmelser om hemfridsbrott och olaga intrång, anser att det ligger nära till hands att även beträffande regler om åtal jämföra olovlig avlyssning med hemfridsbrott och olaga intrång. Kommittén har framhållit att åklagares åtalsrätt när det gäller hemfridsbrott och olaga intrång har inskränkts av i huvudsak två skäl. För det första har man ansett att dessa brott är förhållandevis vanligt förekommande. Genom att föreskriva särskilda villkor för åtal när brottet inte är grovt kan man undvika att polis- och åklagarmyndigheternas arbetsbörda belastas i opåkallat hög grad. För det andra kan ett åtal ibland strida mot målsägandens intresse. Han kan sålunda önska undgå den publicitet som ett åtal kan föra med sig. Kommittén uttalar för sin del i detta sammanhang att en bestämmelse som syftar till att på visst sätt skydda den enskildes integritet självfallet inte bör tillämpas så att den enskildes integritet kränks på annat sätt. Hänsyn bör därför i stor utsträckning tas till målsägandens intresse. Det andra av de båda skäl som ansetts motivera en inskränkning av åklagares åtalsrätt i fråga om hemfridsbrott och olaga intrång gör sig alltså, menar kommittén, med stor styrka gällande också beträffande olovlig avlyssning. Enligt kommitténs mening bör följaktligen enahanda villkor som gäller för rätt till åtal för hemfridsbrott och olaga intrång gälla i fråga om olovlig avlyssning. Det förutsätts därvid att det endast i sällsynta undantagsfall kommer att föreligga skäl att finna åtal vara påkallat ur allmän synpunkt, när målsäganden önskar att åtal inte skall väckas. Beträffande motsvarande spörsmål i fråga om den gärning av förberedande natur som särskilt straffbeläggs i det av kommittén föreslagna tredje stycket av 4 kap. 6 a § BrB har kommittén anförts att målsägandens intresse av att få inverka på åtalsfrågan inte kan anses väga lika tungt som i fråga om en fullbordad integritetskränkning, eftersom rättegången i detta fall inte kan antas i särskilt hög grad komma att ställa hans enskilda förhållanden i

blickpunkten. Enligt kommittén kan man emellertid inte heller i detta sammanhang frångå hans egen inställning till frågan om åtal all betydelse. Det skulle vidare vara i viss mån säregt om lagstiftningen skulle föreskriva strängare villkor för åtal när fråga är om fullbordat brott än när gärningen avbrutits på ett förberedande stadium.

Jag delar i princip de synpunkter på utformningen av åtalsreglerna som kommittén anlagt. Det ligger även enligt min mening i sakens natur att stor hänsyn bör tas till målsägandens egen inställning när det gäller frågan huruvida ett brott som innebär ett angrepp mot hans personliga integritet skall beivras. Jag har emellertid med avvikelse från kommitténs förslag förordat en straffbestämmelse som innebär att all olovlig avlyssning som görs i hemlighet, oberoende av var åtgärden äger rum, bör straffsanktioneras. Denna lösning får bl. a. till följd att olovlig avlyssning på platser som allmänheten har tillträde till, t. ex. i butiker eller på restauranger, kommer att falla under det nya straffbudet. Brott av detta slag bör enligt min mening, på grund av det allmänna samhällsintresse som får anses föreligga att över huvud taget kunna beivra brott som förövas på allmänna platser, ligga under åklagares allmänna åtalsplikt. I övriga fall bör emellertid med hänsyn till målsägandens intresse angivelse från denne föreligga för att åtal skall få anställas, om inte åtal finnes vara påkallat ur allmän synpunkt. Motsvarande regler bör även gälla då det är fråga om förberedelse till olovlig avlyssning. Däremot bör det beträffande förberedelse till brytande av telehemlighet, i likhet med vad som f. n. gäller för det fullbordade brottet, inte råda någon inskränkning i åklagares plikt att väcka åtal för sådant brott. Jag föreslår att bestämmelsen om åtal i 4 kap. 11 § BrB utformas i enlighet med de av mig här uppdragna riktlinjerna.

7.4 Skadestånd

Kommittén har förordat att den som utsätts för olovlig avlyssning bör få rätt till skadestånd för det lidande som kan ha vållats honom genom denna åtgärd. När det gäller utformningen av en bestämmelse härom har kommittén valt att i den numera upphävda 6 kap. 3 § strafflagen (SL) göra en hänvisning till den föreslagna straffbestämmelsen om olovlig avlyssning. Kommitténs förslag till en sådan skadeståndsregel har tillstyrkts av flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan. RÅ och överåklagaren i Stockholm har tillagt att det enligt deras mening synes följdriktigt att det öppnas möjlighet att utdöma ideellt skadestånd även vid brytande av post- eller telehemlighet.

Bestämmelserna i 6 kap. 3 § första stycket SL, enligt vilket lagrum vedergällning skulle givas för lidande, som genom brott mot personliga friheten eller genom ärekränkande gärning får anses någon tillskyndat, har sålunda upphävts och ersatts med vissa bestämmelser i den nya skadeståndslagen. Vad särskilt gäller ersättning för lidande till följd av vissa brottsliga gärningar så innebär dessa nya regler att den skadelidandes

ställning förbättras i vissa avseenden för att – som jag uttalat i prop. 1972:5 – åstadkomma en närmare anpassning till modern rättsuppfattning. Sålunda har bestämmelserna om skyldighet att utge ersättning för lidande till följd av brott utvidgats till att omfatta också vissa andra fall av brottsligt ofredande än brott mot den personliga integriteten. Vidare har ersättning för lidande genom ärekränkning utvidgats till att gälla även ”dylik brottslig gärning”. I specialmotiveringen till den nya bestämmelsen finns en närmare redogörelse för innebörden av den nya reformen. Vid en genomgång av de brott som kunde tänkas medföra ersättning för personligt lidande enligt de nya bestämmelserna anförde jag beträffande brotten i 4 kap. BrB bl. a. att hemfridsbrott (4 kap. 6 § första stycket BrB) regelmässigt innefattar ett ofredande och att även olaga intrång (4 kap. 6 § andra stycket BrB) under vissa förhållanden bör kunna betecknas som ofredande i förslagets mening. Vidare uttalade jag att själva brottet ofredande enligt 4 kap. 7 § BrB självfallet hör hit. Jag konstaterade till slut i detta sammanhang att den gjorda uppräkningsen inte hade anspråk på att vara fullständig. Det kunde sålunda enligt min mening inte uteslutas att ersättning för lidande bör utgå även vid andra brott än de här nämnda. Jag ansåg emellertid att det fick ankomma på domstolarna att med beaktande av grunderna för stadgandet och dettas lydelse avgöra hur långt man bör gå när det gäller att genom skadeståndsansvar ingripa mot straffbara förfaranden, som innefattar angrepp på den personliga integriteten och därigenom förorsakar annan ett personligt lidande. Vad jag sålunda anförde godtogs av riksdagen.

På de grunder som kommittén anfört biträder jag dess förslag, att den som utsätts för olovlig avlyssning bör få rätt till skadestånd för det lidande som kan ha vållats honom genom avlyssningen. Som jag tidigare vid flera tillfällen påpekat finns det ett nära samband mellan det föreslagna nya brottet olovlig avlyssning och bestämmelsen om straff för brytande av post- eller telehemlighet. Jag delar därför den uppfattning som framförts av några remissinstanser att det i detta sammanhang också bör öppnas möjlighet att utdöma ideellt skadestånd vid brott mot de i 4 kap. 8 § BrB givna bestämmelserna om brytande av post- eller telehemlighet. Vidare föreligger stora likheter mellan de nu nämnda brotten och intrång i förvar 4 kap. 9 § BrB. Ersättning för lidande bör således i princip kunna tillerkännas även den som utsätts för ett brott av detta slag. En sådan lösning som innebär att man får en enhetlig skadeståndsrättslig reglering för alla fridsbrott torde för övrigt också ligga väl i linje med vad som anfördes vid skadeståndslagens tillkomst. Den av mig förordade ordningen innebär även ett närmande till t. ex. dansk rätt där ideellt skadestånd medges för bl. a. kränkning av en persons ”fred eller ære”. Jag föreslår därför att 5 kap. 1 § skadeståndslagen ändras på det sättet att där givna bestämmelser om ersättning för lidande blir tillämpliga vid brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning. Beträffande frågor om bl. a. storleken av ersättning för lidande enligt bestämmelsen i 5 kap. 1 § skadeståndslagen

kan jag i detta sammanhang nöja mig med att hänvisa till vad jag har anfört i frågan i specialmotiveringen till denna bestämmelse.

7.5 Regler om rättegången

Ett spörsmål som inte behandlats av kommittén och inte heller berörts av någon av remissinstanserna gäller frågan om offentlighet vid domstolsförhandling. Problemet kan emellertid inte förbigås i detta sammanhang. Huvudprincipen i svensk rätt återfinns i 5 kap. 1 § RB. I denna paragrafs första stycke stadgas att förhandling vid domstol skall vara offentlig. Från denna huvudregel finns undantag som anges i paragrafens övriga stycken. Enligt andra stycket får rätten förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar om det kan antas, att vid förhandlingen skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, eller att till följd av offentligheten något kan uppenbaras, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hållas hemligt för främmande makt. Förordnande, som nu har nämnts, får också meddelas om anledning förekommer att till följd av offentligheten yrkeshemlighet skulle röjas. Enligt paragrafens tredje stycke får vidare rätten i mål om ansvar för utpressning, om målsäganden begär det eller rätten på annan grund finner det lämpligt, förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner att offentligheten skulle vara till men för utredningen. Vidare skall i brottmål, när skäl är därtill, förhandling som angår personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt, äga rum inom stängda dörrar. Enligt fjärde stycket får vissa förhör hållas inom stängda dörrar och i femte stycket föreskrivs att om det i andra fall är föreskrivet för särskilt fall, att förhandling får hållas inom stängda dörrar, skall det gälla. Bestämmelser i detta ämne finns i bl. a. giftermålsbalken, föräldrabalken och lagen (1931:152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. Någon bestämmelse som skyddar målsäganden mot att hans personliga angelägenheter kan komma att röjas vid rättegång om ansvar för brott som innebär angrepp mot hans personliga integritet finns således inte, om man undantar regeln i 5 kap. 1 § tredje stycket i fråga om mål om ansvar för utpressning, vilken regel tillkom för att i möjligaste mån förebygga den olägenhet som består i att det genom rättegång mot en utpressare kan komma att ges en ökad offentlighet åt just sådana förhållanden som målsäganden velat dölja (se prop. 1934:15). Som jag tidigare betonat i samband med utformningen av de nya bestämmelserna om åtal för olovlig avlyssning och förberedelse därtill bör när det gäller brott av hithörande slag skälig hänsyn om möjligt tas till målsägandens intressen. Det torde ligga i sakens natur att ett brott som olovlig avlyssning kan leda till att högst personliga förhållanden kan komma att

bli röjda genom brottet och att ett uppenbarande av dessa förhållanden vid en offentlig domstolsförhandling av målsäganden kan upplevas som så besvärande att syftet med lagstiftningen i viss mån anses förfelat. Nämda förhållande torde inte sällan kunna få till följd att en målsägande drar sig för att anmäla ett fall av olovlig avlyssning för polisen för att inte riskera att vissa uppgifter om hans privatliv dras fram i offentlighetens ljus vid en kommande domstolsförhandling mot gärningsmannen. För att den föreslagna nya lagstiftningen om olovlig avlyssning inte skall få sådana följder bör ett tillägg göras till nuvarande bestämmelser i 5 kap. 1 § tredje stycket RB. I samband därmed synes det också finnas anledning att ge dessa regler en något annorlunda utformning än de f. n. har. Jag föreslår sålunda att nämnda bestämmelser ändras så att förutom i mål om ansvar för utpressning även i mål om ansvar för olovlig avlyssning förhandling får hållas inom stängda dörrar, om rätten finner att offentligheten skulle vara till men för enskild. Jag vill framhålla att eftersom sådant men nästan alltid får antas föreligga i mål om utpressning torde ifrågavarande ändring inte komma att leda till någon skillnad i sak i förhållande till vad som f. n. gäller beträffande möjligheten att hålla förhandling inom stängda dörrar i mål om ansvar för brott av detta slag. Eftersom bestämmelsen i 4 kap. 8 § BrB om brytande av post- eller telehemlighet kan innefatta olovlig avlyssning och då såväl mål om ansvar enligt denna paragraf som jämlikt 4 kap. 9 § om intrång i förvar kan tänkas beröra högst personliga förhållanden anser jag det för enhetlighetens skull följdriktigt att även förhandlingar i sådana mål skall kunna hållas inom stängda dörrar.

I skadeståndslagen (1972:207) stadgas i 5 kap. 1 § att bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada skall tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning. I motiven till denna lagstiftning uttalas att bland förmögenhetsbrott som samtidigt kan innebära ofredande, som avses i nyssnämnda lagrum, bör också nämnas utpressning (9 kap. 4 § BrB) och försök till detta brott. Talan om ersättning för lidande i samband med utpressning kan således komma att föras med stöd av skadeståndslagens regler och en sådan talan behöver inte nödvändigtvis alltid vara kumulerad med en ansvarstalan. Vid sådant förhållande anser jag det lämpligt att bestämmelsen i 5 kap. 1 § tredje stycket RB, såvitt avser utpressning, i motsats till vad som nu gäller inte bör omfatta enbart mål om ansvar utan även mål om ersättning för skada på grund av sådant brott. Jag har också föreslagit att reglerna i 5 kap. 1 § skadeståndslagen om skadestånd för lidande som någon tillfogar annan genom brott skall omfatta jämväl brotten olovlig avlyssning, brytande av post- och telehemlighet och intrång i förvar. Vid sådant förhållande bör möjligheten till att hålla förhandling inom stängda dörrar inte heller i dessa fall begränsas till enbart mål om ansvar för sådant brott.

7.6 Näringsrättsliga åtgärder

7.6.1 Allmänna överväganden

Som jag tidigare har påpekat är straff- eller skadeståndsrättsliga åtgärder inte de enda medel som står till buds när det gäller att söka skydda den personliga integriteten mot angrepp med hjälp av integritetsfarlig apparatur. Man kan vid sidan därav också tänka sig möjligheten att genom en reglering av näringsrättslig karaktär få en mer eller mindre omfattande kontroll över spridningen av sådana tekniska apparater som det här är fråga om. Sådana åtgärder skulle inte bara kunna förstärka skyddet mot integritetsangrepp med hjälp av skilda tekniska hjälpmedel utan också, såvitt nu gäller akustisk apparatur, få en direkt betydelse från brottsförebyggande synpunkt. De näringsrättsliga åtgärder som här kan vara aktuella avser import, tillverkning, försäljning eller innehav av viss apparatur. I gällande rätt har i fråga om tekniska apparater av nu diskuterat slag sådana åtgärder vidtagits enbart beträffande innehav och användning av radiosändare. Syftet med denna lagstiftning har emellertid inte varit att försvåra integritetsangrepp med sådan apparatur utan bestämmelsen ingår som ett led i strävandena att upprätthålla nödvändig ordning i eterutrymmet. I övrigt finns f. n. en liknande näringsrättslig reglering också i fråga om vissa varor eller vissa typer av apparater beträffande vilka man bedömt att det föreligger en påtaglig risk för att varan eller apparaturen skall komma att användas till men för någons säkerhet. Bestämmelser av detta slag återfinns bl. a. i explosivvaruförordningen (1949:341), vapenlagen (1973:1176) och förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. De varor eller apparater som nu nämnda bestämmelser omfattar har sålunda bedömts som så farliga för medborgarnas personliga säkerhet att en särskild reglering avseende bl. a. import, tillverkning, handel och innehav bedömts nödvändig. Beträffande all den akustiska apparatur som jag inledningsvis beskrivit kan det sägas att den i och för sig har sådana egenskaper att den förhållandevis lätt kan komma att missbrukas till skada för enskild person. Utgår man från enbart detta förhållande kan det därför måhända göras gällande att det här finns ett mycket omfattande behov av näringsrättsliga åtgärder. Som kommittén emellertid påpekat är en förutsättning för näringsrättsliga ingripanden av nu aktuellt slag att de kan vidtas någorlunda generellt. Så snart undantag från viss åtgärd måste tillåtas i stor utsträckning finns det sålunda anledning räkna med att effekten av åtgärden blir alltför uttunnad. För bedömningen av denna fråga är det som kommittén framhållit av största vikt att söka fastställa i vad mån och i vilken omfattning en viss apparatur har nyttiga användningsområden och i vilken utsträckning det mot bakgrund härav och med hänsyn till övriga föreliggande omständigheter finns möjlighet att i praktiken åstadkomma tillräcklig kontroll av reglernas efterlevnad.

Av kommitténs redogörelse framgår att en del av de akustiska apparater som jag tidigare beskrivit och som i och för sig kan användas på sätt som utgör fara för annans integritet har en mångfald olika nyttiga användningsområden, som det helt saknas anledning att inskrida mot. Förstärkare, högtalare, hörtelefoner och bandspelare har många personer av olika kategorier behov av i olika sammanhang. Det är därför inte praktiskt möjligt att ange några särskilda användningsområden som är typiska för dessa apparater. Mikrofoner finns av flera olika slag. Generellt sett förekommer mikrofoner i alla sammanhang där ljudupptagning sker. Detta gäller bl. a. vid gudstjänster, föreläsningar, konserter, musikinspelningar, diktamina, medicinsk verksamhet, vibrationsmätningar inom maskintekniken, ordergivning i såväl civila som militära sammanhang, radio- och televisionsutsändningar samt olika fritidssysselsättningar. Vissa typer av mikrofoner har mera speciella användningsområden. Detta är bl. a. fallet med den typ av mikrofoner som är så utformade att de redan från början är helt kamouflerade eller i varje fall är så små att de lätt kan döljas. Visst behov av att kunna dölja mikrofoner föreligger bl. a. vid olika evenemang där publik är närvarande, t. ex. vid en del televisionsutsändningar, radioinspelningar och föredrag. Vid dessa tillfällen skulle det kunna verka onödigt störande och minska intrycket av äkthet, om man använde mikrofoner av vanligt slag. Det bör emellertid i detta sammanhang också observeras att ett legitimt behov av till omfånget små och följaktligen också lätt döljbara mikrofoner givetvis kan tänkas förekomma i en mångfald andra sammanhang. Även spikmikrofoner, dvs. mikrofoner som påverkas av vibrationerna i ett föremål t. ex. en vägg, kan användas för ljudupptagning i legitimt sammanhang. Ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor används, när man har behov av att uppfånga ljud från långt håll. Naturintresserade, t. ex. ornitologer, har nytta av sådana mikrofoner för att lyssna till eller spela in fågelsång. Även i samband med andra naturstudier kan dessa mikrofoner vara värdefulla hjälpmedel. De används vidare vid idrottsreferat och liknande program i radio och television, t. ex. för att återge ljudet av en ishockeyklubbas slag mot pucken. De ökar sålunda åhörarens eller tittarens känsla av att direkt uppleva skeendet. I fråga om användningsområdet för radiosändare kan det i detta sammanhang räcka med att hänvisa till televerkets normer för meddelande av tillstånd enligt 2 § radiolagen. Dessa normer innebär att en ansökan om tillstånd i regel kan hänföras till en av åtta huvudgrupper. Dessa huvudgrupper är: 1. Kommunikationsradioanläggningar, som används av t. ex. taxi, brandkår, transportföretag, industrier. 2. Sändare för fjärrstyrningsändamål, t. ex. för öppnande av garagedörrar. 3. Sändare, som används såsom personsökare inom stora arbetsplatser. 4. S. k. trådlösa mikrofoner, dvs. sändare med kort räckvidd som sänder till en i närheten placerad mottagare och där mottagaren i sin tur är förbunden med en högtalaranläggning. Trådlösa mikrofoner används av t. ex. artister, konferencierer, radioreportrar och föreläsare. 5. Sändare för sändning av meddelanden mellan fasta stationer. I dessa fall används i

regel telefon eller annan trådbunden överföring. Men när det måste ställas höga krav på att förbindelsen hålls öppen kan radiosändning erfordras. 6. Amatörradiosändare. Dessa används av sändaramatörer med certifikat efter godkända prov. 7. Sändare som används för medicinska ändamål. Sådana sändare har mycket kort räckvidd. 8. Privatradiosändare. Dessa sänder alla på samma frekvens, det s. k. medborgarbandet. Till denna grupp hör bl. a. de s. k. walkie-talkieapparaterna.

Det bör slutligen nämnas att de enskilda komponenterna i all apparatur för avlyssning, bl. a. transistorer, har en mångfald olika användningsområden inom hela området för elektronik.

Den akustiska apparatur som det nu är fråga om har sålunda en mängd nyttiga användningsområden. Jag ansluter mig därför till kommitténs uppfattning att en näringsrättslig lagstiftning, i de fall där en sådan lagstiftning över huvud taget är möjlig, skulle bli svårhanterlig och få ringa praktisk effekt i fråga om framför allt förstärkare, högtalare, hörtelefoner, bandspelare och transistorrelän.

Det återstår då att ta ställning till frågan om några näringsrättsliga ingripanden bör vidtas beträffande mikrofoner, telefonadapttrar och radiosändare. Jag vill därvid till en början peka på det förhållandet att utvecklingen inom elektroniken under senare tid har fått till följd att det numera blivit möjligt att framställa nyssnämnda apparater i mikroformat. Detta förhållande har medfört att t. ex. radiosändare och mikrofoner f. n. kan framställas i väsentligt mindre format än vad som tidigare varit fallet. Orsaken till denna strävan mot mikroformat bör ses mot bakgrund av att små apparater har åtskilliga fördelar från tekniska och kommersiella synpunkter. Små apparater är sålunda bl. a. lättare att hantera, t. ex. att flytta från plats till plats. De är vidare lättare att skydda mot fukt och kyla. De är som regel även mindre känsliga för vibrationer och andra yttre störningar. Av stor betydelse i detta sammanhang är också det förhållandet att små föremål ofta är billigare att tillverka och därför kan säljas till lägre priser än motsvarande produkt i större utförande. Detta medför i sin tur att det blir möjligt att tillverka föremålet i stora serier, något som ytterligare förbilligar produkten. Även om apparaternas litenhet underlättar dess användning i integritetskränkande syfte anser jag således — i likhet med kommittén -- att enbart mikroformatet inte i och för sig kan få utgöra en tillräcklig anledning att vidta näringsrättsliga åtgärder mot produkten.

Vad häfter särskilt gäller mikrofoner så har jag mot bakgrund av vad jag tidigare anfört angående dessas stora användningsområde kommit till den uppfattningen att ett generellt ingripande mot sådan apparatur måste anses helt uteslutet. De enda tänkbara åtgärderna skulle vid sådant förhållande kunna riktas mot vissa typer av mikrofoner, nämligen dels mikrofoner som konstruerats så att de lätt kan döljas, dels spikmikrofoner samt ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor.

Som jag tidigare har anfört har små mikrofoner ett stort legitimt användningsområde och enbart den omständigheten att apparaten är liten

bör som nyss nämnts inte kunna utgöra en tillräcklig orsak för ett ingrepp med näringsrättsliga åtgärder. Det torde inte heller vara meningsfullt att söka åstadkomma en reglering som främst tar fasta på mikrofonens hölje. Av min tidigare redogörelse framgår nämligen att mikrofoner kan placeras i de mest skiftande slag av höljen för att därigenom kamouflera innehållet, t. ex. i en reservoarpenna. Härtill kommer slutligen också den omständigheten att material som behövs och beskrivningar för tillverkning av sådana mikrofoner är lätt tillgängliga samt att möjligheterna till en effektiv kontroll av ett eventuellt förbud mot tillverkning, import och innehav av på visst sätt utformade mindre mikrofoner sannolikt är mycket obetydliga.

Liknande synpunkter kan också anföras beträffande s. k. spikmikrofoner. Dessa mikrofoner är genom en särskild hållare eller annan fästianordning förenad med en spik, som t. ex. kan slås in i en vägg. Själva mikrofonen är i regel av s. k. kontaktmikrofontyp. Mikrofoner av sådant slag används bl. a. på elgitarrer. Också andra vanligen förekommande mikrofoner än kontaktmikrofoner kan användas. Hållare som kan användas som fäste för en mikrofon finns att tillgå i handeln. De begagnas för ett stort antal andra syften. Trots att spikmikrofoner lämpar sig särskilt väl för att begagnas för illegitim avlyssning, delar jag därför kommitténs mening att det skulle vara ändamålslost att vidta särskilda näringsrättsliga åtgärder mot dem, eftersom sådana åtgärder lätt skulle kunna kringgå. För övrigt synes inte färdiggjorda spikmikrofoner saluföras i Sverige.

Beträffande ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor vill jag framför allt peka på den omständigheten att sådana mikrofoner sätts samman av komponenter som är lätt tillgängliga i handeln och att beskrivningar hur denna sammansättning skall gå till redan har förekommit i svensk press. Detta medför att en näringslagstiftning på området skulle bli mycket svårkontrollerad. Jag biträder därför kommitténs mening att det f. n. inte finns skäl att föreslå en sådan lagstiftning beträffande dessa mikrofoner.

Vad jag nu anført beträffande ljudkikare och mikrofon med parabolisk reflektor gäller i allt väsentligt också i fråga om telefonadaptar. Konstruktionen av dessa är nämligen så enkel att vem som helst, även om han inte har särskilda tekniska kunskaper och färdigheter, kan tillverka dem. Det måste därför enligt min mening bedömas som utsiktslost att söka uppnå en effektiv kontroll över tillverkning, import och innehav av telefonadaptar.

Sammanfattningsvis delar jag sålunda på i huvudsak anförda grunder kommitténs uppfattning, som även lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser, att det i fråga om den i detta avsnitt behandlade apparaturen inte f. n. bör genomföras någon särskild näringsrättslig reglering.

7.6.2 Radiosändare

Som jag anförut inledningsvis finns det f. n. vissa näringsrättsliga restriktioner angående innehav och användning av radiosändare. Dessa bestämmelser är intagna i radiolagen och har som tidigare nämnts endast till syfte att upprätthålla en nödvändig ordning i eterutrymmet. Med radiosändare förstås enligt denna lag anordning för sändning av ljud, bild eller annat meddelande som sänds med hjälp av elektromagnetiska vågor vilkas frekvens är lägre än 3 000 gigahertz och vilka utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare. I 2 § radiolagen föreskrivs att radiosändare här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket får innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av Kungl. Maj:t eller av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Den som åsidosätter denna bestämmelse kan enligt 10 § dömas till böter eller fängelse i högst ett år, varjämte radiosändaren kan förklaras förverkad. Till radiolagen ansluter kungörelsen (1967:446) om radiosändare. Av denna författning framgår bl. a. att tillstånd för annan än statlig myndighet att inneha eller använda radiosändare meddelas av televerket.

Jag är i princip ense med kommittén och flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i denna fråga att ytterligare näringsrättsliga åtgärder bör vidtas beträffande radiosändare för att därigenom försvåra integritetsangrepp med hjälp av sådan apparatur. Enligt min mening måste nämligen radiosändare anses vara särskilt farliga för den enskildes personliga integritet. Härtill kommer och detta är inte oväsentligt i sammanhanget att det på detta område finns ett system med tillståndsgivning. En effektiv kontroll kan således åstadkommas utan att en ny och kostsam kontrollapparat behöver tillskapas. En ändring av gällande bestämmelser på detta område i avsikt att stärka integritetsskyddet torde inte heller behöva bli alltför betungande i administrativt hänseende för vare sig sökandena eller den tillståndsgivande myndigheten. Televerket har också ställt sig positivt till genomförandet av en sådan lösning.

Föreningen Sveriges sändareamatörer har föreslagit att den nya rättsliga kontrollen av radiosändare endast skall omfatta radiosändare som är avsedda för obehörig avlyssning, dvs. radiosändare i mikroformat s. k. bugs som enligt föreningen f. n. och under överskådlig tid framöver har ett utseende som helt avviker från sändare för legalt bruk. Jag vill med anledning därav framhålla att det väl kan göras gällande att nyss nämnda apparater på grund av deras utformning och verkningssätt kan anses utgöra en betydligt större fara för den enskildes personliga integritet än vad som gäller för andra radiosändare. Som kommittén emellertid påpekat kan otvivelaktigt även vanliga radiosändare användas på ett integritetskränkande sätt. Det kan t. ex. föreligga avsevärda svårigheter att upptäcka en något större radiosändare. Förhållandena på platsen kan vara sådana att det är möjligt att effektivt dölja också ett relativt skrymmande föremål. Det är inte heller nödvändigt att sändaren är placerad i närheten av ljudkällan, eftersom en där placerad mikrofon

alltid kan förbindas med radiosändaren genom ledningar. Jag vill också betona att en reglering som enbart anknyter till radiosändarens storlek eller utformning i övrigt inte bara kan ge upphov till besvärliga tolkningsproblem utan även kan få till följd att vissa integritetsfarliga apparater faller utanför lagens tillämpningsområde genom olika skenbara åtgärder som innebär att bestämmelserna kringgås. Enligt min mening bör därför de näringsrättsliga åtgärder som nu är aktuella av hänsyn till integritetsskyddet vidtas i fråga om alla slag av radiosändare oavsett deras storlek.

En annan fråga av betydelse i detta sammanhang är om de nu aktuella av integritetsskyddssynpunkt betingade restriktionerna beträffande innehav och användning av radiosändare skall omfatta även innehav av radiosändare som saknar mikrofon, batteri och antenn eller som på annat dylikt sätt är ofullständig. Radiolagens nuvarande lydelse torde nämligen endast omfatta förbud mot innehav av kompletta radiosändare. Av kommitténs utredning framgår att det f. n. förekommer en viss handel både med ofullständiga radiosändare och separata komponenter för tillverkning av radiosändare.

Kommittén föreslår i denna del att regleringen i radiolagen skall utvidgas till att gälla även ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Förslaget har tillstyrkts av bl. a. televerket, som anser att en sådan utvidgning inte kommer att medföra några väsentliga olägenheter för verket men väl underlätta kontrollen av lagens efterlevnad. Efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet är jag för egen del beredd att acceptera en sådan lösning. Att lagen f. n. varken omfattar radiosändare som är ofullständig eller byggsats för tillverkning av radiosändare får anses utgöra en brist. En helt fri marknad för dessa varor kan otvivelaktigt utgöra en viss fara från integritetsskyddssynpunkt. Därtill kommer att en sådan ordning innebär en allvarlig försvagning av televerkets kontrollmöjligheter eftersom den medverkar till att redan gällande bestämmelser på detta område lätt kan kringgås. Vad däremot gäller olika enskilda komponenter till radiosändare är jag också helt ense med kommittén i dess bedömning att det får anses ogörligt att söka åstadkomma någon effektiv näringsrättslig kontroll. Sådana delar är nämligen mycket vanligt förekommande och används i synnerligen stor omfattning inom elektroniken. Jag vill inte bestrida att det – som hovrätten för Västra Sverige påpekat – i vissa fall kan komma att uppstå svårigheter att i praktiken dra en skarp gräns mellan ofullständiga radiosändare och byggsatser, å ena sidan, och en samling komponenter, å andra sidan. Enligt min mening bör man dock av detta skäl inte underlåta att i radiolagen föreskriva att för rätt att inneha ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare krävs tillstånd till innehav av den fullständiga radiosändare som kan framställas av den aktuella varan. Som kommittén anfört torde en kommersiell försäljning regelmässigt ske med angivande av vad som kan framställas med hjälp av den utbudna varan. Detta förhållande medför att ett förbud mot innehav utan tillstånd av

t. ex. en byggsats för tillverkning av radiosändare kan i väsentlig omfattning kontrolleras, även om det kan vara svårt att avgöra om en viss anhopning av komponenter utgör en byggsats. I övrigt synes det inte kunna undvikas att hithörande gränsdragningsproblem måste överlämnas åt rättstillämpningen.

Sammanfattningsvis vill jag sålunda föreslå en ordning som innebär att radiolagens system med tillståndsgivning utvidgas till att omfatta förutom innehav och användning av radiosändare, även innehav av ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Som jag tidigare har anfört skall televerket vid sin prövning av ansökan om tillstånd till innehav av radiosändare enligt gällande rätt endast utgå från behovet av ordning i etern. Några närmare föreskrifter om normer för denna prövning har inte utfärdats. Det som blir utslagsgivande är därför den ifrågavarande radiosändarens tekniska kvaliteter och frekvensområde samt det behov sökanden har av radiosändaren. Dessa grunder skall självfallet gälla även i fortsättningen. Genom den av mig förordade lösningen med en utvidgad kontroll som även tar sikte på integritetsskyddet skall prövningen dessutom ske med utgångspunkt i en bedömning av risken för att radiosändaren kan komma att missbrukas i sådant avseende. Som kommittén framhållit kan man därvid inte uteslutande fästa avseende vid radiosändarens konstruktion. Av väl så stor betydelse i detta sammanhang blir sålunda bedömningen av sökandens person och hans avsikter med sitt innehav av radiosändaren. Jag vill tillägga att den omständigheten att någon innehaft radiosändare i avsikt att använda den för olovlig avlyssning bör beaktas i skärpande riktning när det kommer i fråga att utmätta straff för otillåtet innehav av radiosändare.

Av vad som nu har sagts framgår att ifrågavarande prövning kommer att bli en grannlaga uppgift. Redan enligt 3 § kungörelsen (1967:446) om radiosändare har televerket emellertid givits möjlighet att i den mån det behövs samråda med andra berörda myndigheter. Televerket kan således så snart behov därav uppkommer i ett enskilt fall inhämta särskilt yttrande från t. ex. polisen eller annan myndighet som kan bidra till att utredningen i ärendet blir så fullständig som möjligt. Jag vill i detta sammanhang även förutskicka att jag, om vad jag nu har förordat godtas, har för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att vidta en ändring i 6 § i kungörelsen om radiosändare av innebörd att en avskrift av dom i mål om ansvar för olovlig avlyssning eller för brott mot telehemlighet som innefattar sådan avlyssning eller förberedelse till brott som nu har sagts skall, om radiosändare använts vid brottet, sändas till televerket i likhet med vad som nu gäller beträffande avskrift av dom i mål om brott mot 2 § radiolagen eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 1 § samma lag. Genom en sådan rapporteringsskyldighet får televerket kännedom om brott som även kan föranleda verket att återkalla ett tidigare meddelat tillstånd att inneha och använda radiosändare.

I överensstämmelse med vad kommittén har förordat bör samma påföljder som kan följa på otillåtet innehav av radiosändare — straff och förverkande — gälla om någon utan tillstånd innehar ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

I fråga om i m p o r t har kommittén föreslagit att det i radiolagen tas in en ny bestämmelse som anger att radiosändare, ofullständig radiosändare samt byggsats för tillverkning av radiosändare får införas till riket endast av den som här har tillstånd till innehav av radiosändare. Överträdelse av det sålunda förordade förbudet bör medföra påföljd enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling, varom erinran kan göras i 9 § radiolagen.

Generaltullstyrelsen har i denna del konstaterat att möjligheterna att förhindra avsiktliga överträdelser av ett sådant importförbud är begränsade bl. a. mot bakgrund av att övervakningen endast kan ske stickprovsvis. Detta är givetvis en olägenhet men eftersom ett importförbud likväl måste antas få en betydande preventiv effekt anser jag övervägande skäl tala för att förslaget genomförs.

I likhet med kommittén anser jag vidare att det i detta sammanhang finns anledning söka skapa garantier för att radiosändare och därmed jämställda föremål endast kommer att kunna avyttras till någon som har televerkets tillstånd till ett sådant innehav. Jag är därför i princip beredd att föreslå regler som innebär att försäljning av radiosändare, ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare till någon som saknar televerkets tillstånd till innehav av sådan sändare blir straffbart. Enligt min mening torde det emellertid vara principiellt oriktigt att lägga bevisbördan för att försäljning skett i enlighet med de föreslagna nya föreskrifterna på säljaren. Det bör i stället — som en remissinstans påpekat — även i detta fall ankomma på åklagare att visa att förvärvaren saknade tillstånd. Däremot anser jag att det här i likhet med vad som f. n. gäller i fråga om t. ex. överlåtelse av vapen finns anledning att kriminalisera även sådana överträdelser av förbudet som sker av oaktsamhet. Om den nya straffbestämmelsen utformas på detta sätt torde det enligt min mening inte behöva befaras att reglerna blir ineffektiva. Vid sådant förhållande synes det inte vara nödvändigt att som kommittén föreslagit även införa en särskild bestämmelse som anger att televerket alltid skall utfärda två exemplar av ett tillstånd till innehav. En sådan bestämmelse skulle för övrigt inte ha kunnat tillämpas i fråga om s. k. generella tillstånd. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla att det likväl kan ligga i säljarens intresse att i vissa fall begära att han får en fotokopia av köparens tillståndbevis eller annan liknande handling som visar att han gjort vad på honom ankommer för att förvissa sig om att köparen hade tillstånd till innehavet.

Jag kan vidare inte dela kommitténs uppfattning att den nu aktuella straffbestämmelsen bör inskränkas till att avse enbart överlåtelser. I stället bör, såsom bl. a. RÅ föreslår, även u t l å n i n g o c h u t h y r-

ning av radiosändare till någon som saknar tillstånd till innehav av sådan sändare kriminaliseras. Det föreligger annars risk för att förbudet mot innehav av radiosändare skall kunna kringgå genom att mindre nogräknade privatpersoner eller firmor utnyttjar möjligheten att göra överlåtelser i form av långtidsuthyrning.

7.6.3 Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur

Kommittén har föreslagit en fullmaktslagstiftning som gör det möjligt att i framtiden vid behov vidta vissa näringsrättsliga åtgärder med avseende på integritetsfarlig apparatur. Med integritetsfarlig apparatur avses i den föreslagna lagen endast akustisk apparatur. Förslaget har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna.

För egen del anser jag att det f. n. inte föreligger skäl att i detta sammanhang föreslå en lag av det innehåll kommittén förordar. Det är enligt min mening inte lämpligt att innan man med bestämdhet kan säga något om vare sig det eventuella behovet av åtgärder eller de typer av apparater som det kan bli fråga om införa regler som är avsedda att täcka en rad olika situationer. En lagstiftning av detta slag måste under sådana förhållanden av naturliga skäl ges en förhållandevis allmän och vag utformning och detta kan i sin tur leda till att det kan uppstå en viss osäkerhet om vilka inskränkningar i rätten att använda akustisk apparatur som kan förväntas från tid till annan. Det föreligger även vissa svårigheter att i förväg överblicka huruvida en tillämpning av en fullmaktslagstiftning på detta område inte kan komma att aktualisera besvärliga övergångsfrågor. Jag är medveten om att man måste räkna med att det i framtiden kan komma att framställas apparater som är i utpräglad mån farliga för enskildas personliga integritet. Jag anser emellertid att om behov yppas av att sådana apparater hålls under kontroll nödvändiga åtgärder bör kunna vidtas utan alltför stor tidsutdräkt. Jag avstyrker således kommitténs förslag till en fullmaktslag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur.

7.7 Bestämmelser om ikraftträdande m. m.

Den föreslagna lagstiftningen bör träda i kraft den 1 juli 1975. Särskilda övergångsbestämmelser behövs bara i fråga om ändringarna i radiolagen.

Jag har föreslagit en ordning som innebär att radiolagens nuvarande föreskrift om att endast den som har särskilt tillstånd får inneha radiosändare utvidgas till att gälla också innehav av ofullständig radiosändare och av byggsats för tillverkning av radiosändare. Vidare har jag förordat att endast den som har tillstånd att inneha radiosändare skall ha rätt att importera radiosändare, ofullständig radiosändare eller sådan byggsats som det här är fråga om. Slutligen skall den som uppsåtligen

eller av oaktsamhet överlåter eller upplåter radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats till någon som inte har tillstånd till innehav kunna straffas.

Rätt att inneha ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare kommer sålunda att förutsätta att tillstånd erhållits. Den som före lagens ikraftträdande förvärvat en ofullständig radiosändare eller en byggsats för tillverkning av radiosändare bör — som kommittén har påpekat — beredas en frist att utverka tillstånd. Fristen bör bestämmas så att han hinner få ansökan prövad av televerket och, om ansökan avslås, hinner avyttra eller på annat sätt göra sig av med den ofullständiga radiosändaren eller byggsatsen. Enligt min mening bör bestämmelsen utformas på det sättet att den övergångstid, under vilken innehavaren skall ansöka om tillstånd hos televerket för att undgå straffansvar för ett fortsatt innehav, bestämmes till tre månader efter ikraftträdandet. I fall då ansökan avslås av televerket skall innehavaren för att inte ådra sig något straffansvar för det fortsatta innehavet avhända sig egendomen inom två månader från det att beslutet om avslag meddelades. Regler av denna innebörd bör tas in i en särskild övergångsbestämmelse.

Särskilda bestämmelser behövs även för det fallet att någon innehar en ofullständig radiosändare eller byggsats vid tiden för lagens ikraftträdande på grund av ett dessförinnan träffat avtal. Däremot synes, som kommittén har framhållit, den föreslagna bestämmelsen om import inte föra med sig några nämnvärda svårigheter under en övergångstid. Jag vill slutligen betona att om tillstånd till innehav och användning av radiosändare har utfärdats före de nya bestämmelsernas ikraftträdande och avsetts gälla för tid därefter skall självfallet sådana tillstånd vara giltiga utan hinder av de nya bestämmelserna. Någon särskild föreskrift härom anser jag inte behövas.

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
4. lag om ändring i radiolagen (1966:755).

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

9 Specialmotivering

9.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

9 a §

Denna paragraf, som i vissa delar motsvarar 6 a § första, andra och fjärde styckena i kommittéförslaget, innehåller de grundläggande bestämmelserna om det nya straffrättsliga skyddet mot integritetskränkningar med hjälp av akustisk apparatur.

Eftersom ett brott mot reglerna om skydd för telehemligheten oftast torde innebära att gärningsmannen samtidigt brutit mot bestämmelserna i denna paragraf har undantag gjorts för sådana fall. Det bör i detta sammanhang framhållas att 8 §, till vilken hänvisning görs, dock endast gäller telemeddelanden som befordras genom allmän befodringsanstalt. Telefonsamtal via interna anläggningar inom t. ex. en bostad eller en arbetsplats faller således helt under den föreslagna lagtexten, t. ex. samtal som förs över s. k. snabbtelefoner.

För att straff skall komma i fråga enligt den nya bestämmelsen krävs att avlyssningen eller inspelningen skett olovligt. Lovlig och därmed fri från ansvar blir gärningen om samtycke föreligger från någon som kan sägas ha rätt att förfoga över meddelandet t. ex. en av de personer som deltar i ett samtal. I motsats till kommittéförslaget skall samtycke till avlyssning eller inspelning sålunda lämnas av den som blir utsatt för denna och inte av den som förfogar över den plats där ljudupptagningen äger rum. Detta innebär att t. ex. en bostadshavare eller annan som innehar en viss lokal inte i hemlighet får avlyssna gästers eller andra tillfälliga besökares samtal med mindre någon av dem som deltar i samtalet samtyckt därtill.

Samtycke från någon av dem som blir utsatta för avlyssningen eller inspelningen medför således att straff inte kan komma i fråga. Huruvida gärningsmannen känner till att samtycke lämnats eller handlar i tro att han begår straffbar gärning har inte någon betydelse i sammanhanget. Det är sålunda tillräckligt att det objektivt sett inte varit fråga om någon olovlig handling.

Fråga om verkan av samtycke från personer som saknar fullständig rättslig handlingsförmåga och huruvida annan i sådan persons ställe kan lämna nödvändigt samtycke får bedömas mot bakgrund av förhållandena i det enskilda fallet och allmänna rättsgrundsatser. Som kommittén har framhållit i detta sammanhang torde den föreslagna lagstiftningen inte hindra att föräldrar fritt avlyssnar eller spelar in vad minderåriga barn har för sig i bostaden. Däremot utgör lagstiftningen ett hinder mot att föräldrar med hjälp av dold teknisk apparatur håller vuxna barn under övervakning utan deras samtycke.

Lagrummet omfattar inte varje avlyssning eller upptagning av ljud utan endast sådana fall då åtgärden sker med direkt hjälp av ett tekniskt

hjälpmedel för återgivning av ljud, Det behöver här inte alltid vara fråga om helt kompletta avlyssnings- och inspelningsapparater. Även beståndsdelar i sådana apparater, oavsett deras tekniska konstruktion, storlek, utförande och hölje, som kan komma till självständigt bruk i detta sammanhang räknas sålunda som ett tekniskt hjälpmedel i lagens mening. Vad särskilt gäller mikrofoner så avses inte bara dolda mikrofoner, spikmikrofoner eller andra mikrofoner, vars utförande särskilt avpassats för illegitim avlyssning utan även olika, i bostäder vanligen förekommande mikrofoner. Jag tänker här på sådana mikrofoner som används i den vanliga telefonen, i snabbtelefon eller annan anläggning för intern kommunikation eller i bandspelare. Även långdistansverkande mikrofoner omfattas givetvis av bestämmelsen.

I fråga om radiosändare, som är en vanlig beståndsdel i avlyssningsutrustning, är lagrummet likaledes tillämpligt oavsett sändarens frekvensområde, storlek eller utförande. Begreppet radiosändare är definierat i radiolagen.

Ett annat exempel på en beståndsdel i tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud är s. k. telefonadapter, med vars hjälp en ströms eller spännings variationer induktivt fångas upp. Även laser kan såsom tidigare framhållits begagnas för återgivning av ljud.

Alla slag av fungerande avlyssnings- eller inspelningsapparater faller således under uttrycket tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud. Att apparaten dessutom, som t. ex. en TV-kamera gör, även tar upp ljus är i och för sig utan betydelse i detta sammanhang.

Ett förfarande som innebär att man enbart filmar en person som talar och sedan genom att studera läpprörelserna söker "läsa" vad han säger faller däremot inte under den nya straffbestämmelsen. Genom kravet att avlyssning skall göras medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud blir lagrummet inte heller tillämpligt på avlyssning som görs med blotta örat eller genom att exempelvis ett dricksglas, en plastslang – eventuellt sedan gärningsmannen borrar hål i en vägg – eller liknande föremål utnyttjas för att göra det möjligt att uppfatta ljud.

En ytterligare förutsättning för straffbarhet är att gärningen utförts i h e m l i g h e t . Därmed avses att apparaturen antingen hålls helt dold för den som blir utsatt för avlyssningen eller inspelningen eller att denne i varje fall är totalt omedveten om att den för tillfället är i funktion. Den som t. ex. helt öppet från en gata riktar en avlyssningsapparat mot ett fönster för att avlyssna vad som sägs i den innanför fönstret liggande lokalen drabbas således av straffansvar så snart den eller de som befinner sig i lokalen inte känner till att avlyssning pågår. Enbart den omständigheten att t. ex. en butiksinnehavare genom anslag upplyser att avlyssning kan förekomma i butiken torde inte utan vidare medföra att avlyssning bör betraktas som öppen. Det blir här bl. a. av betydelse både hur pass lätt skönjbara sådana anslag är och i vad mån de även i övrigt ger tillräcklig information för bedömning av frågan var och när avlyssningen kan tänkas äga rum.

Den straffbelagda gärningen består i *avlyssning* eller *upptagning*. I lagtexten har upptagning nämnts särskilt för att utmärka att gärningen redan därigenom är fullbordad. Risken för att någon sedermera kommer att ta del av inspelningen måste sålunda alltid anses som uppenbar. Det bör i detta sammanhang också beaktas att ifrågavarande straffbestämmelse inte riktar sig mot den som — utan att ha anstiftat eller eljest medverkat till förbjuden upptagning — senare lyssnar till det spelade. Efterföljande delaktighet bestraffas alltså inte.

Gärningsman är den som avlyssnar eller upptar det aktuella ljudet. Av den allmänna medverkandebestämmelsen i 23 kap. 4 § BrB följer att straff kan drabba också annan. Kommittén har som exempel på sådan medverkan nämnt det fallet att en deltagare i ett samtal genom en i sina kläder dold radiosändare låter någon utomstående lyssna till samtalet. Enligt den av mig föreslagna ordningen torde det förfarandet alltid vara straffritt eftersom avlyssningen inte kan sägas ha skett olovligen. Det är här i princip fråga om ungefär samma situation som då t. ex. avlyssning av telefonsamtal sker genom extra hörtelefon, talregistreringsmaskin, induktionsapparat eller på annat sätt, vilka åtgärder lämnas utan påföljd enligt 4 kap. 8 § BrB så snart någon av de samtalande lämnat tillstånd till avlyssningen.

Som jag redovisat i den allmänna motiveringen har gärningens *objekt* begränsats till att avse tal i enrum, samtal mellan andra och förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten inte äger tillträde. Med tal i enrum avses t. ex. bön eller diktamen. Straff drabbar vidare den som olovligen och i hemlighet avlyssnar eller inspelar samtal mellan andra. Detta innebär som tidigare nämnts att den som utan samtycke spelar in samtal som han själv deltar i går fri från påföljd. Bestämmelsen överensstämmer i denna del med vad som f. n. gäller in fråga om inspelning av telefonsamtal av en av de i samtalet deltagande. Beträffande förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten inte äger tillträde kan anföras följande. Jämlikt 1 § andra stycket lagen (1956:618) om allmänna sammankomster skall som allmän anses sammankomst som anordnas för allmänheten eller till vilken allmänheten äger tillträde eller som, med hänsyn till de villkor under vilka tillträde lämnas, är att jämställa med sådan sammankomst. Som enskild sammankomst är i princip att betrakta sådan sammankomst som är tillgänglig endast för en på ett eller annat sätt bestämd eller sluten krets av personer, t. ex. medlemmarna i en förening eller annan sammanslutning, särskilt inbjudna osv. Karaktären av enskilt möte anses principiellt bibehållen även då en tillställning anordnas gemensamt av två eller flera föreningar eller då, utom en arrangerande förenings medlemmar, även medlemmar i andra föreningar tillåts närvara. Enbart den omständigheten att medlem har rätt att medtaga familjemedlem till visst möte får inte till följd att detta skall räknas som en sammankomst till vilken allmänheten äger tillträde. I fall åter då enda villkoren för rätten att närvara består i att man har betalat inträdesavgift

eller uppnått viss ålder måste sammankomsten däremot betraktas som öppen för allmänheten. Detta gäller som regel vid idrottstävlingar, teaterföreläsningar och andra liknande evenemang. Den sålunda föreslagna ordningen som innebär att ansvar för olovlig avlyssning skall kunna drabba den som inte själv deltar i eller som obehörigen berett sig tillträde till sluten sammankomst stämmer i allt väsentligt överens med vad som gäller enligt dansk och norsk rätt. I motsats till kommitténs förslag blir det däremot straffritt att såsom deltagare i en sluten sammankomst spela in vad som sägs vid sådan sammankomst.

I subjektivt avseende krävs uppsåt (1 kap. 2 § första stycket BrB). Detta krav avser samtliga i det föregående behandlade rekvisit. Kravet har samma innebörd som vid andra straffstadganden i BrB och avser bara de faktiska omständigheterna.

Vad särskilt gäller rekvisitet i hemlighet bör i detta sammanhang framhållas att straffansvar normalt inte kommer att kunna drabba den som t. ex. under ett vanligt telefonsamtal eller vid användningen av en snabbtelefon kommer i den situationen att han utan någons vetskap kan höra vad som sägs på annat håll. Endast i fall då vederbörande medvetet väljer att utnyttja den sålunda uppkomna situationen t. ex. genom att göra en inspelning av det pågående samtalet torde uppsåtskravet vara fyllt och brott föreligga. Även i det fall då t. ex. en ornitolog som lyssnar till fåglar eller spelar in fågellåten råkar få höra ett samtal utesluter bristen på uppsåt i regel straffbarhet. Skulle emellertid ornitologen fortsätta att lyssna till samtalet eller spela in vad han hör föreligger ett uppsåtligt handlande.

Med anledning av den i kommitténs betänkande och i en del remissyttranden särskilt uppmärksamade frågan om användningen av hörapparater vill jag för egen del endast konstatera, att det så snart det är fråga om en person med nedsatt hörsel givetvis måste presumeras att användningen sker helt lovligt och endast med uppsåt att kompensera hörseldefekten.

Den föreslagna lagtexten innefattar inte något skydd för radiomeddelanden. Den som i radiomottagare får höra ett samtal mellan andra personer — t. ex. lyssna till vad som sägs i en walkie-talkie eller annan radiosändare — äger nämligen utgå från att de samtalande räknar med att utomstående kan lyssna till vad som sägs. Vad nu sagts om radiomeddelanden gäller även meddelanden som sänds genom vissa slag av trådbundna kommunikationsanläggningar. I en del fall medför dessas konstruktion risk för att utomstående utan särskilda åtgärder kan komma att uppfatta meddelandet. Som exempel på sådan anläggning kan nämnas anläggning som använder det vanliga elektriska nätet som bärvåg.

Brottet har betecknats som olovlig avlyssning. Denna beteckning bör användas även när gärningen består bara i olovlig upptagning.

Av 11 § framgår att olovlig avlyssning, som ej förövats på allmän plats, inte får åtalas utan att målsägande angett brottet till åtal eller åtal finnes påkallat från allmän synpunkt.

9 h §

Paragrafen har i vissa delar sin motsvarighet i den av kommittén föreslagna 6 a § tredje stycket. Enligt den av mig föreslagna bestämmelsen straffas den som anbringar tekniskt hjälpmedel med uppsåt att bryta telehemlighet på sätt i 8 § sägs eller att utföra brott som i 9 a § sägs. Med beskrivningen åsyftas gärning som typiskt sett utgör förberedelse till de nämnda brotten. Eftersom brott mot telehemligheten även kan innefatta olovlig avlyssning har jag ansett det följdriktigt att också straffbelägga sådan gärning på förberedelsestadiet.

Gärningen består i att *a n b r i n g a* apparaturen. I detta ligger att med apparaturen skall vidtas sådana åtgärder som krävs för att den enkelt skall kunna sättas i funktion. En mikrofon är t. ex. att anse som anbringad om den har placerats i annans bostad och försetts med ledningar som går till en plats utanför bostaden. Om tråden inte leder utanför bostaden, krävs dessutom att tråden har anslutits till exempelvis en högtalare eller bandspelare. Beträffande bandspelare är en batteridrivna bandspelare med ansluten mikrofon att anse som anbringad, redan när den har placerats i en sådan position där den kan användas för en straffbar integritetskränkning, t. ex. i annans kontor eller motorfordon. För att en vanlig nätansluten bandspelare skall anses som anbringad måste däremot ytterligare fordras att dess kontakt satts in i väggurtag och dess mikrofon gjorts i ordning för användning. Det avgörande är sålunda att apparaturen antingen gjorts helt i ordning för användning eller i varje fall förberetts på sådant sätt, att de övriga åtgärder som behövs för att den skall fungera kan vidtas på annan plats än den där apparaturen har placerats.

Varje anbringande av apparatur som det nu är fråga om är inte straffbart. Enligt lagtexten krävs dessutom att anbringandet skett med *u p p s å t* att bryta telehemlighet på sätt som sägs i 8 § eller att utföra brott som sägs i 9 a §. Vid bedömandet av huruvida ett sådant syfte föreligger torde ledning främst kunna hämtas från de förhållanden som hänger samman med apparaturens utformning liksom var och när den placerats.

Brottet har konstruerats som ett självständigt, fullbordat brott. För att undvika dubbla straffsanktioner har i lagtexten därför gjorts undantag för det fall att gärningsmannen i detta sammanhang redan gjort sig skyldig till fullbordat brott enligt 8 eller 9 a §. Det aktuella brottet har betecknats som förberedelse till huvudbrottet. För åtal för förberedelse till olovlig avlyssning krävs, om gärningen inte ägt rum på allmän plats, målsägandeangivelse eller att åtal finnes påkallat från allmän synpunkt. Någon sådan inskränkning i åtalsplikten finns inte beträffande förberedelse till brott mot telehemligheten.

9.2 Förslagen till lagar om ändring i rättegångsbalken och i skadeståndslagen

Förslaget till ändring i 5 kap. 1 § tredje stycket RB innebär att i mål om ansvar för brott mot post- eller telehemlighet, intrång i förvar och olovlig avlyssning och i mål om ersättning för skada på grund av sådant brott rätten får förordna att förhandling skall hållas inom stängda dörrar om rätten finner att offentligheten skulle vara till men för enskild. Vidare har beträffande mål om utpressning möjligheten att hålla förhandling inom stängda dörrar utsträckts till att omfatta jämväl mål om ersättning för skada på grund av sådant brott.

Ändringen i skadeståndslagen innebär att ersättning för personligt lidande, s. k. ideellt skadestånd, i fortsättningen skall kunna utdömas även på grund av brott mot post- eller telehemlighet, intrång i förvar och olovlig avlyssning.

Beträffande motiven till de sålunda föreslagna ändringarna vill jag hänvisa till vad jag anfört därom i den allmänna delen.

9.3 Förslaget till lag om ändring i radiolagen

Som jag har anfört i den allmänna motiveringen skall televerket fortsättningsvis vid prövning av ansökan om tillstånd att inneha och använda radiosändare göra sina överväganden inte enbart med utgångspunkt i behovet av ordning i etern utan verket skall också pröva huruvida det föreligger risk för att radiosändaren kan komma att missbrukas till men för någons integritet. Jag har i det sammanhanget också något berört frågan om hur en sådan bedömning lämpligen bör ske.

Lagförslaget innebär vidare att radiosändare i fortsättningen får införas i landet endast av den som har tillstånd till innehav av sådan sändare. Detta framgår av den föreslagna nya 2 a §. Överträdelse av förbudet kan medföra ansvar för brott mot varusmuggningslagen. En erinran härom har intagits i 10 §.

Enligt den nya 2 b § får radiosändare inte överlåtas eller upplåtas till någon som saknar tillstånd till innehav. Även uthyrning och utlåning till sådan person blir sålunda i fortsättningen otillåten. Televerkets nuvarande praxis i den del den innebär att det i vissa tillstånd föreskrivs villkor för avyttring blir med den föreslagna utvidgningen av det straffbara området i och för sig onödig. Jag anser det likväl lämpligt att verket i meddelande av tillstånd tar in en särskild erinran om att överlåtare eller upplåtare har ansvar för att radiosändaren inte överlåtes eller upplåtes i strid mot radiolagens bestämmelser.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet överlåter eller upplåter radiosändare i strid mot förevarande bestämmelse kan enligt 10 § tredje punkten i lagförslaget dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Beträffande vad som skall krävas för att en straffbar oaktsamhet skall anses föreligga från överlåtarens eller upplåtarens sida vill jag hänvisa till

den praxis som utbildats bl. a. vid tillämpningen av bestämmelserna i 3 § tredje stycket i trafikbrottslagen (1951:649).

De nya bestämmelserna innebär slutligen att krav på tillstånd har uppställts också i fråga om innehav av ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Även övriga bestämmelser om införsel, innehav, överlåtelse och upplåtelse har gjorts tillämpliga på sådan sändare och byggsats. Regler härom finns intagna i den nya 12 §. Lagförslaget innehåller också vissa övergångsbestämmelser som jag har behandlat i avsnitt 7.7.

10 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
4. lag om ändring i radiolagen (1966:755)

inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1
Kommitténs förslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 4 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas en ny paragraf, 4 kap. 6 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 a §

Avlyssnar eller upptager någon medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud vad som försigår där annan har sin bostad, dömes, om gärningen sker utan dennes lov, för *olovlig avlyssning* till böter eller fängelse i högst två år.

Vad som sägs i första stycket om bostad skall även gälla beträffande plats som avses i 6 § andra stycket, om gärningen sker utan lov av den som förfogar över platsen eller, där fråga är om arbetsplats, utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd.

Till böter eller fängelse i högst två år dömes den som inom bostad eller plats som avses i 6 § andra stycket olovligen anbringar tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.

Denna paragraf avser ej sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten äger tillträde.

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, *olovlig*

Nuvarande lydelse

som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Föreslagen lydelse

avlyssning eller annan gärning som avses i 6 a §, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den

2 Förslag till

Lag om ändring i strafflagen den 16 februari 1864

Härigenom förordnas att 6 kap. 3 § strafflagen den 16 februari 1864 skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

För lidande vedergällning givas.
Den som vunnit upprättelse.

Vad i första stycket sägs skall
ock gälla, om någon tillskyndas
lidande genom brott som avses i 4
kap. 6 a § första eller andra styc-
ket brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den

3 Förslag till

Lag om ändring i radiolagen (1966:755)

Härigenom förordnas i fråga om radiolagen (1966:755),
dels att 4 och 9 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 2 a, 2 b och 10 §§, av
nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a §

Radiosändare får införas till riket endast av den som erhållit tillstånd enligt 2 §.

2 b §

Förvärvar annan än statlig myndighet radiosändare, skall han senast vid mottagandet på begäran av överlåtaren till denne lämna ett exemplar av tillstånd enligt 2 §.

4 §

Bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Bestämmelserna i 2, 2 a och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

9 §

Den som innehar eller använder radiosändare *i strid mot bestämmelserna i denna lag* eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § eller som driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som *uppsåtligen*

1. innehar eller använder radiosändare *utan att ha tillstånd enligt 2 §.*

2. använder radiosändare i strid mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 §.

3. *överlåter radiosändare utan att kunna visa att förvärvaren hade tillstånd enligt 2 §, eller*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4. driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 §.

Sändare som - - - - - därvid tillämpning.

Om ansvar för den som bryter mot 2 a § finnas bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

10 §

Tillstånd enligt 2 § erfordras för innehav här i riket av radiosändare som är ofullständig och av byggsats för tillverkning av radiosändare.

Vad 2 a § och 9 § tredje stycket samt 2 b § och 9 § första stycket 1 och 3 och andra stycket innehåller om radiosändare skall gälla beträffande införsel, förvärv, innehav och överlåtelse av ofullständig radiosändare samt byggsats för tillverkning av radiosändare.

Denna lag träder i kraft den

Sker förvärv eller överlåtelse av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare till följd av överenskommelse som träffats före sagda dag, skall dock 2 b § och 9 § första stycket 3 ej gälla.

4 Förslag till

Lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Med integritetsfarlig apparatur förstås i denna lag tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud, dock ej radiosändare.

Konungen förordnar i vad mån 2–6 §§ skall gälla för särskilt slag av integritetsfarlig apparatur.

Om radiosändare finnes bestämmelser i radiolagen (1966:755).

2 §

Integritetsfarlig apparatur får innehas endast av den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Tillstånd meddelas för viss tid.

3 §

Integritetsfarlig apparatur får införas till riket endast av den som erhållit tillstånd enligt 2 §.

4 §

Integritetsfarlig apparatur får överlätas endast om överlätaren förvissar sig om att förvärvaren har tillstånd enligt 2 §.

5 §

Annan reklam om integritetsfarlig apparatur än skyltning skall tydligt erinra om att brukande kan medföra ansvar jämlikt brottsbalken.

6 §

Den som uppsåtligen bryter mot 2, 4 eller 5 § eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Integritetsfarlig apparatur som innehafts eller överlåtits i strid mot denna lag får förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligger.

Om ansvar för den som bryter mot 3 § finnes bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Denna lag träder i kraft den

*Bilaga 2**Remitterade förslagen***1 Förslag till****Lag om ändring i brottsbalken**

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 4 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas två nya paragrafer, 4 kap. 9 a § och 4 kap. 9 b §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 kap.

9 a §

Den som i annat fall än som sägs i 8 § olovligen medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud i hemlighet avlyssnar eller upptager tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst, vartill allmänheten icke äger tillträde och som han själv icke deltar i eller som han obehörigen berett sig tillträde till, dömes för olovlig avlyssning till böter eller fängelse i högst två år.

9 b §

Om någon anbringar tekniskt hjälpmedel med uppsåt att bryta telehemlighet på sätt som sägs i 8 § eller att utföra brott som sägs i 9 a §, dömes för förberedelse till sådant brott till böter eller fängelse i högst två år, om han ej är förfallen till ansvar för fullbordat brott.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, *olovlig avlyssning som icke förövats å allmän plats eller förberedelse till sådant brott*, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

2 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 5 kap. 1 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

5 kap.

1 §¹

Förhandling vid domstol skall vara offentlig.

Kan det antagas, att vid förhandling skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, eller att till följd av offentligheten något kan uppenbaras, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hållas hemligt för främmande makt, äge rätten förordna, att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar. Förordnande, som nu sagts, må ock meddelas, om anledning förekommer, att till följd av offentligheten yrkeshemlighet skulle röjas.

I mål om ansvar för utpressning må rätten, *om målsäganden begär det eller rätten eljest finner det lämpligt*, förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen. I brottmål skall, när skäl äro därtill, förhandling som angår personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt, äga rum inom stängda dörrar.

Föreslagen lydelse

I mål om ansvar för utpressning, *brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada i anledning av sådant brott* må rätten förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar, *om rätten finner att offentligheten skulle vara till men för enskild*. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen. I brottmål skall, när skäl äro därtill, förhandling som angår personundersökning, sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades levnadsomständigheter

¹ Senaste lydelse 1964:166.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

och personliga förhållanden i övrigt, äga rum inom stängda dörrar.

Förhör med den som är under femton år eller lider av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten må hållas inom stängda dörrar.

Är eljest för särskilt fall föreskrivet, att förhandling må hållas inom stängda dörrar, vare det gällande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

3 Förslag till

Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom förordnas, att 5 kap. 1 §¹ skadeståndslagen (1972:207) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, *genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning* eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1975.

¹ 6 kap. 1 § enligt förslag i lagrådsremiss den 30 oktober 1974.

4 Förslag till

Lag om ändring i radiolagen (1966:755)

Härigenom förordnas i fråga om radiolagen (1966:755),¹

dels att i 2, 3, 5–7 och 9 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 4 § och 10 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 2 a, 2 b och 12 §§, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 a §

Radiosändare får införas till riket endast av den som erhållit tillstånd enligt 2 §.

2 b §

Radiosändare får ej överlåtas eller upplåtas till den som saknar tillstånd enligt 2 §.

4 §

Bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Konungen eller myndighet som *Konungen* bestämmer äger meddela föreskrifter för innehav och användning av sådan radiosändare och mottagare.

Bestämmelserna i 2, 2 a och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Regeringen eller myndighet som *regeringen* bestämmer äger meddela föreskrifter för innehav och användning av sådan radiosändare och mottagare.

10 §

Den som innehar eller använder radiosändare i strid *mot bestämmelserna i denna lag* eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § eller

Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som

1. innehar eller använder radiosändare *utan att ha tillstånd enligt 2 §*,

¹ Lagen omtryckt 1972:240.

Nuvarande lydelse

som driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Föreslagen lydelse

2. använder radiosändare i strid mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 §,

3. uppsätligen eller av oaktsamhet överlåter eller upplåter radiosändare i strid mot bestämmelserna i 2 b §, eller

4. driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 §.

Sändare som använts såsom hjälpmedel vid eller varit föremål för brott enligt denna lag kan förklaras förverkad. Bestämmelserna i 36 kap. brottsbalken äga därvid tillämpning.

Om ansvar för den som bryter mot 2 a § finns bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

12 §

Tillstånd enligt 2 § erfordras för innehav här i riket av radiosändare som är ofullständig och av byggsats för tillverkning av radiosändare.

Vad 2 a och 2 b §§ samt 10 § första stycket 1 och 3 och andra och tredje styckena innehåller om radiosändare skall gälla beträffande innehav, införsel, överlåtelse och upplåtelse av ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare.

Denna lag träder i kraft 1 juli 1975.

I samband med ikraftträdandet iakttages följande.

1. Bestämmelserna i 10 § första stycket 3 i deras nya lydelse gäller ej i fråga om överlåtelse eller upplåtelse av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare till följd av överenskommelse som träffats före lagens ikraftträdande.

2. Den som vid lagens ikraftträdande innehar ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare och avser att behålla radiosändaren eller byggsatsen skall före utgången av oktober 1975 söka tillstånd att inneha egendomen i enlighet med vad som sägs i denna lag. Göres ansökan inom den föreskrivna tiden får sändaren eller byggsatsen innehas utan tillstånd till dess tillståndsfrågan slutligt prövats. Avslås ansökningen skall innehavaren avhända sig egendomen inom två månader från dagen för avslagsbeslutet. Sker det dömes ej till ansvar.

Utdrag ur protokoll, hållet i lagrådet den 23 januari 1975

Närvarande: justitierådet Bergsten, regeringsrådet Lidbeck, justitierådet Höglund, justitierådet Brundin.

Enligt lagrådet den 19 december 1974 tillhandakommet utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 15 november 1974, har Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över upprättade förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
4. lag om ändring i radiolagen (1966:755).

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Jan Vilgeus.

Förslagen föranleder följande yttranden.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken*Justitieråden Bergsten och Brundin:*

Vi finner de föreslagna bestämmelserna om olovlig avlyssning – vilka nära ansluter sig till den lagstiftning i ämnet som redan finns i Danmark och Norge – i huvudsak väl avvägda. Förevarande lagförslag föranleder därför ej erinran från vår sida.

Regeringsrådet Lidbeck och justitierådet Höglund:

Den moderna tekniken för ljudupptagning och fotografering har skapat behov av ett förstärkt integritetsskydd på personrättens område. Det remitterade förslaget utgör ett första led i en lagstiftning till den enskildes skydd mot de ökade risker för integritetskränkningar som den nya tekniken medför. Förslaget tar sikte på integritetsangrepp med hjälp av akustisk apparatur och innehåller nya bestämmelser i brottsbalken, rättegångsbalken, skadeståndslagen och radiolagen. Meningen är att senare gå vidare med lagstiftning till skydd mot integritetsangrepp med hjälp av optisk apparatur.

Den centrala bestämmelsen i det föreliggande förslaget är en straffbestämmelse, som riktar sig mot olovlig avlyssning eller inspelning som sker i hemlighet, dvs. i regel med hjälp av dold apparatur oberoende av var avlyssningen eller upptagningen äger rum. Bestämmelsen, som fått beteckningen 9 a § i 4 kap. brottsbalken, omfattar avlyssning eller upptagning av tal i enrum, samtal mellan andra och förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten inte äger tillträde och som gärningsmannen inte själv deltar i eller som han obehörigen berett sig tillträde till. Brottet betecknas som olovlig avlyss-

ning. Från bestämmelsen undantas sådan olovlig avlyssning som redan är straffbelagd i 4 kap. 8 § såsom brytande av telehemlighet.

Det remitterade förslaget bygger på ett delbetänkande (SOU 1970:47) av den år 1966 tillkallade integritetsskyddskommittén. För det straffbara området har dock i det remitterade förslaget valts en annan avgränsning än den kommittén föreslog. Kommittén anknöt i huvudsak till bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång sålunda, att det straffrättsliga skyddet mot avlyssning skulle gälla endast för sådana lokaler eller platser som var skyddade enligt nämnda bestämmelser. Genom denna geografiska avgränsning avsåg kommittén bl. a. att tillgodose vad den benämner det straffrättsliga tydlighetskravet. Föredragande departementschefen har menat, att den nya lagstiftningen inte bör begränsas på detta sätt utan bör omfatta alla platser där det från den enskildes synpunkt kan framstå som önskvärt att ett effektivt skydd ges mot hemliga åtgärder för att avslöja hans privata förhållanden. Enligt departementschefen bör därför obehörig avlyssning i princip kunna bedömas som ett brott mot den personliga integriteten var den än äger rum. Därmed kan skydd beredas även butikskunder, restaurangbesökare, gäster eller andra tillfälliga besökare som uppehåller sig i annans bostad eller personer som befinner sig i bilar eller liknande. Vad som framför allt gör den ifrågavarande apparaturen så farlig är att den kan användas helt dold, i följd varav den enskilde betages möjligheter att skydda sig mot integritetsangrepp. Det mest angelägna är därför enligt departementschefen, att samhället söker stävja missbruket av dolda avlyssningsapparater till men för individens integritet.

I överensstämmelse härmed är enligt departementsförslaget sådan avlyssning straffbar som sker olovligen och i hemlighet, oavsett var den äger rum. Denna utvidgning av det skyddade området har goda skäl för sig. Emellertid ger det straffrättsliga skyddet sådant det närmare utformats i förslaget endast delvis skydd mot dold avlyssning. Endast angrepp som görs olovligen av utomstående föreslås nämligen straffsanktionerade. Mot hemlig ljudupptagning som företas av en samtalspartner eller av en av flera deltagare i en sammankomst ges ej skydd. Ej heller förbjuds avlyssning eller inspelning som en utomstående med samtycke av någon av deltagarna i samtalet eller sammankomsten företar övriga deltagare ovetande. Som motivering till att intern hemlig ljudupptagning inte förbjuds anför departementschefen, att intresset av skydd inte kan anses vara detsamma mötesdeltagarna sinsemellan som då inspelningen sker av en utomstående. Inspelningen förmenas i det förra fallet endast ha till följd att vad som har sagts mellan deltagarna blir bevarat på annat sätt än genom minnesfunktioner och eventuella skriftliga uppteckningar. Denna jämförelse mellan inspelning och andra återgivningsmedel haltar dock. För de flesta människor torde skillnaden mellan upptagning genom mikrofon med tillhörande inspelningsapparat och t. ex. anteckningar framstå som betydande. Särskilt betänkligt synes det vara att avlyssningen eller upptagningen enligt förslaget anses lovlig

och därmed straffri, när t. ex. en utomstående förmår en av deltagarna i ett sammanträde att i fickan eller annat utrymme medföra en dold mikrofon. Från övriga deltagares synpunkt lär det ligga lika nära till hands att betrakta den nämnde deltagaren såsom medverkande i en hemlig avlyssning från den utomståendes sida som att betrakta honom såsom den som gjort avlyssningen lovlig. Gentemot alla dem som inte känner till avlyssningen måste nämligen vid ett naturligt betraktelsesätt denna uppfattas som hemlig och innebära lika svårt angrepp mot den personliga integriteten som den avlyssning som sker utan någon enda deltagares vetskap. Med hänsyn till att sammanträden ofta äger rum med representanter för skilda intressen — i affärslivet, på arbetsmarknaden etc. — blir risken för missbruk uppenbar. I remissprotokollet anförts om en situation som den nu nämnda, att det i princip är fråga om ungefär samma situation som då t. ex. avlyssning av telefonsamtal sker genom extra hörtelefon, talregistreringsmaskin, induktionsapparat eller på annat sätt, åtgärder som lämnas utan påföljd så snart någon av de samtalande givit tillstånd till avlyssningen. Även denna jämförelse synes emellertid brista. Det personliga sammanträffandet väljs ofta just för att de samtalande skall kunna vinna den förtrolighet som inte kan nås vid ett telefonsamtal. För var och en av de samtalande framstår risken för obehörig avlyssning som avsevärt större vid ett telefonsamtal än vid ett personligt sammanträffande, där alla med fog tror sig kunna iaktta i vilka former anteckningar förs eller ljudupptagning sker.

Den gränsdragning förslaget gör ter sig mot bakgrunden av det anförda som konstlad. En naturlig gränsdragning synes vara att straffskyddet får omfatta all ljudupptagning som sker olovligen eller eljest i hemlighet för den eller dem som är föremål för upptagningen. En sådan ordning innebär i förhållande till det remitterade förslaget en viss utvidgning av det straffbara området och kan av den anledningen möta invändningar. Den torde emellertid inte gå längre än vad som enligt ett flertal uttalanden i remissprotokollet synes vara i princip åsyftat. Vill man nå ett någorlunda effektivt skydd för den personliga integriteten såsom där sägs, lär man inte kunna stanna vid den gräns förslaget drar. Det är svårt att helt allmänt tänka sig, att en lojal avlyssning eller upptagning skall kunna få försiggå i hemlighet för deltagarna — utom en — i ett sammanträde eller annat samtal. I den mån behov finns för sådana vad man skulle kunna kalla ensidigt hemliga upptagningar i vissa situationer, t. ex. i utredningssyfte med anledning av misstänkt brottslighet eller liknande, bör det anges i lagen.

Frågor liknande dem som föreliggande förslag erbjuder torde återkomma när motsvarande skydd skall införas mot optisk apparatur. Troligen skulle den tilltänkta lagstiftningen vinna på att hela det frågekomplex som lagstiftningstanken rymmer får bedömas i ett sammanhang och att den etapp som nu är i fråga följaktligen får vänta tills nästa steg blir aktuellt. Om emellertid behovet av lagstiftningsåtgärder anses så trängande att ytterligare överväganden inte kan avvaktas, kan väl för-

slaget få godtas som ett stycke på vägen. Ett särskilt skäl för dess antagande är att det medför ökad nordisk rättslikhet.

Förslaget till lag om ändring i radiolagen

Lagrådet:

Genom de föreslagna nya bestämmelserna i radiolagen utvidgas tillståndstvånget för innehav och användning av radiosändare till att avse även innehav av ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Vidare införs tillståndstvång i fråga om införsel till riket och överlåtelse eller upplåtelse av radiosändare, ofullständig radiosändare och byggsats för tillverkning av radiosändare. Bestämmelserna har i förslaget infogats i lagen genom att i denna upptagits tre nya paragrafer, betecknade 2a, 2b och 12 §§. Lagrådet anser att regleringen hellre bör ske genom komplettering av 2 §. På så sätt skulle bestämmelserna bli mera lättlästa. Lagrådet föreslår sålunda att 2 § ändras på följande sätt. Till första stycket fogas en ny punkt, innehållande att tillstånd av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer erfordras även för innehav här i riket av radiosändare som är ofullständig eller av byggsats för tillverkning av radiosändare. Nuvarande andra stycket får utgöra en tredje punkt i första stycket. I ett nytt andra stycke föreskrivs att införsel till riket av radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare är tillåten endast för den som har tillstånd enligt första stycket. Vidare upptas ett nytt tredje stycke innehållande att radiosändare, ofullständig radiosändare eller byggsats för tillverkning av radiosändare ej får överlätas eller upplåtas till den som saknar tillstånd enligt första stycket. Nuvarande tredje stycket får bilda ett fjärde stycke i paragrafen. Om 2 § utformas i enlighet med det sagda, utgår 2a, 2b och 12 §§. Ändringen medför också vissa jämkningar i 4 och 10 §§.

Vad angår övergångsbestämmelserna till ändringarna i radiolagen torde det vara självklart, att förbudet mot överlåtelse eller upplåtelse av radiosändare m. m. till annan än den som har tillstånd ej skall äga tillämpning på ett före ikraftträdandet träffat avtal om överlåtelse eller upplåtelse, även om föremålet för överlåtelsen eller upplåtelsen överlämnas först efter ikraftträdandet. Särskild regel härom kan undvaras. Punkten 1 i förslagens övergångsbestämmelser — vilken synes något oklar till sin innebörd — bör få utgå.

Enligt förslaget skall med anledning av den nya regeringsformen ordet "Konungen" i de fall detta ord förekommer i radiolagen bytas ut mot "regeringen". Lagrådet vill fästa uppmärksamheten på att förslag härom redan har framlagts för riksdagen genom en av regeringen den 3 januari 1975 beslutad proposition, nr 8, vilken proposition dessutom upptar förslag om viss av den nya regeringsformen föranledd ändring av 10 § radiolagen.

Övriga lagförslag

Lagrådet:

Förslagen lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-02-06

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Zackrisson, Leijon, Hjelm-Wallén.

Föredragande: statsrådet Geijer.

Proposition om lagstiftning om skydd mot avlyssning.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
4. lag om ändring i radiolagen (1966:755).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Det av mig framlagda förslaget om ändring i brottsbalken (BrB) har inte föranlett någon erinran från två av lagrådets ledamöter. De två övriga ledamöterna däremot förordar - i samband med att de ifrågasätter att denna lagstiftningsfråga behandlas när slutlig ställning tas till frågan om integritetsskydd vid användning av optisk apparatur - en utvidgning av det straffbara området. Dessa ledamöter är av den uppfattningen att en naturlig gränsdragning bör vara att straffskyddet får omfatta all ljudupptagning som sker olovligen eller eljest i hemlighet för den eller dem som är föremål för upptagningen. Även om ledamöterna inte närmare utvecklat hur långt man är beredd att utsträcka straffpåföljden i denna del åsyftar de uppenbarligen ett betydligt mer långtgående straffansvar än vad som varit avsikten med det remitterade förslaget.

Som framgår av vad jag inledningsvis anförde i remissprotokollet har den snabba tekniska utvecklingen på elektronikens område väckt vissa farhågor från integritetsskyddssynpunkt. Möjligheterna att med hjälp av dold apparatur skaffa sig underrättelse om andras förhållanden har således i hög grad ökat. Jag pekade i detta sammanhang på de risker som föreligger att avlyssningsapparater kommer i händerna på personer som

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat den 15 november 1974.

vill använda dem för att utforska andras privatliv eller för att sätta sig i besittning av affärs- eller yrkeshemligheter. Detta var bakgrunden till att jag föreslog bl. a. vissa straffbestämmelser som riktar sig mot den som med hjälp av den nya tekniska apparaturen försöker utforska andra personers privatliv genom avlyssning i hemlighet. De nya reglerna gäller såväl fall där avlyssningsapparaturen placeras nära den eller de som man vill spionera på som det fall att avlyssningen företas med avståndsverkan- de mikrofoner. Gärningen har betecknats som olovlig avlyssning. Som framgår av lagtexten är emellertid även olovlig upptagning som sker i hemlighet straffbar. Anledningen till att upptagning har nämnts särskilt i lagtexten är – som jag har anfört i specialmotiveringen till de föreslagna ändringarna i BrB – att markera att gärningen redan därigenom är fullbordad. Risken för att någon sedermera kommer att ta del av inspelningen måste nämligen alltid anses uppenbar.

De av lagrådets ledamöter som har förordat en utvidgning av det straffbara området har angripit problemet ur en delvis annan synvinkel. De anser nämligen – i motsats till det remitterade förslaget – att även olovlig upptagning av samtal som man själv deltar i bör vara straffbar. I sin argumentering för en sådan straffbestämmelse har dessa ledamöter kritiserat den parallell som jag har dragit mellan det remitterade förslaget och de straffbestämmelser om f. n. gäller beträffande brytande av tele- hemlighet enligt 4 kap. 8 § BrB. Min avsikt med denna jämförelse var närmast att påvisa de likheter som föreligger mellan de två straffstadgan- dena vad gäller olovlig avlyssning av samtal. Båda dessa bestämmelser riktar sig nämligen mot en utomstående som olovligen avlyssnar andras samtal och begreppet olovlig har i båda straffstadgandena i princip samma innebörd dvs. att tillstånd krävs från en av dem som deltar i samtalet. Jag ansåg det vara en fördel att man på detta sätt uppnådde en viss likformighet mellan de båda straffbestämmelserna, som i princip riktar sig mot samma typ av integritetsangrepp. De två lagrådsledamöterna anför i detta sammanhang att det personliga sammanträffandet ofta väljs just för att de samtalande skall kunna vinna den förtroelighet som inte kan nås vid ett telefonsamtal. Enligt deras mening framstår risken för obehörig avlyssning för var och en av de samtalande som avsevärt klarare vid ett telefonsamtal än vid ett personligt sammanträffande där alla med fog tror sig kunna iaktta i vilka former anteckningar förs eller ljudupp- tagning sker.

För egen del anser jag att det i båda fallen ytterst är en fråga om det förtroende som man hyser för den eller de personer med vilka samtalet förs eller som i övrigt synbarligen har möjlighet att ta del därav. Av stor betydelse i detta sammanhang är vidare de praktiska svårigheter av skilda slag liksom de gränsdragningsproblem som skulle uppstå om man valde en lösning som innebär att det i princip alltid skall behöva föreligga ett samtycke från alla som deltar i eller kan förväntas komma att delta i ett samtal. Jag vill slutligen framhålla att det här som alltid när det gäller att fastställa en gräns för det kriminaliserade området framstår som angeläget

att hellre begränsa ett stadgandes räckvidd än riskera att det även kommer att omfatta handlingar som man inte avsett att straffbelägga. Den av mig i lagrådsremissen föreslagna gränsdragningen överensstämmer också med innebörden av gällande lagstiftning på detta område i Danmark och Norge.

Med hänsyn till vad jag sålunda har anfört är jag inte beredd att följa vad de två ledamöterna av lagrådet förordat i denna del. Jag vill tillägga att de problem som möter i fråga om användning av optisk apparatur är av delvis annan art än när det gäller avlyssning och att jag finner det angeläget att frågan om skydd mot avlyssning inte fördröjs.

Förslaget till lag om ändring i radiolagen (1966:755)

De ändringar i radiolagen av lagteknisk natur som lagrådet föreslagit anser jag bör godtas.

Som lagrådet har påpekat har i en av regeringen den 3 januari 1975 beslutad proposition om följdlagstiftning i anledning av den nya rege- ringsformens bestämmelser om normgivning (prop. 1975:8) upptagits bl. a. vissa förslag om ändringar i radiolagen. Med anledning härav bör vissa jämkningar i det nu föreliggande förslaget företas.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. Lag om ändring i brottsbalken	2
2. Lag om ändring i rättegångsbalken	4
3. Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	6
4. Lag om ändring i radiolagen (1966:755)	7
Utdrag ur statsrådsprotokollet den 29 mars 1974	10
1 <i>Inledning</i>	10
2 <i>Avlyssningsapparaturens verkningssätt och förekomst</i>	11
2.1 Inledning	11
2.2 Ljudupptagnings- och sändarapparat	11
2.2.1 Mikrofoner	11
2.2.2 Radiosändare	12
2.2.3 Trådsändare	13
2.2.4 Telefoner	13
2.3 Laserutrustning	14
2.4 Avlyssningsapparaturens förekomst i Sverige	14
3 <i>Gällande rätt</i>	15
3.1 Fridsbrotten	15
3.2 Inskränkningar i rätten att använda teknisk apparatur	16
3.3 Telefonavlyssning i brottmål m. m.	17
3.4 Näringsrättsliga bestämmelser	18
3.5 Utnyttjande av information om annan	18
3.5.1 Tystnadsplikt	18
3.5.2 Förtal	19
3.5.3 Skydd för yrkeshemligheter m. m.	19
4 <i>Utländsk rätt</i>	20
4.1 Norden	20
4.1.1 Danmark	20
4.1.2 Finland	21
4.1.3 Norge	22
4.2 Vissa andra europeiska länder	22
4.2.1 Belgien	22
4.2.2 Frankrike	23
4.2.3 Holland	23
4.2.4 Storbritannien	24
4.2.5 Schweiz	25

4.2.6	Västtyskland	25
4.2.7	Österrike	26
4.3	USA	27
5	<i>Integritetsskyddskommitténs förslag</i>	28
5.1	Integritetsbegreppet	28
5.2	Sanktionsproblemet	29
5.3	Straffbestämmelser	32
5.3.1	Integritetsangrepp utifrån	32
5.3.1.1	Integritetsangrepp utifrån i annans bostad och gård	33
5.3.1.2	Integritetsangrepp i övriga utrymmen	35
5.3.2	Integritetsangrepp inifrån	36
5.3.2.1	Integritetsangrepp inifrån i bostad	37
5.3.2.2	Integritetsangrepp inifrån i andra utrymmen	39
5.3.2.3	Förhållandet mellan arbetsgivare och anställda	40
5.3.2.4	Sammankomster	41
5.3.3	Regler om åtal	42
5.4	Skadestånd	43
5.5	Användning av integritetsfarlig apparatur i brottsbekämpande syfte	43
5.6	Näringsrättsliga åtgärder	44
5.6.1	Radiosändare	46
5.6.2	Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur	49
5.6.3	Särskilt om reklam	50
6	<i>Remissyttrandena</i>	52
7	<i>Departementschefen</i>	73
7.1	Inledning	73
7.2	Utformningen av straffbestämmelserna	79
7.3	Regler om åtal	87
7.4	Skadestånd	88
7.5	Regler om rättegången	90
7.6	Näringsrättsliga åtgärder	92
7.6.1	Allmänna överväganden	92
7.6.2	Radiosändare	96
7.6.3	Förslag till lag om näringsrättsliga åtgärder rörande integritetsfarlig apparatur	100
7.7	Bestämmelser om ikraftträdande m. m.	100
8	<i>Upprättade lagförslag</i>	101

9 <i>Specialmotivering</i>	102
9.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	102
9.2 Förslagen till lagar om ändring i rättegångsbalken och skadeståndslagen	107
9.3 Förslaget till lag om ändring i radiolagen	107
10 <i>Hemställan</i>	108
Bilaga 1 Kommitténs förslag	109
Bilaga 2 Remitterade förslagen	115
Utdrag ur lagrådets protokoll den 23 januari 1975	122
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde 1975-02-06	127